

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

ÇAĞDAŞ SAHA (YAKUT) EDEBİYATI ESERLERİ ÜZERİNE BİR
GRAMER İNCELEMESİ
(SIFAT, ZAMİR, ZARF, EDAT)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Doğın ÇOLAK

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. M. Fatih KİRİŞÇİOĞLU

Ankara-2013

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

ÇAĞDAŞ SAHA (YAKUT) EDEBİYATI ESERLERİ ÜZERİNE BİR
GRAMER İNCELEMESİ
(SIFAT, ZAMİR, ZARF, EDAT)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Doğın ÇOLAK

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. M. Fatih KİRİŞÇİOĞLU

Ankara-2013

ONAY

Doğan ÇOLAK tarafından hazırlanan “ađdař Saha (Yakut) Edebiyatı Eserleri Üzerine Bir Gramer İncelemesi (Sıfat, Zamir, Zarf, Edat)” başlıklı bu çalışma, 06.09.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından ađdař Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. M. Fatih KIRIřIOđLU

(Bařkan)

Doç. Dr. Yavuz KARTALLIOğLU

Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY

ÖZET

ÇOLAK, Doğan. Çağdaş Saha Edebiyatı Eserleri Üzerine Bir Gramer İncelemesi (Sıfat, Zamir, Zarf, Edat), Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

Türk Dili, bugün çok geniş bir coğrafyaya yayılmış; birbirine yakın veya uzak birçok lehçe ve şiveye sahip bir dildir. Lehçe ve şivelerin meydana gelmesi belli dönemlerde gerçekleşmiştir. Saha Türkçesi, Genel Türkçeden ilk ayrılan lehçelerden biridir. Taşıdığı arkaik özellikler, sistematik ses değişimleri, diğer lehçelerde nadir görülen diftonglu ve uzun ünlü kelimeler vb. birçok özellik Saha Türkçesinin erken ayrılığıyla ilgilidir. Bunda Sahaların akrabalarından uzakta yaşamasının da etkisi vardır. Fakat bu ilgi çekici lehçe üzerine Türkiye’de yeterli çalışma yapılmamıştır. Türkiye’de Saha Türkçesi üzerine bugüne kadar yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinde isim, fiil, söz varlığı gibi çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada, daha önce ele alınmamış olan sıfat, zamir, zarf ve edat konularını ele alınmıştır.

Tez giriş ve inceleme bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümü iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda tezin konusu, amacı-önemi ve yöntemi-tekniki hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci kısımda Saha Türkleri ve Saha Türkçesi hakkındaki bilgilere yer verilmiştir.

İnceleme bölümü dört ana başlıktan oluşmaktadır: Sıfat, zamir, zarf ve edat. Her bir başlık altında ele alınan konu ile ilgili teorik bilgiler verildikten sonra çağdaş Saha edebiyatı eserlerinden örnek cümleler verilmiştir. Daha sonra da bu cümleleri Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

İnceleme bölümünün ardından “Sonuç” başlığı altında sıfat, zamir, zarf ve edatla ilgili hususlar maddeler hâlinde ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler:

1. Saha Türkçesi
2. Sıfat
3. Zamir
4. Zarf
5. Edat

ABSTRACT

ÇOLAK, Doğan. A Grammar Review on Literary Works of Contemporary Sakha Literature (Adjective, Pronoun, Adverb, Postposition), Master Dissertation, Ankara, 2013.

Turkish language spreads through a wide geography; it is a language that contains many dialects and accents whether closely or remotely familiar to each other. Formation of dialects and accents does not come up at a time, instead it occurs in particular periods. Sakha Turkish is one of the first dialects which part from Common Turkish. It has various qualities such as different archaic qualities, systematic phonetic changes, and words with diphthong and long vowels which are seen rarely in other dialects; and, these qualities are results of Sakha Turkish's early separation. Sakha's living away from their relatives has also an impact on this. However, there is not sufficient study on this interesting dialect in Turkey. Master and doctorate dissertations written in Turkey about Sakha Turkish thus far examine nouns, verbs and vocabulary. In this dissertation, adjective, pronoun, adverb and postposition topics are discussed, which are not handled before.

This dissertation consists of introduction and review sections. Introduction section is separated into two parts. In the first part, information about the topic, aim-significance and method-technique of the dissertation is given. In the second part, information about Sakha Turks and Sakha Turkish is given.

Review section consists of four main titles: adjective, pronoun, adverb, and postposition. Under each title, firstly theoretical information about the related issue and then example sentences about the issue from contemporary Sakha literature's literary works are given. Later, these sentences are translated into Turkish.

After review section, under the title of "Conclusion" subjects about adjective, pronoun, adverb, and postposition are specified.

Keywords:

1. Sakha Turkish
2. Adjective
3. Pronoun
4. Adverb
5. Postposition

ÖN SÖZ

Saha Türkleri yaşadıkları coğrafya, dillerindeki ve kültürlerindeki arkaik özellikler, inançları vb. birçok özellikleri itibariyle her geçen gün araştırmacıların ilgisini daha çok çekmektedir. Bu ilgi sadece bilimsel alanla sınırlı olmayıp ticari ve sosyal alanlara da sıçramıştır. Bugün Saha Cumhuriyeti, üniversitesinde okumak ve çalışmak için Türkiye'den giden misafirlerine ev sahipliği yapmaktadır. İş adamları Saha Yerindeki etüt çalışmalarını hızlandırmış, hatta bazıları faaliyetlerine başlamak üzeredir. Türkiye ile Saha Yeri arasındaki 11000 kilometrelik mesafe, manevi anlamda hızla azalmaya başlamıştır. Bilimsel çalışmalar; siyasi, kültürel, ticari ve sosyal ilişkiler arttıkça bu mesafe ortadan kalkacaktır.

Saha Türkçesi üzerine lisans dönemimde başladığım çalışmalarına, Saha Türkçesi uzmanı Hocam Prof. Dr. M. Fatih Kirişcioğlu ile birlikte yüksek lisans dönemimde de devam etmek nasip oldu. Tez olarak Saha Türkçesinde isim, fiil, söz varlığı ve gramer incelemesi çalışmaları yapılmıştı. Biz de bu çalışmamızın konusunu sıfat, zamir, zarf ve edat olarak belirledik ve bunu çağdaş Saha edebiyatı eserleri üzerinde gerçekleştirdik.

Tezimiz iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü iki kısma ayırdık. Birinci kısımda tezimizin konusu, amacı, önemi ve yöntemi hakkında bilgi verdik. İkinci kısımda Saha Türkleri ve Saha Türkçesi hakkındaki bilgilere yer verdik.

İkinci bölüm dört ana başlıktan oluşmaktadır: Sıfat, zamir, zarf ve edat. Her bir başlık altında ele aldığımız konu ile ilgili teorik bilgiler verdikten sonra çağdaş Saha edebiyatı eserlerinden örnek cümleler verdik. Daha sonra da bu cümleleri Türkiye Türkçesine aktardık.

Tezin oluşum sürecinde her daim yardım ve desteğini benden esirgemeyen danışman Hocam Prof. Dr. M. Fatih Kirişcioğlu'na, kaynak materyaller noktasında yardımcı olan Doç. Dr. Yavuz Kartallıoğlu'na; Saha

Türkçesiyle ilgili Rusça yazılmış eserlerin incelenmesinde yardımcı olan Arş. Gör. Fatih Yapıcı ve Arş. Gör. Tuğba Karagözlü'ye, teze ilgili görüş ve düşüncelerini benimle paylaşarak teze katkıda bulunan Arş. Gör. Gökçen Bilgin ve Arş. Gör. Bekir Yavuz Pekacar'a, içindekiler sayfasının oluşumunda yardımına başvurduğum kardeşim Mine Nur Çolak'a ve çeşitli bilimsel konularda destek ve yardımlarını gördüğüm ve burada adını sayamadığım tüm hocalarıma ve meslektaşlarıma, yoğun çalışma sürecinde yanımda olan ve her zaman bana anlayış gösteren kıymetli eşime çok teşekkür ederim.

Doğan ÇOLAK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
SAHA TÜRKÇESİ ÇEVİRİ YAZI TABLOSU.....	xxi
TEZDE KULLANILAN ESEBİ ESERLER VE KISALTMALARI.....	xxii
1. BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
1.1. TEZ HAKKINDA.....	1
1.1.1. TEZİN KONUSU.....	1
1.1.2. TEZİN AMACI VE ÖNEMİ.....	2
1.1.3. YÖNTEM VE TEKNİK.....	2
1.2. SAHA TÜRKLERİ VE SAHA TÜRKÇESİ.....	3
1.2.1. SAHA TÜRKLERİ.....	3
1.2.2. SAHA TÜRKÇESİ.....	7
2. İKİNCİ BÖLÜM: İNCELEME.....	9
2.1. SIFAT.....	10
2.1.1. TANIM.....	10
2.1.2. SIFATLARIN SINIFLANDIRILMASI.....	25
2.1.2.1. İşlevleri Bakımından Sıfatlar.....	29
2.1.2.1.1. Niteleme Sıfatları.....	30
2.1.2.1.2. Belirtme sıfatları.....	32
2.1.2.1.2.1. İşaret Sıfatları.....	32
2.1.2.1.2.1.1. Bu.....	33
2.1.2.1.2.1.2. Ol.....	33
2.1.2.1.2.1.3. İti.....	33
2.1.2.1.2.1.4. Siti.....	34
2.1.2.1.2.1.5. Sol.....	34
2.1.2.1.2.2. Sayı Sıfatları.....	34

2.1.2.1.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları.....	35
2.1.2.1.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları.....	37
2.1.2.1.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları.....	37
2.1.2.1.2.2.4. Topluluk Sayı Sıfatları.....	38
2.1.2.1.2.2.5. Kesir Sayı Sıfatları.....	38
2.1.2.1.2.3. Belirsizlik Sıfatları.....	39
2.1.2.1.2.4. Soru Sıfatları.....	40
2.1.2.1.3. Sıfatlarda Pekiştirme.....	40
2.1.2.2. Yapıları Bakımından Sıfatlar.....	42
2.1.2.2.1. Basit Sıfatlar.....	42
2.1.2.2.2. Türemiş Sıfatlar.....	43
2.1.2.2.2.1. İsimden Türemiş Sıfatlar.....	43
2.1.2.2.2.1.1. +LAAx.....	43
2.1.2.2.2.1.2. +Ğl.....	43
2.1.2.2.2.1.3. +KAAn.....	44
2.1.2.2.2.1.4. +tlñl.....	44
2.1.2.2.2.1.5. +DAAğl.....	45
2.1.2.2.2.1.6. +SIAr.....	45
2.1.2.2.2.1.7. +kly.....	45
2.1.2.2.2.1.8. +s.....	46
2.1.2.2.2.2. Fiilden Türemiş Sıfatlar.....	46
2.1.2.2.2.2.1. -Ax/-IAx /-x.....	46
2.1.2.2.2.2.2. -lk/-k.....	46
2.1.2.2.2.2.3. -s.....	47
2.1.2.2.2.2.4. -AğAs/-ğAs/-lğAs.....	47
2.1.2.2.2.2.5. -lgAn.....	47
2.1.2.2.2.2.6. -ğAr; -ğlr.....	48

2.1.2.2.2.7. -Ĝay.....	48
2.1.2.2.2.8. -m.....	49
2.1.2.2.2.9. -AahIn/-IAhIn.	49
2.1.2.2.2.10. -Ilk.....	49
2.1.2.2.2.11. -nñAñ.....	49
2.1.2.2.2.12. -r.....	49
2.1.2.2.2.13. -ñl.....	50
2.1.2.2.2.14. -bA.....	50
2.1.2.2.2.15. -AAyl.....	51
2.1.2.2.2.16. -AanAx/-IAAnAx /-nAx.....	51
2.1.2.2.2.17. -A.....	51
2.1.2.2.2.18. -lIn.....	52
2.1.2.2.2.19. -ImtIA.....	52
2.1.2.2.3. Birleşik Sıfatlar.....	52
2.2. ZAMİR.....	54
2.2.1. TANIM.....	54
2.2.2. ZAMİRLERİN SINIFLANDIRILMASI.....	66
2.2.2.1. Kişi Zamirleri.....	69
2.2.2.1.1. Min.....	69
2.2.2.1.1.1. Yükleme Hali Ekiyle: miigin.....	69
2.2.2.1.1.2. Yönelme Hali Ekiyle: miexe.....	69
2.2.2.1.1.3. Çıkma Hâli Ekiyle: miigitten.....	70
2.2.2.1.1.4. Vasıta Hâli Ekiyle: miiginen.....	70
2.2.2.1.1.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: miiginniin.....	70
2.2.2.1.1.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: miiginneğer.....	70

2.2.2.1.2. En.....	70
2.2.2.1.2.1. Yükleme Hâli Ekiyle: eyigin.....	70
2.2.2.1.2.2. Yönelme Hâli Ekiyle: eyiexe.....	71
2.2.2.1.2.3. Çıkma Hâli Ekiyle: eyigitten.....	71
2.2.2.1.2.4. Vasıta Hâli Ekiyle: eyiginen.....	71
2.2.2.1.2.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: eyiginniin.....	71
2.2.2.1.2.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: eyiginneeğer.....	71
2.2.2.1.3. Kini.....	72
2.2.2.1.3.1. Yükleme Hâli Ekiyle: kinini.....	72
2.2.2.1.3.2. Yönelme Hâli Ekiyle: kiniexe.....	72
2.2.2.1.3.3. Çıkma Hâli Ekiyle: kinitten.....	72
2.2.2.1.3.4. Vasıta Hâli Ekiyle: kininen.....	72
2.2.2.1.3.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: kiniliin.....	73
2.2.2.1.3.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: kiniteeğer.....	73
2.2.2.1.4. Bihigi.....	73
2.2.2.1.4.1. Yükleme Hâli Ekiyle: bihigini.....	73
2.2.2.1.4.2. Yönelme Hâli Ekiyle: bihiexe.....	73
2.2.2.1.4.3. Çıkma Hâli Ekiyle: bihigitten.....	74
2.2.2.1.4.4. Vasıta Hâli Ekiyle: bihiginen.....	74
2.2.2.1.4.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: bihiginniin.....	74
2.2.2.1.4.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: bihiginneeğer.....	74
2.2.2.1.5. Ehigi.....	74
2.2.2.1.5.1. Yükleme Hâli Ekiyle: ehigini.....	74
2.2.2.1.5.2. Yönelme Hâli Ekiyle: ehiexe.....	74
2.2.2.1.5.3. Çıkma Hâli Ekiyle: ehigitten.....	75

2.2.2.1.5.4. Vasıta Hâli Ekiyle: ehiginen.....	75
2.2.2.1.5.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: ehiginiin.....	75
2.2.2.1.5.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: ehiginneeğer.....	75
2.2.2.1.6. Kiniler.....	75
2.2.2.1.5.1. Yükleme Hâli Ekiyle: kinileri.....	75
2.2.2.1.5.2. Yönelme Hâli Ekiyle: kinilerge.....	76
2.2.2.1.5.3. Çıkma Hâli Ekiyle: kinilerten.....	76
2.2.2.1.5.4. Vasıta Hâli Ekiyle: kinilerinen.....	76
2.2.2.1.5.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: kinilerdiin.....	76
2.2.2.1.5.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: kinilerdeeğer.....	76
2.2.2.2. İşaret Zamirleri.....	77
2.2.2.2.1. Bu.....	77
2.2.2.2.1.1. Yükleme Hâli Ekiyle: manı.....	77
2.2.2.2.1.2. Yönelme Hâli Ekiyle: manıaxa.....	77
2.2.2.2.1.3. Çıkma Hâli Ekiyle: mantan.....	78
2.2.2.2.1.4. Vasıta Hâli Ekiyle: manan.....	78
2.2.2.2.1.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: manıın.....	78
2.2.2.2.1.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: mannaağer.....	78
2.2.2.2.1.7. Bulunma Hâli Ekiyle: manna.....	78
2.2.2.2.2. İti.....	78
2.2.2.2.2.1. Yükleme Hâli Ekiyle: itini.....	79
2.2.2.2.2.2. Yönelme Hâli Ekiyle: itiniexe.....	79
2.2.2.2.2.3. Çıkma Hâli Ekiyle: itinten.....	79
2.2.2.2.2.4. Vasıta Hâli Ekiyle: itinen.....	79
2.2.2.2.2.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: itinnin.....	79

2.2.2.2.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: itinneeğer.....	79
2.2.2.2.7. Bulunma Hâli Ekiyle: itine.....	80
2.2.2.3. Ol.....	80
2.2.2.3.1. Yükleme Hâli Ekiyle: onu.....	80
2.2.2.3.2. Yönelme Hâli Ekiyle: onuoxa.....	80
2.2.2.3.3. Çıkma Hâli Ekiyle: onton.....	80
2.2.2.3.4. Vasıta Hâli Ekiyle: onon.....	81
2.2.2.3.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: onun.....	81
2.2.2.3.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: onnooğor.....	81
2.2.2.3.7. Bulunma Hâli Ekiyle: onno.....	81
2.2.2.4. Subu.....	81
2.2.2.4.1. Yükleme Hâli Ekiyle: samanı.....	81
2.2.2.4.2. Yönelme Hâli Ekiyle: samıaxa.....	81
2.2.2.4.3. Çıkma Hâli Ekiyle: samantan.....	81
2.2.2.4.4. Vasıta Hâli Ekiyle: samanana.....	82
2.2.2.4.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: samanına.....	82
2.2.2.4.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: samannaağar.....	82
2.2.2.4.7. Bulunma Hâli Ekiyle: samanna.....	82
2.2.2.5. Siti.....	82
2.2.2.5.1. Yükleme Hâli Ekiyle: sitini.....	82
2.2.2.5.2. Yönelme Hâli Ekiyle: sitiniexe.....	82
2.2.2.5.3. Çıkma Hâli Ekiyle: sitinten.....	82
2.2.2.5.4. Vasıta Hâli Ekiyle: sitinen.....	82
2.2.2.5.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: sitinniin.....	82
2.2.2.5.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: sitinneeğer.....	83

2.2.2.2.5.7. Bulunma Hâli Ekiyle: sitinne.....	83
2.2.2.2.6. Sol.....	83
2.2.2.2.6.1. Yükleme Hâli Ekiyle: sonu.....	83
2.2.2.2.6.2. Yönelme Hâli Ekiyle: sonuoxa.....	83
2.2.2.2.6.3. Çıkma Hâli Ekiyle: sonton.....	83
2.2.2.2.6.4. Vasıta Hâli Ekiyle: sonon.....	83
2.2.2.2.6.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: sonuun.....	83
2.2.2.2.6.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: sonnooğor.....	83
2.2.2.2.6. Balar.....	84
2.2.2.2.7.1. Yükleme Hâli Ekiyle: baları.....	84
2.2.2.2.7.2. Yönelme Hâli Ekiyle: balarga.....	84
2.2.2.2.7.3. Çıkma Hâli Ekiyle: balartan.....	84
2.2.2.2.7.4. Vasıta Hâli Ekiyle: balarının.....	84
2.2.2.2.7.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: balardıın.....	84
2.2.2.2.7.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle balardaağar.....	84
2.2.2.2.8. İtiler.....	84
2.2.2.2.8.1. Yükleme Hâli Ekiyle: itileri.....	85
2.2.2.2.8.2. Yönelme Hâli Ekiyle: itilerge.....	85
2.2.2.2.8.3. Çıkma Hâli Ekiyle: itilerten.....	85
2.2.2.2.8.4. Vasıta Hâli Ekiyle: itilerinin.....	85
2.2.2.2.8.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: itilerdiin.....	85
2.2.2.2.8.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: itilerdeeğer.....	85
2.2.2.2.9. Olor.....	85
2.2.2.2.9.1. Yükleme Hâli Ekiyle: oloru.....	86
2.2.2.2.9.2. Yönelme Hâli Ekiyle: olorgo.....	86

2.2.2.2.9.3. Çıkma Hâli Ekiyle: olorton.....	86
2.2.2.2.9.4. Vasıta Hâli Ekiyle: olorunan.....	86
2.2.2.2.9.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: olorduun.....	87
2.2.2.2.9.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: olordooğor.....	87
2.2.2.3. Belirsizlik Zamirleri.....	87
2.2.2.3.1 Atın.....	87
2.2.2.3.2. Sorox.....	87
2.2.2.3.3. Barı.....	88
2.2.2.3.4. Aayı.....	88
2.2.2.3.5. Kim da.....	88
2.2.2.3.6. Kim ere.....	88
2.2.2.3.7. Xannık ere.....	89
2.2.2.3.8. Kim dağanı.....	89
2.2.2.3.9. Biir dağanı.....	89
2.2.2.3.10. Xas eme.....	89
2.2.2.4. Soru Zamirleri.....	90
2.2.2.4.1. Kim.....	90
2.2.2.4.1.1. Bulunma/parça Hâli Ekiyle: kimne.....	90
2.2.2.4.1.2. Yönelme Hâli Ekiyle: kimiexe.....	90
2.2.2.4.1.3. Yükleme Hâli Ekiyle: kimi.....	91
2.2.2.4.1.4. Çıkma Hâli Ekiyle: kimten.....	91
2.2.2.4.1.5. Vasıta Hâli Ekiyle: kiminen... ..	91
2.2.2.4.1.6. Ortaklık Hâli Ekiyle: kimniin.. ..	91
2.2.2.4.1.7. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: kimneeğor.....	91
2.2.2.4.2. Tuox.....	92
2.2.2.4.2.1. Bulunma/parça Hâli Ekiyle: tuoxta.....	92

2.2.2.4.2.2. Yönelme Hâli Ekiyle: tuoxxa..	92
2.2.2.4.2.3. Yükleme Hâli Ekiyle: tuğu.	92
2.2.2.4.2.4. Çıkma Hâli Ekiyle: tuoxtan.	92
2.2.2.4.2.5. Vasıta Hâli Ekiyle: tugunan.	92
2.2.2.4.2.6. Ortaklık Hâli Ekiyle: tuoxtuun.	93
2.2.2.4.2.7. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: tuoxtaağar.	93
2.2.2.4.3. Kimneex.	93
2.2.2.4.3.1. Bulunma/parça Hâli Ekiyle: kimneexte.	93
2.2.2.4.3.2. Yönelme Hâli Ekiyle: kimneexxe.	93
2.2.2.4.3.3. Yükleme Hâli Ekiyle: kimneeği.	93
2.2.2.4.3.4. Çıkma Hâli Ekiyle: kimneexten.	93
2.2.2.4.3.5. Vasıta Hâli Ekiyle: kimneeğinen.	93
2.2.2.4.3.6. Ortaklık Hâli Ekiyle: kimneextiin.	94
2.2.2.4.3.7. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: kimneexteeğer.	94
2.2.2.4.4. Tuoxtar.	94
2.2.2.4.4.1. Bulunma/parça Hâli Ekiyle: tuoxtarda.	94
2.2.2.4.4.2. Yönelme Hâli Ekiyle: tuoxtarga.	94
2.2.2.4.4.3. Yükleme Hâli Ekiyle: tuoxtarı.	94
2.2.2.4.4.4. Çıkma Hâli Ekiyle: tuoxtartan.	94
2.2.2.4.4.5. Vasıta Hâli Ekiyle: tuoxtarınan.	94
2.2.2.4.4.6. Ortaklık Hâli Ekiyle: tuoxtardıın.	94
2.2.2.4.4.7. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: tuoxtardaağar.	94
2.2.2.5. Dönüşlülük Zamiri.	95
2.2.2.5.1. Beye.	95
2.2.2.5.1.1. Beyem.	95

2.2.2.5.1.2. Beyeñ.....	95
2.2.2.5.1.3. Beyete.....	95
2.2.2.5.1.4. Beyebit.....	96
2.2.2.5.1.5. Beyeğit.....	96
2.2.2.5.1.6 Beyelere.....	96
2.3. ZARF.....	97
2.3.1. TANIM.....	97
2.3.2. ZARFLARIN SINIFLANDIRILMASI.....	106
2.3.2.1. Yer Zarfları.....	109
2.3.2.1.1. Alın.....	109
2.3.2.1.2. Ürüt.....	110
2.3.2.1.3. İs.....	110
2.3.2.1.4. İlin.....	110
2.3.2.1.5. Arın.....	111
2.3.2.1.6. Kelin.....	111
2.3.2.1.7. İhirce.....	111
2.3.2.1.8. Üöhe.....	111
2.3.2.1.9. Manna.....	111
2.3.2.1.10. Onno.....	112
2.3.2.1.11. Attıgar.....	112
2.3.2.1.12. Kenniger.....	112
2.3.2.1.13. Ürdüger.....	113
2.3.2.1.14. Tula.....	113
2.3.2.2. Zaman Zarfları.....	114
2.3.2.2.1. Künüs.....	114

2.3.2.2.2. Kiehe.....	114
2.3.2.2.3. Kün ortoto.....	115
2.3.2.2.4. Tüün künüs.....	115
2.3.2.2.5. Erde.....	115
2.3.2.2.6. Erdetine.....	116
2.3.2.2.7. Bügün.....	116
2.3.2.2.8. Begehe.....	116
2.3.2.2.9. Sarsın.....	116
2.3.2.2.10. Öyüün.....	117
2.3.2.2.11. Sarsıarda.....	117
2.3.2.2.12. Kihın.....	117
2.3.2.2.13. Sayın.....	118
2.3.2.2.14. İnñine.....	118
2.3.2.2.15. İlik.....	118
2.3.2.2.16. Anı.....	118
2.3.2.2.17. Melci.....	119
2.3.2.2.18. Sorox ardıgar.....	119
2.3.2.2.19. İti genñe.....	119
2.3.2.2.20. Ol ikki ardıgar.....	119
2.3.2.2.21. Bu ikki ardıgar.....	120
2.3.2.2.22. Xahan eme.....	120
2.3.2.2.23. Sotoru.....	121
2.3.2.2.24. Urut.....	121
2.3.2.2.25. Sibiligin.....	121
2.3.2.2.26. Ağay.....	122

2.3.2.2.27. Bıyıl.....	122
2.3.2.3. Tarz Zarfları.....	123
2.3.2.3.1. Türgennik.....	123
2.3.2.3.2. Orguy.....	123
2.3.2.3.3. Kıratik.....	123
2.3.2.3.4. Ulaxannık.....	124
2.3.2.3.5. Üçügeydik.....	124
2.3.2.3.6. Bitaanık.....	124
2.3.2.3.7. Suhallık.....	125
2.3.2.3.8. Bukatın.....	125
2.3.2.3.9. İnne.....	125
2.3.2.3.10. Emikse.....	126
2.3.2.3.11. Baçça.....	126
2.3.2.3.12. Mannık.....	126
2.3.2.3.13. Bu kurduk.....	127
2.3.2.3.14. Ütüötük.....	127
2.3.2.4. Miktar Zarfları.....	128
2.3.2.4.1. Olus.....	128
2.3.2.4.2. Elbektik.....	128
2.3.2.4.3. Kıratik.....	129
2.3.2.4.4. Ağay.....	129
2.3.2.4.5. Naaha.....	129
2.3.2.4.6. Naa.....	129
2.3.2.4.7. Ağaydık.....	129
2.3.2.4.8. Ağay ere.....	130

2.3.2.4.9. Alıs.....	130
2.3.2.4.10. Dele.....	130
2.3.2.4.11. Bert.....	130
2.3.2.4.12. Bert elbex.....	131
2.3.2.4.13. Bert ağıyax.....	131
2.3.2.4.14. Össö.....	131
2.3.2.4.15. Ağıyaxtıq.....	132
2.4. EDAT.....	133
2.4.1. TANIM.....	133
2.4.2. EDATLARIN SINIFLANDIRILMASI.....	145
2.4.2.1. Bağlama ve Kuvvetlendirme Edatları.....	151
2.4.2.1.1. Sona Gelen Edatlar.....	152
2.4.2.1.1.1. Dağanı.....	149
2.4.2.1.1.2. Da.....	150
2.4.2.1.1.4. Aata.....	151
2.4.2.2. Son Çekim Edatları.....	151
2.4.2.2.1. Sebep Edatları.....	151
2.4.2.2.1.1. İhin.....	151
2.4.2.2.1.2. Onon.....	152
2.4.2.2.1.3. Antax.....	152
2.4.2.2.1.4. Bahıttan.....	152
2.4.2.2.1.5. Siltaan.....	153
2.4.2.2.1.6. Tuhugar.....	153
2.4.2.2.1.7. Tuhun.....	153
2.4.2.2.1.8. Tuhuttan.....	153

2.4.2.2.2. Vasıta ve Beraberlik Edatları.....	154
2.4.2.2.2.1. Kıtta.....	154
2.4.2.2.2.2. Bıhıtınan.....	154
2.4.2.2.2.3. Bıhınan.....	154
2.4.2.2.2.4. Kıtari.....	154
2.4.2.2.2.5. Nöñüö.....	155
2.4.2.2.2.6. Sağa.....	155
2.4.2.2.2.7. Serge.....	155
2.4.2.2.2.8. Tenjinen.....	155
2.4.2.2.3. Benzerlik Edatları.....	155
2.4.2.2.3.1. Kurduk.....	155
2.4.2.2.3.2. Dılı.....	156
2.4.2.2.3.3. Keriete.....	156
2.4.2.2.3.4. Sağa.....	156
2.4.2.2.3.5. Tene.....	157
2.4.2.2.4. Zıtlık Edatları.....	157
2.4.2.2.4.1. Ürdünen.....	157
2.4.2.2.4.2. Ol Ürdüger.....	157
2.4.2.2.5. Zaman Edatları.....	158
2.4.2.2.5.1. İla.....	158
2.4.2.2.5.2. Kennitten.....	155
2.4.2.2.5.3. Aanıttan.....	159
2.4.2.2.5.4. Ergin.....	159
2.4.2.2.5.5. İnnine.....	159
2.4.2.2.5.6. İnnitten.....	160

2.4.2.2.5.7. Kelin.....	160
2.4.2.2.5.8. Kenne.....	160
2.4.2.2.5.9. Kıtari.....	161
2.4.2.2.5.10. Sağattan.....	161
2.4.2.2.5.11. Xoyut.....	161
2.4.2.2.6. Yer ve Yön Edatları.....	161
2.4.2.2.6.1. Antax.....	161
2.4.2.2.6.2. Bıatıgar.....	161
2.4.2.2.6.3. Bııhınan.....	162
2.4.2.2.6.4. Çaaııgar.....	162
2.4.2.2.6.5. Dieki.....	162
2.4.2.2.6.6. Dieri.....	162
2.4.2.2.6.7. Körsö.....	163
2.4.2.2.6.8. Tiiye.....	163
2.4.2.2.6.9. Utarı.....	163
2.4.2.2.7. Başkalık Edatları.....	164
2.4.2.2.7.1. Atın.....	164
2.4.2.2.7.2. Uratı.....	164
2.4.2.2.8. Karşılaştıırma Edatları.....	165
2.4.2.2.8.1. Bıııtınan.....	165
2.4.2.2.9. Miktar Edatları.....	165
2.4.2.2.9.1. İhinen.....	165
2.4.2.2.9.2. Keriıe.....	165
2.4.2.2.9.3. Sağa.....	165
2.4.2.2.10. Yardımcı Tabirler.....	166

2.4.2.2.10.1. Ol İhin.....	166
2.4.2.2.10.2. Bihıtınan.....	166
2.4.2.2.10.3. Çaaaha.....	166
2.4.2.2.10.4. Çahınan.....	166
2.4.2.2.10.5. Diekinen.....	167
2.4.2.2.10.6. Diekitten.....	167
2.4.2.2.10.7. Öörö.....	167
2.4.2.2.10.8. Tuhunan.....	167
2.4.2.3. Diğer Edatlar.....	168
SONUÇ.....	170
KAYNAKLAR.....	177

SAHA TÜRKÇESİ ÇEVİRİ YAZI TABLOSU

Saha Türkçesi (Kiril)		Çeviri Yazı (Lâtin)	
Büyük	Küçük	Büyük	Küçük
A	a	A	a
Б	б	B	b
В	в	V	v
Г	г	G	g
Б	б	Ğ	ğ
Д	д	D	d
Дь	дь	C	c
Е	е	E (Ye)	e
Ё	ё	Yo	yo
Ж	ж	J	j
З	з	Z	z
И	и	İ	i
Й	й	Y	y
К	к	K	k
Л	л	L	l
М	м	M	m
Н	н	N	n
Нг	нг	Ñ	ñ
Нь	нь	Ń	ń
О	о	O	o
Ө	ө	Ö	ö
П	п	P	p
Р	р	R	r
С	с	S	s
Һ	һ	H	h
Т	т	T	t
У	у	U	u
Ү	ү	Ü	ü
Ф	ф	F	f
Х	х	X	x
Ц	ц	Ts	ts
Ч	ч	Ç	ç
Ш	ш	Ş	ş
Щ	щ	Şç	şç
Ы	ы	I	ı
Э	э	E	e
Ю	ю	Yu	yu
Я	я	Ya	ya

TEZDE KULLANILAN EDEBİ ESERLER VE KISALTMALARI

- (A) А.Я. Уваровской, Ахтыылар, Дьокуускай, Кинигэ изд.-вота, 1992
- (BS) У.А. Бинокурова, Биһиги Сахалар, Якутскай, Саха Сиринээби Кинигэ Издатэльсвота, 1992
- (BT) Стэпан Дадаскинов, Буурба Түүн, Дьокуускай, Бичик Нац. Кинигэ Кыһата, 1993
- (CC) Саха сирэ, Сахалар Таабырыннаах Уонна Кэрэхсэбиллээх Былыргылар, Составитель и Переводчик: Ф.П. Ефимов, Якутск, Реср. Общество Книга, 1994
- (CNB) Дьулуруйар Ньургун Боотур, Оноран: Н.В. Антонов, Дьокуускай, 1993
- (CCUTC) П. Ядрихинской, Дьырыбына Дьырылыатта Уонна Тойон Дьоллүүт, Якутск, 1994
- (iIS) Иаким Дмитриевич Избеков, Итэбэл Иччилээх Сэргэлэрэ, Дьокуускай, 1993
- (O-SNU) С.А. Данилов, П.А.Ойуунускай — Саха Норуотун Улуу Уола, Дьокуускай, 1993
- (ÖA) Гавриил Угаров, Өлүктүйбүт Антенналар, Якутскай, Саха Сиринээби Кинигэ Издательствота, 1985
- (SBX) Саха билгэ Хабаана, Редактордар: В.В. Илларионов, Г.Г. Филиппов, Дьокуускай, Саха Госуниверситеын Издательствота, 2006
- (SO) Суорун Омоллоон, Редактор: В.А. Тарабукин, Якутскай, Саха Сиринээби Кинигэ Издательствота, 1986

(SUSB) Иван Георгиевич Березкин, Сайсары Күөлэ Уонна Сайсары Булгунньаба, Дьокуускай, Бичик Национальнай Киниге Кыһата, 1995

(UK) Николай Якутскай, Умнуллубат Киһи, Дьокуускай, ТИД Кудук, 1997

(UTU) Николай Якутскай, Аран Уонна Таптал, Дьокуускай, Бичик, 2001

(XNK) А.В. Кривошапкин, Р.С. Никитина, Хотугу Норуоттар Культуралара, Дьокуускай, Бичик Национальнай Кинигэ Кыһата, 1993

1. BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ

1.1. TEZ HAKKINDA

1.1.1. Tezin Konusu

Canlı bir varlık olan dil, zaman içerisinde değişimler gösterebilir, kendi içerisinde çeşitlenebilir, hatta ölebilir de. Bu durumu etkileyen faktörler vardır. Bunlar coğrafik, ekonomik, sosyolojik ve siyasi faktörlerdir. Tüm bu faktörler dilin kaderini belirleyen etkenlerdir. Bu etkenler, büyük bir coğrafyada konuşulmuş ve yazılmış, birçok toplumla karşılıklı etkileşimlerde bulunmuş, birçok siyasi ve sosyal mücadeleye maruz kalmış Türk dili için lehçelerin ve ağızların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bugün Genel Türkçe birçok lehçe ve şiveye sahiptir.

Diğer Türk lehçelerine nazaran çok daha eski bir dönemde Çuvaş Türkçesiyle birlikte Genel Türkçeden ayrılan Saha Türkçesi, gerek ayrılık tarihinin çok eski olması; gerekse konuşurlarının Türk dilini konuşan diğer halklardan uzaklarda, Sibiryâ'nın kuzey-doğusunda yaşamasından dolayı Türkiye Türkçesine en uzak lehçe olarak kabul edilebilir. Bu durum Saha Türkçesi ile diğer Türk lehçeleri için de geçerlidir. Böyle bir lehçenin taşıdığı özellikler, gerek Türkiye Türkçesi gerekse Genel ve Eski Türkçe için büyük önem arz etmektedir.

Taşıdığı arkaik özellikler, sistematik ses değişimleri, diğer lehçelerde nadir görülen diftonglu ve uzun ünlülü kelimeler gibi birçok özellik Saha Türkçesini özel bir yerde tutar. Türk Lehçelerinde isim ve fiilin dışında kalan kelime türleri üzerine çok fazla çalışma yapılmamıştır. Türkiye'de Saha Türkçesi üzerine, fazla olmamakla birlikte, birtakım çalışmalar yapılmıştır; bunların içinde dil çalışmaları çok değildir. Daha önceden Saha Türkçesinde fiil, isim, söz varlığı ve gramer incelemesi yüksek lisans ve doktora tezleri olarak çalışılmıştı. Bu çalışmada, geriye kalan kelime türleri ele alınacaktır;

ancak zaman ve değerlendirme hususları göz önüne alındığında tezi sıfat, zamir, zarf ve edat konularıyla sınırlamayı uygun gördük. Bu kelime türlerinin incelemesini de çağdaş Saha edebiyatı eserleri üzerinde gerçekleştirdik.

1.1.1. Tezin Amacı ve Önemi

Bu çalışmada Saha Türkçesindeki kelime türlerinin (sıfat, zamir, zarf ve edat) cümle içerisindeki kullanışları, taşıdığı anlamlar ve çeşitliliği ortaya koymuş oldu. Ayrıca çağdaş Saha edebiyatı eserlerinin gramer özellikleri (sıfat, zamir, zarf ve edat temelinde) gösterilmiş oldu.

1.1.3. Yöntem ve teknik

Bu çalışmada Saha Türkçesi üzerinde sıfat, zamir, zarf ve edat konularını ele alan bir gramer incelemesi yapıldı. Bunu yaparken çağdaş Saha edebiyatı eserleri temel alındı. Ele alınan kelime türleri hakkında daha önceden yapılmış çalışmalar tek tek incelendi. Bu çalışmalardaki tanımlar ve varsa bu kelime türleri için yapılmış olan farklı adlandırmalar belirtildi. Yine bu çalışmalarda sıfat, zamir, zarf ve edat için yapılmış sınıflandırmalara yer verildi. Sonrasında bu çalışmalardaki görüşlerden yola çıkılarak sınıflandırılan bu kelime türleri için, çağdaş Saha edebiyatı eserlerinden örnek cümleler verilerek konunun anlaşılır kılınması hedeflenmiştir. Örnek olarak kullanılan cümleler olduğu gibi, yani Kiril harfleriyle verilip Türkiye Türkçesine aktarıldı. Örnek olarak kullanılan cümlelerin yer aldığı eserlerin ismi uygun bir şekilde kısaltılarak sayfa numarası ile birlikte cümlelerin sonuna yazıldı. Taranan eserlerin fazlalığı nedeniyle bu eserler tek tek teze eklenemedi, ancak eserlerin künyeleri tezin başında belirtildi.

Teze konu olan kelime türlerinin taranılan eserlerde kaç defa kullanıldığı da tespit edildi. Bu veriler, kelime türünün ait olduğu alt başlıklar içerisinde verildi.

Tezde kelime türleri için verilen örnek cümleler Türkiye Türkçesine aktarıldığında, orijinal cümlede örnek olabilecek sözcük türleri anlamını veya görevini kaybedebilmektedir. Örnek cümleler seçilirken olabildiğince bu durumun meydana gelmeyeceği cümleler kullanılmıştır. Bu türden cümleler kullanılmışsa, cümlenin orijinal anlamına sadık kalınarak örnek olan sözcük türünün anlaşılır bir şekilde görülmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Saha Türkçesi gramer ve sözlüklerinde edat olarak belirtilen sözcüklerin bir bölümü, Türkiye Türkçesinde başka görevde kullanılan sözcüklerdir. Bunlardan sadece zarf görevinde olanlara yer verilip diğerleri tasnifin dışında tutulmuştur.

Saha için Yakut, Saha Türkçesi için Yakutça, Saha Yeri için Yakutistan adlandırmaları da bulunmaktadır. Çalışmamızda bu adlandırmalardan Saha, Saha Yeri (Saha Cumhuriyeti) ve Saha Türkçesin kullanılması tercih edilmiştir. Atıf yapılan araştırmacıların tercihlerine ise karışılmamıştır.

1.2. SAHA TÜRKLERİ VE SAHA TÜRKÇESİ

1.2.1. Saha Türkleri

Terminolojide yaygın olarak “Yakut” diye adlandırılan Sahalar, kendileri için “Saha (Saxa)” ismini kullanırlar. Eski kaynaklarda da “Uraaṅxay Saxa” şeklinde geçer. Yakut isminin, Rusların Tunguzlardan “Yako” şeklinde öğrendikleri ismin Buryatça +t çokluk eki vasıtasıyla “Yakut” biçimini aldığı bilinir. Daha sonra Ruslar bu ismi yaygınlaştırmıştır. Türkçe “kıyı, kenar” anlamındaki *yaka* kelimesinin ses değişiklikleri sonucunda bugünkü Saha Türkçesinde *saxa* şekline değiştiği söylenebilir¹.

¹ Kirişçioğlu, M. Fatih; **Saha (Yakut) Türkçesi Grameri**, TDK Yay., Ankara, 1999, s. 9

Saha Türkleri XII. yüzyıla kadar bugünkü Yakutistan topraklarını kendilerine yurt edinmişler ve orayı Türkleştirmişlerdir. Sahalar Hun Türklerinin bir kolu olan Kurıkan kavmindendir. Kurıkanlar Baykal Gölü'nün kuzey taraflarında göçebe olarak yaşamaktaydılar. Kurıkanlar ilk defa Orhun abidelerinde “Üç Kurıkan” adıyla karşımıza çıkar. Reşidüddin, Câmî'üt-Tevârih adlı eserinde Kurıkan ve Sakaitleri Türk kavimleri olarak göstermiştir. Bu kavimler tarihte Uranhay-Sakalar (Orman Sakaları) olarak tanınırlar. Saha Türklerinden, özellikle Lena Nehrinin etrafında yaşayanlar kendilerini Uranhay-Saka olarak adlandırırlar².

“Ruslar, Sibir Hanlığı'nı yıktıktan sonra, Sibiryâ içlerine ilerlemeye devam etmişler ve ilk olarak 1617 yılında Sahalarla yüz yüze gelmişlerdir. 1632'de başlattıkları Saha eline yönelik işgal hareketlerini, kuvvetli Saha direnişi sebebiyle, 18. yüzyılın sonlarında tamamlayabilmişlerdir”³.

“1670'ten itibaren Rus Sömürgeci siyaseti tarafından Sahaların toyonlarına şayet Hristiyanlığı kabul ederlerse Rus idaresinde memur olabilecekleri bildirilmiş, toyonluk idare ve hukuku yasak edilmiştir. Buna rağmen Sahalar din ve törelerini hiçbir zaman bırakmamışlardır. 1681'de Sahalardan yalnız 26 kişi Hristiyanlığı kabul etmişti. Rus Çarı I. Petro, 1720'de bir emirle Hristiyan olan Sahalara 6 yıl vergi muafiyeti tanımıştır. Ayrıca bununla kalmayarak Sahaların din adamları olan oyun ve udağan'lar (erkek ve kadın şaman) sistematik bir şekilde katledilmişlerdir. İlk defa 1731'de İrkutsk şehrinde Hristiyan Dinî İdaresi kurulmuştur. Sahaları Hristiyanlaştırmak için 1764'te —”99 Din Propagandası” adlı bir müessese kurulmuştur. 1862'de Yakutistan'da 40 kilisede 267 papaz çalışıyordu. 1917'de ise 333 kilisede ve 1500 papaz çalışıyordu. 1858'de Sahacayı iyi bilen papaz Dmitriy Hitrov, Hristiyanlık hakkında kitaplar neşretti ve 1859'da Yakutsk şehrindeki kiliselerde Saha Türkçesiyle ibadet yapılmaya başlandı.

² Hayit, Baymirza; **Türklüğün ve İslam'ın Bazı Meseleleri**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1987, s. 44

³ Özkan, Nevzat; **Türk Dilinin Yurtları**, Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 221

Sahaların çoğunluğu bu baskılar neticesinde 19. asrın sonunda şeklen Hristiyanlığı kabul etmelerine rağmen eski din âdetlerinden vazgeçmemişlerdir”⁴.

“Sovyet Rusya devletinin Merkezî İcra Komitesi, 166 Şubat 1922’de Yakutistan’a Sovyet sistemi içinde muhtariyet verilmesine karar verdi. 27 Nisan 1922’de Yakutistan Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin teşkil edildiğini resmen bildirdi. 21 Ocak 1923’te bu Sovyet Muhtar Cumhuriyeti’nin hükümeti kuruldu. Devlet başkanlığı vazifesine Yakutlardan Platon Alekseyeviç Oyunskiy, başbakan olarak Yakutlardan I.N. Barohov seçildi. Aradan 300 yıl geçtikten sonra Yakutlar komünizm rejimi altında, Yakutistan’ı Ruslarla birlikte şeklen de olsa idare etme hakkı kazanmış oldu. Yakutistan’da şeklen değişiklik olmuş, fakat aslında Rusya’nın yeni hâkimiyet rejimi yerleşmiştir”⁵.

“1980’li yılların ortalarından itibaren, bütün eski Sovyetler Birliği’nde “Glastnost ve Prestroyka” politikaları esmeye başlayınca bu rüzgâr Saha-Sire’ye de ulaştı ve 27 Eylül 1990’da Saha Özerk Cumhuriyeti devlet egemenliğini ilan etti. Cumhuriyetin adı da “Saha-Yakut Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti” oldu. Ancak bu durum bile bugünkü gerçeklere ters düşmekteydi. 20 Temmuz 1991 senesinde ülkede ilk cumhurbaşkanlığı seçimi yapıldı. Bu yeni cumhuriyetin ilk cumhurbaşkanının birinci işi, cumhuriyete kendi milli adını koymak oldu. 27 Aralık 1991’den itibaren ise cumhuriyetin adı “Saha Cumhuriyeti” olmuş ve “Yakutiya” kelimesi de yalnız parantez içerisinde verilmeye başlanmıştır”⁶.

Bugün Saha Cumhuriyeti topraklarının kuzey-güney uzunluğu 2000 km’yi, doğu-batı istikametindeki genişliği ise 2500 km’yi aşmaktadır.

⁴ Kirişcioğlu, M. Fatih; Sahalar (Yakutlar) ve Saha Türkçesi, **Türkler**, XX. Cilt, Ed. Hasan Celal Güzel vd., Ankara, 2002, s. 230

⁵ Hayit, **a.g.e.**, s. 51-52

⁶ Gömeç, Sadettin; **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s. 366

“Yakutistan, batıdan ve güneybatıdan Krasnoyarsk Yönetim Bölgesi (Krasnoyarski Kray) ve İrkutsk Oblastı; güneyden ve güneydoğudan Zabaykalsk Yönetim Bölgesi (Zabaykalski Kray), Amursk Oblastı ve Habarovsk İdari Bölgesi (Habarovskiy Kray); doğudan ve kuzeydoğudan ise Magadansk Oblastı ve Çukotka Milli Bölgesi (Çukotskiy Avtonomniy Okrug) ile çevrilidir. Yakutistan sadece Rusya’nın değil, aynı zamanda bir ülkeye ait olan dünyanın en büyük yüzölçümüne sahip idari birimidir”⁷.

“Yakutistan topraklarının yaklaşık 2/3’si dağlar ve platolar ile kaplıken sadece 1/3’i ovalar ve düzlükler ile kaplıdır. Cumhuriyetin en yüksek noktası 3147 metre yüksekliğinde olan ve Çerski dağ kütlesi üzerinde yer alan Pobeda zirvesidir. Yakutistan topraklarında dört büyük doğal ekolojik kuşak belirgin olarak yer almaktadır. Güneyden kuzeye doğru bu ekolojik kuşaklar şunlardır: Tayga ormanları kuşağı, ormanlı tundralar kuşağı, tundralar kuşağı ve arktik kuşak. Hem orman arazi, hem de kar ve buzlarla kaplı araziler bakımından Yakutistan Rusya’nın en zengin cumhuriyetidir”⁸.

Saha Cumhuriyeti oldukça sulak bir bölgedir. Ülkede 700000 civarında akarsu ve 800000 civarında göl bulunmaktadır. En büyük akarsuları Lena (4440 km), Vilyüy (2650 km), Aldan (2273 km), Kolima (2129 km), İndigirka (1726 km), Olekma (1436 km), Anabar (939 km) ve Yana (872 km). Önemli gölleri ise şunlardır: Bustah, Labinkir, Mogotoevo, Nerpiçie ve Nedjeli gölleri⁹.

1926 yılında Saha Cumhuriyetinde sadece 287000 kişi yaşıyordu. Bu sayı 1970’te 664000’e; 1990 yılında ise 1099000’e yükselmiştir. 2000’li yıllardan sonra nüfusta bir azalma başlamıştır. Nüfus, 2000 yılında 976400’e ve 2008 yılında da 951400’e kadar gerilemiştir¹⁰. “Yakutistan’ın etnik yapısında Yakutlar ve Ruslar Cumhuriyet nüfusunun %86’sını

⁷ Atasoy,Emin; Soykan,Abdullah; Saha (Yakut) Cumhuriyeti: Coğrafi Kimlik Analizi Denemesi, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, Güz, 2008, Sayı 21, s. 35

⁸ Atasoy; Soykan; **a.g.m.**, s. 36

⁹ Atasoy; Soykan; **a.g.m.**, s. 37

¹⁰ Atasoy; Soykan; **a.g.m.**, s. 38

oluşturmaktadırlar. 1970 yılında Ruslar (%47) Yakutlardan daha büyük bir paya sahip iken 2002 yılındaki son nüfus sayımında Ruslar %41'e kadar gerilerken, Yakutların oranı da %46'ya kadar yükselmiştir. 2010 yılından sonra Yakutlar'ın Cumhuriyet nüfusu içindeki oranı %50'yi aşması beklenirken, Rus etnosunun sayısal küçülmesi devam edeceği öngörülmektedir. Yakutlar ve Ruslardan sonra ülkedeki en kalabalık etnosları Ukraynalılar, Evenkiler, Evenler, Tatarlar ve Buryatlar oluşturmaktadırlar. Kendi anavatanlarına göç etmeleri sonucunda özellikle 1989-2002 döneminde hem Ukraynalı hem de Beyaz Ruslarda neredeyse yarı yarıya bir azalma gözlenmektedir. Bu dönemde Ukraynalıların oranı %7,0'den %3,65'e ve Beyaz Ruslar'ın oranı da %0,90'dan %0,45'e azalmıştır"¹¹.

1.2.2. Saha Türkçesi

“Saha Türkçesinin Türk lehçe ve şiveleri içindeki yerini en sağlam olarak Poppe ve Arat tespit etmişlerdir. Poppe'ye göre diğer bütün Türk lehçeleri gibi Yakutça da bir (z) ve (s) dilidir. Yani, Yakutça, Çuvaşçanın ve Moğolca ile öbür Altay dillerinin (r) ve (l)'ye sahip olduğu kelimelerde, (z) ve (s) seslerinden gelişmiş seslere sahiptir. Meselâ: Sahaca: Toğus —dokuz, Eski Türkçe: Tokuz, Çuvaşça: tıhhır; Sahaca kııs — kız, Çuvaşça: Hir. Arat ise, t ~ d ve s ~ y ses denkliklerine dayanarak Sahacayı lehçe grupları içinde t- grubu olarak ele almıştır. Tasnif şemasında da bir Ana Türkçe veya Eski Türkçe devresinden bir S- grubu çıkararak buna Eski Yakutça adını vermiş ve buradan da bir alt bölüm olarak t- grubunu çıkarmış ve bunun içinde Yakutçayı vermiştir"¹².

Saha Türklerinin XIX. yüzyılın başlarına kadar bir yazı dilleri ve alfabeleri yoktu. İlk resmi alfabe S.A. Novgorodov tarafından Rus Kiril alfabesi temelinde hazırlanmış ve 1923 yılında resmi olarak kullanılmaya

¹¹ Atasoy; Soykan; **a.g.m.**, s. 41

¹² Kirişcioğlu; **a.g.e.**, s. 13-14

başlanmıştır. 1929 yılında Latin alfabesine geçildiyse de 1938 yılında tekrar Kiril alfabesi kullanılmaya başlanmıştır¹³.

Saha halk edebiyatı malzemesinin mihenk taşı “oloŋxo” diye adlandırılan manzum destanlardır. Kahramanların adlarıyla anılan bu destanların anlatıcılarına “oloŋxohut” denir. Oloŋxolar yirmi bin mısraya kadar ulaşabilir. Önemli oloŋxolardan bazıları şunlardır: Er Soğotox, Ürüŋ Uolan, Nurgun Bootur, Kulun Kulustuur, Bahımnı Baatır, Erbextey Bergen, Mülcü Böğö, Süŋ Caahın. Diğer halk edebiyatı türleri şunlardır: bılırgı sehen (efsane), kepsen (hikâye), üge, ostuoruya (masal), algıs (ilahî), ırıa (türkü), xohoon (koşuk), kırııstar (beddualar), bilgeler (inanışlar), ös xohoonnoro (atasözleri) taabıtinnar (bilmeceler)¹⁴.

¹³ Özkan, **a.g.e.**, s. 225

¹⁴ Kirişçioğlu, **a.g.e.**, s. 14

İNCELEME

2.1. SIFAT

2.1.1. TANIMI

Milattan önce 170-90 yılları arasında yaşayan Dionysios Thrax'ın kaleme aldığı **Tēkhne Grammatikē** adlı eserde ilk olarak tespit edilen sıfat, isim başlığı altında ele alınmıştır. Eseri 1874 yılında eski Yunancadan İngilizceye çeviren Thomas Davidson sıfat için "adjective noun" terimini kullanmış ve sıfatla ilgili şunları kaydetmiştir: "Sıfatlar, özel veya cins isimlere eşsesli olarak uygulanır ve övgü veya yergi belirtir. Üç kaynaktan türetilir: Ruh, beden ve dış unsurlar. Bilgelik gibi ruhsal; hızlı ve yavaş gibi bedensel; zengin ve fakir gibi dışsal şeylerden"¹⁵.

İngilizcede sıfat için "adjective" terimi kullanılmaktadır. David Crystal, **The Cambridge Encyclopedia of The English Language** isimli eserinde adjective terimini şu şekilde açıklar: "Bir ismin veya zamirin bazı vasfını veya özelliğini ifade eden kelimelere sıfat denir"¹⁶. Crystal, attributive adjective denilen niteleme sıfatlarının isimden önce geldiğini; predicative denilen yüklemisel işlevdeki sıfatların ise yüklemden sonra tek başlarına kullanıldığını belirtmiştir¹⁷. Stephan Gramley ve Kurt-Michael Pätzold, **A Survey Of Modern English** adlı eserlerinde sıfat için şunları kaydetmişlerdir: "Sıfatlar pek çok anlamsal alt gruplarıyla birlikte açık bir kategoridir (renk adları, ölçü, yaş, ağırlık, değer vb.). Sıfatlar tipik olarak daha az veya çok açısından sınıflandırılabilir olan nitelikleri gösterirler"¹⁸.

A big house. (büyük bir ev.)	the house was big . (ev büyüktü.)
A red book. (kırmızı bir kitap.)	the book was red . (kitap kırmızıydı.)
A small apple. (küçük bir elma.)	the apple was small . (elma küçüktü.)

¹⁵ Davidson, Thomas; **The Grammar Of Dionysios Thrax**, St. Louis, Studley 1874, s. 10

¹⁶ Crystal, David; **The Cambridge Encyclopedia of The English Language**, New York, Cambridge University Press, 2003, s. 211

¹⁷ Crystal, **a.g.e.**, s. 211

¹⁸ Gramley, Stephan; Pätzold, Kurt-Michael; **A Survey Of Modern English**, London, Routledge, 2004, s. 103

Fransızcada sıfat için “adjectif” terimi kullanılmaktadır. Malcolm Offord, **Student Gramer Of French** isimli eserinde adjectif terimini şöyle tanımlar: “Sıfatlar, ismi nitelemek için kullanılan kelimeler sınıfını oluşturur. Sıfatlar isimlerin önünde veya isimden sonra ya da isme belli bir mesafede bulunabilir”¹⁹. **Modersn French Grammar: A Pratical Guide** kitabını kaleme alan Margaret Lang ve Isabelle Perez’in adjectif tanımı şöyledir: “Bazı yaygın kullanılan sıfatlar isimlerin önünde olduğu hâlde, normalde sıfatlar, eğer kişinin ya da nesnenin ayırt edici özelliğini gösteriyorsa isimden sonra gelir. Fakat vurgu veya sanatsal nedenlerden dolayı, sıfatlar farklı yerlerde de bulunabilir”²⁰.

Un message secret (gizli bir mesaj), un enfant **intelligent** (zeki bir çocuk), une fleur **rouge** (kırmızı bir çiçek), une **belle** femme (güzel bir kadın), de **gros** pieds (büyük ayaklar), un **long** voyage (uzun bir yolculuk)....

Almancada sıfata karşılık olarak “adjektiv” teriminin kullanıldığı görülür. Tekin Gültekin, **Alman Düşünce Sistemiyle Almanca Öğretimi** isimli eserinde adjektiv terimi için şu bilgilere yer vermiştir: “Sıfatlar şahıs/hayvan/eşya isimlerinin çeşitli niteliklerini bildirir; cümlede yüklemi bütünler; tamlama olarak kullanılır”²¹. Gültekin, bir başka eserinde sıfat için şunları kaydetmiştir: “Sıfatlar cümlede yarı fiil olarak ya da niteleme görevini yerine getiren sözcükler olarak kullanılırlar”²². **Modern German Grammar** adlı eserde ise Almanca’daki sıfat hakkında şu bilgiler bulunmaktadır: “Sıfatlar ismi tanımlar. Sıfatlar yüklem olarak kullanıldığında, çekimli eylemden sonra gelirler. Sein fiilinin bazı şekillerinde bu çok sık olur ve sıfatlar hiç ek almazlar. Fakat niteleyici olarak kullanıldıklarında, yani bir ismi

¹⁹ Offord, Malcolm; **Student Gramer Of French**, New York, Cambridge University Press, 2002, s.146

²⁰ Lang, Margaret; Perez, Isabelle; **Modersn French Grammar: A Pratical Guide**, London, Routledge, 2004, s.27

²¹ Gültekin, Tekin; **Alman Düşünce Sistemiyle Almanca Öğretimi**, İstanbul, Alfa Yayınları., 2004, s. 231

²² Gültekin, Tekin; **Akademik Almanca Öğrenimi & Grameri**, İstanbul, Veziroğlu Kitap, 2005, s.405

tanımladıklarında, sıfatlar çekimlenebilir. Niteleme sıfatları **a der, ein** eklerini alabilir ya da çekimsiz bulunabilirler”²³.

Das Buch war ganz **interessant**. (Kitap gerçekten ilginçti.)

Ihre Stimme klingt **fröhlich**. (Onun sesi neşeliydi.)

Ein **finstrer** wald. (Karanlık bir orman.)

Arapçada sıfat için yine “sıfat” terimi kullanılmaktadır. Sıfatla ilgili olarak Hüseyin Gündal ve Şener Şahin, **Arapça Dilbilgisi: Sarf Bilgisi** adlı eserlerinde şunları kaydetmişlerdir: “Bir şahıs veya nesnedeki geçici bir vasfa işaret edilmek istendiğinde, ism-i fâil kalıbında türetilmiş olan gerçek sıfatlar kullanılır. Buna karşılık söz konusu şahıs veya nesnedeki bu nitelik, kalıcı ve dâimi bir nitelikse, yani kendisinde o anda mevcut olan ve bir süre sonra kaybolabilen türde ve zamanla sınırlı bir nitelik değilse bu takdirde sıfat-ı müşebbehe adını verdiğimiz, zamanla bağlantısı olmayan niteleyici yapılar kullanılır. Söz gelimi; güzellik-çirkinlik, mükemmellik-eksiklik, belli bir renkte bulunuş gibi özellikler -bu özelliklerin bulundu kişiye anında kaybolup zıddına dönüşmeyeceği için- ancak sıfat-ı müşebbehe adını verdiğimiz sözcük türleri ile tanımlanırlar”²⁴.

عَمَلُ الْعَمَالِ فِي الْمَصْنَعِ جَيِّدٌ (İşçilerin fabrikadaki işi iyidir.)

ثَوَابُ الْمُعَلِّمِ عَظِيمٌ (öğretmenin mükafatı büyüktür.)

كَانَ اخْتِبَارُ اللِّغَةِ صَعْبًا (dil sınavı zordu.)

Farsçada da sıfat için yine “sıfat” teriminin kullanıldığı görülür. Nimet Yıldırım, **Farsça Dilbilgisi** adlı eserinde sıfat için şunları kaydetmiştir: “Varlıkları değişik açılardan niteleyen ya da belirleyen; onların durumu, renk, biçim, sıra ve sayıları gibi bir takım özelliklerini gösteren belirleyici/açıklayıcı

²³ Dodd, Bill vd; **Modern German Grammar**, London, Routledge, 2004, s. 118

²⁴ Gündal, Hüseyin; Şahin, Şener; **Arapça Dilbilgisi: Sarf Bilgisi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2005, s. 109

kelimelere sıfat (صفت) denir. İsim ya da isim soylu kelimelerle birlikte bulunarak onların anlamlarını, birtakım özelliklerini açıklamak veya belirlemek amacıyla kullanılan sıfatlar, isim soylu kelimelerle birlikte bulunup onları nitelediklerinde ya da belirlediklerinde sıfat olurlar”²⁵.

Ceng-i **serd** (soğuk savaş), bîmârî-yi **koşende** (öldürücü hastalık), intikâd-i **sâzende** (yapıcı eleştiri), **în** hıyâbân (bu cadde), **heftâd u do** sâet (yetmiş iki saat), **evvelîn** müşek (ilk füze), **her** nivîsende (her yazar), **çonîn** deştî (böyle bir çöl).

Esas olarak bir sözlük olsa da, içindeki gramer açıklamaları dolayısıyla bir nevi gramer kitabı özelliği de taşıyan **Dîvânü Lügati't-Türk'te** sıfatla ilgili bir bilgi yoktur. Ondan sonra kaleme alınan eserlerden, Kıpçak dönemine ait olan **El-Kavânînü'l-Külliyye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye** isimli eserde, sıfatla ilgili bir bölüm olmamakla beraber bir sıfat listesine yer verilmiştir: “Ağ (beyaz), kök (mavi), yengi (yeni), yoğun (kalın), kızıl (kırmızı), yaşıl (yeşil), eski (eski), uzun (uzun), şarî (sarı), kara (siyah), inşike (yüksek), inli (geniş), kışka (kısa), aru/uru (temiz), kir (kir), ağır (ağır)”²⁶. İşaret ismi başlığı altında bahsettiği bu, bunlar, ol, allar, munda, anda kelimeleri için verilen açıklamanın yetersiz olmasından ve örneklerin bulunmamasından dolayı, bunların işaret sıfatı mı yoksa işaret zamiri mi olduğunu tespit edemedik²⁷. Sayılar bölümünde asıl sayı, sıra sayı ve üleştirme sıfatlarından bahsedilmekle birlikte bunların sıfat olduğuna değinilmemiştir. Bunlarla ilgili şu örnekler verilmiştir: bir, iki, üç, beş, tokuz, altı yüz, sekiz yüz, min (bin), dört min, iki min, on min, yigirmi min, beş yüz min, min min (milyon) iki min min (iki milyon), on birinçi (on birinçi, on ikinçi, birer, üçer²⁸. Üleştirme sayılarının Türkçede yaygın olarak kullanıldığı belirtilen eserde, bunlarla ilgili olarak şu örnek cümleler verilmiştir²⁹:

²⁵ Yıldırım, Nimet; **Farsça Dilbilgisi**, Ankara, Fenomen Yayınları, 2006, s. 49

²⁶ **El-Kavânînü'l-Külliyye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye**, yay.haz: Recep Toparlı, M. Sadi Çögenli, Nevzat N. Yanık, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999, s. 81-82

²⁷ a.g.e., s. 64

²⁸ a.g.e., s. 81-84

²⁹ a.g.e., s. 84

Bularğa birer altın bir. (Bunlara birer altın ver.)

Üçer keldiler. (Topluluk üçer üçer geldi.)

Kıpçak dönemine ait olan **Kitâbü'l-İdrâk li-Lisâni'l-Etrâk**, Abû Hayyân tarafından yazılmış, sözlük ve gramerden oluşan bir eserdir. Eserde sıfat konusu "Tevabi" başlığı altında ele alınmıştır. Bu başlık altında, on iki madde hâlinde sıfatla ilgili bilgiler sunulmuştur: "1) Sıfatlar müfret olduğu takdirde mevsufa takaddüm eder. Ms: -akil bir adam gördüm- yerine (kördüm bir uslu är), -kalkmış bir adam- mukabilinde (bir tutmuş är), -iki akil adam- yerine (iki uslu är kördüm) denir. Türkler sıfatı tensiye etmekle iktifa ederler. Tekrar mevsufu tensiye etmezler... 2) Sıfatı tensiye yapmakla mevsufu tensiye yapmaktan istiğna ettikleri gibi mevsufu cemetmekle de sıfatını cemetmekten istiğna etmişlerdir. Eğer mevsuf zikredilmeyip yalnız sıfat zikredilirse o takdirde cem alâmeti sıfata lahik olur. Ms: (uslular kördüm) denir. Bazen (ärän) ıtlak olunur da cem manası kastedilir. Ms: (anlar ärän uslulardur) denir. ...sıfat ancak mevsufu mahzuf olduğu zaman ya haber olarak ismital olunduğu zaman cemedilir. Ms: (kişilär turmuşlar) denir... 3) Eğer zarflardan her hangisi nekire sıfat olarak vaki olursa, ms: -senin indinde olan adam yanına girdim- demek istenirse (kirdim bir är qatınğa) denir. -Emir yanına girdim- demek lâzım gelirse (qatınğa) lâfzı zikredilmeden (kirdim bâykä) denir. Türkçede bu cümlede (qatınğa) kelimesi mahzuf olarak istimal edilir. 4) Eğer cümle-i fiilliye sıfat olarak vaki olursa -sevdiğim bir er kalktı- yerine (turdı bir är kim sävdüm anı) denir. (kim) lâfzı bu gibi mahallerde sıfat olan cümleyi makablindeki mevsufa rapteder. -Kalktı bir adam ki severim onu- mukablinde (turdı bir är ki sävär män anı) denilir. 5) Cümle-i ismiyye sıfat olarak vaki olursa -pederi gidici olan adam kalktı- yerine (turdı bir er ki atası kitmişür) denir ki (kim) lâfzı burada da sıfat olan cümleyi mevsufa raptedilmiştir. 6) Eğer cümle-i şartiyye sıfat olarak vaki olursa -bir adam kalktı ki görürsün seversin- yerine (turdı bir är kim körärsän sävkäsän) denir ki (kim) lâfzı burada sıfat olan cümle-i şartiyyeyi mevsufa raptedilmektedir... 7) ...Eğer sıfat ta'addüt ederse, müfret olduğundan dolayı takdimi vacip olduğu mahallerde takdim edilir. Ms: -yazıcı alim, kerim Senceri gördüm-

mukabilinde (cömärt bilğä bitikçi Sāncärni kördüm) denir. 8) ...İsm-i işaret, ism-i mevsul ve müzaf ise sıfat olarak vaki olurlar. Sıfat olan ism-i işaret (kördüm Sāncärni oşbu) cümlesinde vaki olan (oşbu) gibidir. Lâkin ism-i işareyi takdim ederek (oşbu Sāncärni kördüm) demek daha fasihtir. İsm-i mevsulun sıfat olarak vaki olmasına misal ise (kördüm Sāncärni ol kim turdu) cümlesinde olan (ol kim turdu) mevsuldir. Bu cümlede sıfatı mevsule takdim etmek caiz değildir. 9) Müzafın sıfat olarak vaki olduğunun misali -kulun Senceri gördüm- yerine (kördüm qulun Sāncärni)'dir. Müzaf olan kelime sıfat vaki olduğu takdirde, makbul olan tarz istimal, sıfatı takdim ederek söylemektir. -Sonkur kulu Senceri gördüm- mukabilinde (Sonqur qulunu Sānçärni kördüm) denir. Fakat (Sānçärni Sonqur qulunu kördüm) demek de kabildir. İsm-i işaretle işaret edileni (yani müarileyhi) sıfatlamak istenirse -bu alimi gördüm- yerine (kördüm oşbu bilğäni) denir ki sıfat mevsuftan muahher zikredilir ve mef'ul alâmeti de sıfata ilhak edilir. (Oşbunı bilğäni) demek de kabildir. Lâkin bu sonuncu surette (bilğäni) kelimesi bedeliyyete muhavveldir. Evvelki surette ise muktazay terkip üzeredir ve ondan dolayı da mef'uliyet alâmeti ancak sıfata zahir olmuştur. 10) Mevsulu sıfatlamak istenirse -gelen cömerti gördüm- yerine (kördüm kälkänni cömärtni) denir. Fakat (kördüm cömärtni kälkänni) demek de caizdir. 11) Mevsulu ism-i işaretle sıfatlamak için (kördüm kälkänni oşbunı) denir. 12) Müzaf olan ismi sıfatlamak istenirse - Sonkur kardeşi Sencer kulunu gördüm- mukabilinde (S. Qulunu Sonqur qarındaşı kördüm) demektir³⁰.

Bir başka Kıpçak dönemi eseri olan **Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fil-Lügati't-Türkiyye** isimli eserde müstakil olarak sıfat konusu bulunmamaktadır. Sıfatla ilgili en fazla bilgi, "İ-li Tümlaçle İlgili İsmi-Fail Ayrımı" başlığı altında karşımıza çıkar. Burada sıfatla ilgili şu bilgiler yer almaktadır: "İkil sıfatla **ikki uslı kiçi** kördüm denir ki 'iki akıllı kişi gördüm' anlamındadır. Çoğul sıfatla **uç uslı kiçi** denir. Lâkin sıfat yalnız kalır da belirtileni (mevsuf) bulunmazsa çoğul yapılabilir: **uslılar kördüm** gibi ki 'akıllılar gördüm' demektir.

³⁰ Abû Hayyân; *Kitâb al-İdrâk li-Lisân al-Atrâk*, yay.haz: Ahmet Caferoğlu ,İstanbul, Evkaf Mat., 1931, s. 179-180-181

Yine ikil sıfatta **iki uslı er keldi** denir ki ‘iki akıllı adam geldi’ anlamındadır.

Sıfatla belirtilen e-li tümleç olduğu zaman **iki uslı kiçiğe bérdim** denir ki ‘iki akıllı adama verdim’ anlamındadır.

Fiil cümlesi sıfat olursa **keldi er kim söver men onı** denir ki ‘o gelen adamı severim’ anlamındadır.

İsim cümlesi sıfat olursa **keldi bir er kim atası ölüptür** denir ki ‘babası ölmüş olan bir adam geldi’ anlamındadır.

Sıfatlar tekrarlanırsa -birden fazla olursa- öne alınır; uslı yazuci kiçi kördüm denir ki ‘akıllı bir kâtip -yazıcı- gördüm’ anlamındadır. Sıfat bir tek olursa okucu kiçi kördüm, kiçi okucu gördüm, kördüm kiçi okucu denir³¹.

Osmanlıca için hazırlanmış gramer kitaplarında sıfat için sıfat terimi kullanılmaktadır. **Mufassal Yeni Sarf-ı Osmânî** adlı eserde sıfat için, “bir ismi tavsif eden kelime ve terkibe denir” tanımı yapılmıştır³². Ahmet Cevdet Paşa ve Fuat Paşa tarafından kaleme alınan **Kavâid-i Osmaniyye**’de sıfat için şöyle bir izah yapılmıştır: “Sıfat bir ismin hâl ve keyfiyetini beyân için ol isme ilâve olunan lâfızdır ve ol isme mevsuf denilir³³. Abdullah Ramiz Paşa, **Emsile-i Türkiyye** adlı eserinde sıfatı şöyle tarif eder: “Bir kelimenin ma’nâ-yı müstakilline delâlet edemeyip yalnız ol kelimenin ba’zı hâl ve keyfiyâtını iş’âr ve beyan eden lâfza sıfat derler³⁴. Tâhir Ken’ân tarafından kaleme alınmış **Kavâid-i Lisân-ı Türkî**’de, “sıfat bir isme kurbiyetle müsemâmâsının hâl ve keyfiyetine delâlet eden kelimedir³⁵ şeklinde sıfatın tanımı verilmiştir. Midhat Sadullah’a ait olan **Türkçe Sarf ve Nahiv Dersleri** isimli eserde sıfat için

³¹ **Ettuhfe-üz Zekiye Fi-Lûgat-it Türkiyye**, çev: Besim Atalay, İstanbul, TDK Yayınları, 1945, s. 116-117

³² **Mufassal Yeni Sarf-ı Osmânî: İkinci Seneye Mahsus**, yay.haz: Recep Toparlı, Ankara, TDK, Yayınları., 2003, s. 22

³³ Ahmet Cevdet Paşa; Fuat Paşa; **Kavâ'id-i Osmaniyye**, yay.haz: Nevzat Özkan, Ankara, TDK Yayınları, 2000, s. 67

³⁴ Abdullah Ramiz Paşa; **Emsile-i Türkiyye**, yay.haz: Emir İçhem İdben, Ankara, TDK Yayınları, 1999, s. 12

³⁵ Ken’ân, Tâhir; **Kavâid-i Lisân-ı Türkî**, yay.haz: Leylâ Karahan ve Ülkü Gürsoy, Ankara, TDK Yayınları, 2004, s. 230

yapılan tanım şu şekildedir: “Bir ismin hâlini, keyfiyetini bildiren yahut bir ismi ta’yin eden kelimelere ‘sıfat’ derler”³⁶. Halit Ziya Uşaklıgil’in **Kavâid-i Lisân-ı Türkî** adlı eserinde sıfat, keyfiyet ve mana bildiren kelimeler olarak karşımıza çıkar³⁷. Hüseyin Cavit’in kaleme aldığı **Türkçe Sarf ve Nahiv** adlı eserde sıfat şu şekilde açıklanmıştır: “Bir ismin hâl ve keyfiyetini bildirmek yâhut bir fikr-i tâlî ilâvesiyle ma’nâsını ta’yin ve tavzin etmek için evveline getirilen kelimeye ‘sıfat’ derler”³⁸. Türk dilini ilkökul öğrencilerine öğretmek amacıyla kurtuluş savaşı yıllarında Köprülüzâde Mehmet Fuat ve Süleyman Saip tarafından kaleme alınan **Türk Dilinin Sarf ve Nahvi** isimli eserde sıfat şu şekilde tanımlanmıştır: “Bir ismin hâlini, nasıl olduğunu bildirmek için evveline getirilen ‘iyi’, ‘fena’, ‘hâin’ gibi kelimelere sıfat derler”³⁹. 1895 yılında yazdığı **Üss-i Lisân-ı Türkî** adlı eserinde Mehmed Sadık, sıfat için şunları kaydetmiştir: “‘Sıfat’ bir şahsın veyahut bir şeyin hâlini beyan eden lafız olup ‘semâî’, ‘kıyâsî’ namlarıyla iki kısımdır. ‘Semâî’ ehl-i lisândan işitilmekle bellenen lafızdır. ...Sıfat-ı kıyâsî kaide ile yapılan sıfatlar olup mevsufun hâl ve şanını ve sanat ve işigalini bildirir”⁴⁰. Ahmet Cevat Emre, **Türkçe Sarf ve Nahiv: Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv** adlı eserinde sıfat için şöyle bir tanımda bulunmuştur: “Esâmî-i medlûllerinde keyfiyâtın mevcûdiyetini gösteren kelimelere sıfat denir”⁴¹. Jean Deny, **Türk Dil Bilgisi** adlı eserinde sıfat için şunları kaydetmiştir: “Türkçe sıfat ek almaz. İsme nispetle sıfatın seçkin nitelik değişmesiz olması; yani çekim eklerinin hiçbirini almamasıdır ki bu ekler ada benzemesiyle görüş bildirmiştir. Şu hâlde sıfatlar için esas itibarıyla ne sayı ne de çekimleri söz konusu olamaz”⁴².

³⁶ Sadullah, Midhat; **Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri**, yay.haz: Tuncer Gülensoy ve Mustafa Fidan Ankara, TDK Yayınları, 2004, s. 63

³⁷ Uşaklıgil, Halit Ziya; **Kavâid-i Lisân-ı Türkî**, yay.haz: Kaya Tülkay, Ankara, TDK Yayınları, 1999, s. 22

³⁸ Cahit, Hüseyin; **Türkçe Sarf ve Nahiv**, yay.haz: Leylâ Karahan ve Dilek Ergönenç, Ankara, TDK Yayınları, 2000, s. 73

³⁹ Köprülüzâde Mehmet Fuat; Süleyman Saip; **Türk Dilinin Sarf ve Nahvi**, yay.haz: Metin Karaörs, Ankara,TDK Yayınları, 2006, s. 15

⁴⁰ Sadık, Mehmet; **Üss-i Lisân-ı Türkî**, yay.haz: Recep Toparlı ve Ali Ilgın, Ankara, TDK Yayınları, 2006, s. 34

⁴¹ Emre, Ahmet Cevat; **Türkçe Sarf ve Nahiv: Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv**, yay. haz: Güliden Sağol, Erdal Şahin ve Nurgül Yıldız, Ankara, TDK Yayınları, 2004, s. 33

⁴² Deny, John; **Türkçe Dil Bilgisi**, çev. Ali Ulvi Elöve, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2012, s. 214

Yukarıdaki dönem eserlerinin yanı sıra, daha sonradan Osmanlı Türkçesini inceleme ve öğretme amacıyla kaleme alınmış eserler de bulunmaktadır. Bunlardan 1958 yılında Muharrem Ergin tarafından kaleme alınan **Osmanlıca Dersleri** isimli eserde Ergin, sıfatı “Arapça Unsurlar” bölümünde, “Sıfat-ı Müşebbehe” başlığı altında ele almıştır. Ergin konuyla ilgili şunları kaydetmiştir: “Bunlar normal sıfatlardır. Başlıca vezinleri şunlardır:

1. Ef'al: renk ve ayıplara âit sıfat veznidir. Ahmer, asfar, a'ma, ebkem, esved, esmer, ebyaz gibi sıfatlar bu vezindedir. Muzâaflarda efall şekline geçer: asamım gibi.
2. Fa'lân: hayrân, sekrân, atşân gibi sıfatlar bu vezindedir.
3. Fa'il: rezîl, asîl, sağîr, halîm, şerîr, cesîm, azîm, edîb, enîs gibi sıfatlar bu şekildedir. Nâkislarda faî şeklinde geçer: kavî, şakî, gabî, denî, ganî, sabî gibi”⁴³.

Faruk Kadri Timurtaş'ın **Osmanlı Türkçesi Grameri**'nde sıfat üç yerde karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak “Yazı ve İmlâ” bölümünde, “Klişeleşmiş Kelimeler” başlığı altında sıfatla ilgili bilgi verilmiştir. Yazar bu kısımda sadece sıfatları işlevleri bakımından ele almıştır⁴⁴. Daha sonra eserin ikinci bölümü olan “Arapça Kelimeler ve Şekiller” kısmında, “Sıfat-ı Müşebbehe” başlığıyla karşımıza çıkar. Yazar konuyla ilgili şunları kaydetmiştir: “Arapçada değişmeyen, devamlı, sâbit bir vasfı, bir hâl ve keyfiyeti bildiren kelimelere sıfat-ı müşebbehe (adjectif de ressemblance) adı verilir. Sıfat-ı müşebbeheler Türkçedeki ve başka dillerdeki tavsifi (qualificatif) sıfatlar hükmündedirler. Bunlar çeşitli vezinlerde olurlar. Yalnız geçişsiz fiillerden sıfat-ı müşebbehe yapılır. Türkçede fiilden -kan, -ken (-gan, -gen) ve -kın, -kin (-gın, -gin) ekleriyle yapılan (meselâ çalış-kan, unut-kan, alın-gan, gir-gin, dal-gın, piş-kin, düş-kün v.s. gibi) sıfatlar, Arapçanın sıfat-ı müşebbehesine karşılıktır”⁴⁵.

⁴³ Ergin, Muharrem; **Osmanlıca Dersleri**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2010, s. 53-54

⁴⁴ Timurtaş, Faruk Kadri; **Osmanlı Türkçesi Grameri**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1995, s. 63-64-65

⁴⁵ Timurtaş, a.g.e., s. 183

Son olarak “Farsça Kelime ve Şekiller” isimli üçüncü bölümde sıfatla ilgili bilgi verilmiştir: “İsimlerin hâl ve keyfiyetini bildiren, onları belirten ve niteleyen kelimelere sıfat denir. Farsça belirtme (ta’yin) sıfatları (işaret sıfatları, sayı sıfatları) Osmanlıcada pek kullanılmamıştır... Niteleme (tavsîf) sıfatları Osmanlıcada bütün şekilleriyle ve en geniş ölçüde kullanılmıştır”⁴⁶. Osmanlı Türkçesinde kullanılan Farsça niteleme sıfatlarına örnek olarak şu sıfatları verebiliriz: hûb (güzel), zişt (çirkin), nîg (iyi), bed (kötü), bülend (yüce, yüksek), pest (alçak, aşağı), zîrek (anlayışlı, zeki), bürehne (çıplak), tenhâ (issiz), tehî (boş), pür (dolu), gevden (ahmak), dûr (uzak), nezdîk (yakın), teng (dar), ferâh (bol, geniş), âsân (kolay), düşvâr (güç), ferbih (semiz, etli), lâğar (zayıf), bârîk (ince), târîk (karanlık), nerm (yumuşak), saht (katı), tünd (sert, şiddetli), büzürg (büyük), mih (büyük, ulu), kih (küçük), pinhân (gizli), âşikâr (açık, belli, meydanda) süst (gevşek)⁴⁷...

Hayati Develi'nin **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu** adlı eserinin ikinci cildinde yer alan sıfat, “Arapça Kelimelerin Yapısı” ve “Farsça Kelimelerin Yapısı” bölümlerinde ayrı ayrı karşımıza çıkar. “Arapça Kelimelerin Yapısı” bölümünde, “Arapça Sıfatlar” başlığı altında “Sıfat-ı Müşebbehe” ve “İsm-i Tafdîl” başlıkları altında ele alınmıştır. “Sıfat-ı Müşebbehe” başlığı altında ele alınan sıfat için şu bilgilere yer verilmiştir: “Öznedeki değişmeyen bir durum ve niteliği bildiren kelimelere sıfat-ı müşebbehe denir. Ancak ism-i faillerden başlıca farkı, ism-i faillerin belirttiği niteliğin geçici olması; sıfat-ı müşebbehenin belirttiği durum ve niteliğin sürekli, kalıcı olmasıdır. Türkçedeki -kan/-ken (çalışkan, girişken); -kın/-kin (azgın, pişkin, düşkün) ekleri Arapçadaki sıfat-ı müşebbehe kategorisine denk gelen kelimeler türetir”⁴⁸. Develi sıfat-ı müşebbehenin başlıca vezinlerinin ef’al, fa’il, fa’lân, fu’lân, fa’l ve fa’al olduğunu belirtmiştir. İsm-i tafdîl için şu bilgilere yer verilmiştir: “Bu kategorideki sıfatlar, ifade ettikleri niteliğin öznedeki başkalarına göre daha çok veya en çok olduğunu ifade ederler. Günümüz Türkçesinde bu kategoriyi teşkil eden bir ek yoktur. Bu kategoriyi Türkçede söz dizimi yoluyla

⁴⁶ Timurtaş, **a.g.e.**, s. 265

⁴⁷ Timurtaş, **a.g.e.**, s. 257

⁴⁸ Develi, Hayati; **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu**, 2.cilt, İstanbul, Kesit Yayınları,, 2010, s. 99

'büyük → daha büyük/en büyük' şeklinde yapmaktayız. İsm-i tafdil kategorisinin bir tek vezni vardır: Ef'al vezni"⁴⁹.

Farsça kelimelerin yapısı bölümünde sıfat, "Farsça İsimden Türemiş Sıfatlar", "Farsça Fiilden Türemiş Sıfatlar" ve "Birleşik Sıfatlar" başlıkları altında karşımıza çıkar. "Farsça İsimden Türemiş Sıfatlar" bölümünde ön ek ve son eklerle yapılan sıfatların oluşum şekli ve örnekleri yer almaktadır: ciğer > bî ciğer 'korkak', hoş > nâ-hoş 'hoş olmayan, nâm > be-nâm 'namlı, dert > derd-mend 'dertli', gam > gam-nâk 'gamlı, kederli'⁵⁰. "Farsça Fiilden Türemiş Sıfat" başlığı altında da aynı şekilde eklerle yapılan sıfatların oluşum şekli ve örnekler bulunmaktadır: gûyende 'söyleyen' hânende 'okuyan', giryân 'ağlayan', pûyan 'koşan', gûyâ 'söyleyen' gibi⁵¹. "Birleşik Sıfatlar" bölümünde sıfat için şu bilgiler bulunmaktadır: "Farsçada birleşik sıfatlar iki isim veya bir isimle bir sıfatın yan yana gelmesiyle kurulur. Bunları isim veya sıfat tamlamalarından ayıran özellik, arada izafet kesresinin bulunmamasıdır"⁵². Develi örnek olarak şu tamlamaları vermiştir:

Deryâ-dil 'derya gönüllü', serv-kadd 'servi boylu', ser-bûlend 'yüce başlı', dil-şâd 'gönlü sevinçli' gibi⁵³.

Türkiye Türkçesinde sıfatla birlikte "önad (ön ad)" terimi de kullanılmaktadır. Sıfat için birçok dil bilgininin tanımı bulunmakla beraber tüm bu tanımlar paralellik göstermektedir. Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi** adlı eserinde sıfatı şöyle tanımlar: "Sıfatlar nesneleri vasıflandırma ve belirtme suretiyle karşılayan kelimelerdir"⁵⁴. Kaya Bilgegil'in **Türkçe Dilbilgisi** adlı eserinde verdiği sıfat tanımı şöyledir: "Hem bir varlık veya niteliğe hem de onun bir vasfına delâlet eden isim, sıfat adını alır"⁵⁵. **Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi** adlı eserinde Zeynep Korkmaz, sıfatı şu şekilde açıklar: "... sıfatlar, adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını

⁴⁹ Develi, **a.g.e.**, s. 101

⁵⁰ Develi, **a.g.e.**, s. 123

⁵¹ Develi, **a.g.e.**, s.135-136

⁵² Develi, **a.g.e.**, s. 142

⁵³ Develi, **a.g.e.**, s. 142

⁵⁴ Ergin, Muharrem; **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2011, s. 244

⁵⁵ Bilgegil, Kaya; **Türkçe Dilbilgisi**, İstanbul, Dergah Yayınları, 1984, s. 189

gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir”⁵⁶. Tahsin Banguoğlu’nun **Türkçenin Grameri** isimli eserinde yaptığı sıfat tanımı, Ergin’in tanımıyla hemen hemen aynıdır: “Bir varlığı vasıflayan veya belirleyen kelimeye sıfat (adjectif) diyoruz”⁵⁷. Doğan Aksan’ın editörlüğünde hazırlanan **Sözcük Türleri** adlı eserde yapılan sıfat tanımı şu şekildedir: “Sıfatlar, adların niteliklerini, ne durumda olduklarını, çoğu kez sayılarını, ölçülerini gösteren, soran ya da belirten sözcüklerdir”⁵⁸. Tahir Nejat Gencan, **Dilbilgisi** isimli eserinde sıfatı şu şekilde tanımlar: “Varlıkları niteleyen ya da belirten sözcüklere sıfat denir”⁵⁹. Haydar Ediskun, **Türk Dilbilgisi** adlı eserinde, sıfatı şöyle açıklar: “Varlıkları niteleyen ya da belirten kelimelere sıfat denir”⁶⁰. Günay Karaağaç, **Türkçenin Dil Bilgisi** eserinde yaptığı sıfat tanımı şöyledir: “Varlıkların taşıdıkları her türden özellik adlarıdır”⁶¹. Süer Eker, **Çağdaş Türk Dili** eserinde sıfatı şu şekilde izah etmiştir: “Söz dizimsel yapıda tümce ögesi olamayan sıfatlar, daima adın önüne gelen ve çekim eki almayan sözcük türüdür”⁶². Aslı Göksel ve Celia Kerslake tarafından kaleme alınmış olan **Turkish: A Comprehensive Grammar** isimli eserde sıfat şöyle tanımlanmıştır: “Sıfat, bir isim tarafından karşılanan varlığa ait bazı durumları, nitelikleri veya özellikleri gösterir”⁶³.

Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü** isimli eserinde sıfatı şöyle tanımlamıştır: “Somut ve soyut ad ve kavramları niteleme, belirtme, yer gösterme, sayı gösterme, sorma gibi çeşitli yönlerden vasıflandıran, sınırlayan, kelime türü”⁶⁴. “Adın niteliğini belirleyen ya da onu belirleyen sözcük”⁶⁵. Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan **Türkçe Sözlük**’te ise sıfat

⁵⁶ Korkmaz, Zeynep; **Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi**, Ankara, TDK Yayınları, 2007, s. 333

⁵⁷ Banguoğlu, Tahsin; **Türkçenin Grameri**, Ankara TDK Yayınları, , 2007, s. 341

⁵⁸ Atabay, Neşe; Kutluk, İbrahim; Özel, Sevgi; **Sözcük Türleri**, yay.haz: Doğan Aksan, Ankara TDK Yayınları, 1983, s. 68

⁵⁹ Gencan, Tahir Nejat; **Dilbilgisi**, Ankara TDK Yayınları 1979, s. 171

⁶⁰ Ediksun, Haydar; **Türk Dilbilgisi**, İstanbul Remzi Kitabevi, 1999, s. 132

⁶¹ Karaağaç, Günay; **Türkçenin Dil Bilgisi** Ankara, Akçağ Yayınları 2012, s. 426

⁶² Eker, Süer; **Çağdaş Türk Dili**, Ankara Grafiker Yayınları 2010, s. 354

⁶³ Göksel, Aslı; Kerslake, Celia; **Turkish: A Comprehensive Grammar**, New York, Routledge, 2005, s. 50

⁶⁴ Korkmaz, Zeynep; **Gramer Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara, 2010, s. 188

⁶⁵ Vardar, Berke; **Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ankara TDK Yayınları, 1980, s. 128

için şöyle bir tanım yapılmıştır: “Bir adı, nitelik, nicelik, yer, sıra vb. bakımından niteleyen, belirten kelime, ön ad”⁶⁶.

Sıfat üzerine yapılmış araştırma yazılarında ve sıfat konusunu ele almış tezlerde de sıfatla ilgili tanımlar ve açıklamalar yapılmıştır. Bunlardan *Güney Sibiry Türkçesinde Adlar ve Sıfatlar* adlı makalesinde Lars Johanson, sıfat için şunları belirtmiştir: “Sıfatlar her şeyden önce, insanların veya eşyaların nasıl olduğunu göstererek, varlıkların özelliklerini betimlerler”⁶⁷. *Dilbilgisi ile İlgili Bazı Terim ve Kavramaların Tanımlarına Yeni Bir Bakış* isimli makalesinde Engin Yılmaz, sıfatı şöyle tanımlamıştır: “Sıfat; sözvarlığı içinde oldukça geniş yer tutan, bir tanım yapılırken, bir şey anlatılırken, betimlenirken; tanımı yapılan, anlatılan, betimlenen kavramların özelliğini ve niteliklerini karşılayan dil birimleridir”⁶⁸. Yılmaz, tanımından da anlaşılacağı üzere, belirtme sıfatlarını sıfatlardan ayrı tutmuştur. Belirtme sıfatları için ‘belirten’ terimini kullanıp onu şöyle tanımlamıştır: “Belirten; dilde belirlenim işlevi sonucunda, herhangi kümeye ait bir ögenin ya da o kümeye ait raslantısal olarak bir araya getirilmiş ögelerden oluşan daha sınırlı bir kümenin zorunlu veya seçimlik anlam birimciklerine dayanmayıp, çeşitli durumsal değişkelere göre (sayı, konum, oran vb.) seçilmesini sağlayan dil birimlerine denir. Belirtenler başlıca şu öbeklere ayrılmaktadır: sayı belirtenleri, konum (gösterme) belirtenleri, oran belirtenleri”⁶⁹. “beş kilo elma, üçer dilim ekmek” *Tamlamaları Üzerine* isimli makalesinde Selma Gülsevin’in sıfat için yaptığı tanım şu şekildedir: “Aslında kelime çeşidi değil, bir ‘görev adı’ olan sıfatlar, isimlerin önüne gelerek onları niteleyen veya belirten kelime ya da kelime gruplarıdır”⁷⁰. “Türkiye Türkçesinde Sözcük Türlerinin Sınıflandırılması” isimli yüksek lisans tezinde Meliha Gül, sıfat için şöyle bir açıklamada bulunmuştur: “Türkiye Türkçesinde adın niteleyicisi olarak bilinen sıfatlar hem kullanım hem de işlev bakımından önemli sözcük türlerinden

⁶⁶ Komisyon; **Türkçe Sözlük**, Ankara, TDK Yayınları, 2011, s. 2088

⁶⁷ Johanson, Lars; “Güney Sibiry Türkçesinde Adlar ve Sıfatlar”, çev: Sema Aslan, **bilig**, Bahar , 2004, Sayı 29, s. 6

⁶⁸ Yılmaz, Engin; “Dilbilgisi ile İlgili Bazı Terim ve Kavramaların Tanımlarına Yeni Bir Bakış”, **Leylâ Karahan Armağanı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2013, s. 938

⁶⁹ Yılmaz, Engin; **a.g.m.**, s. 939

⁷⁰ Selma Gülsevin, “‘beş kilo elma, üçer dilim ekmek’ Tamlamaları Üzerine”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies**, Cilt: V, Sayı 2, 2005, s. 215

birdir. Tek bir varlığı gösteren ada karşılık, sıfatlar varlığa ait birden fazla özelliği ifade etmektedirler. Bu yüzden sıfatların dil içindeki kullanım alanı oldukça geniştir”⁷¹. Necati Cumalı’nın “‘Ay Büyürken Uyuyamam’ Adlı Öykü Kitabındaki Sıfat Tamlamalarının İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezinde Zeynep Enhar Korkmaz, sıfat için şöyle bir tanım yapmıştır: “Varlıkları türlü yönleriyle niteleyen veya belirten sözcükler ‘sıfat’ olarak adlandırılmaktadır”⁷². *Dede Korkut Hikâyelerinde Sıfat ve Sıfat Takımları* isimli makalesinde İbrahim Zeki Burdurlu sıfat için şu bilgilere yer vermiştir: “Sıfat, niteleyici ve belirtici olarak anlatıma bir renk ve belirtme katan sözcüktür. Özellikle niteleme sıfatları, anlatımda betimi belirleyen ve sınırlayan bir ödevdedir. Sıfat, niteleyici olarak varlıkların, cansız eşyanın her çeşit özelliğini saptar, birbirine benzeyenleri ayırmaya yarar”⁷³. Sevgi Özel, *Türkçede Önadların (Sıfatların) Tamlama İçindeki Sıraları* isimli makalesinde sıfatı şöyle tanımlamıştır: “Önadlar (sıfatlar), bir adla birlikte kullanıldıklarında, adın büyük, küçük, dar, geniş, uzun, kısa, az, çok vb. özelliklerini ya da renklerini, sayılarını niteleyen, belirten, kesinlikle addan önce gelen sözcüklerdir”⁷⁴. Murat Reis Yılmaz, “Türkiye Türkçesinde Sıfatlar” isimli yüksek lisans tezinde sıfatı şu şekilde tanımlamıştır: “Adlardan önce gelerek, adları niteleyen ya da belirten sözcüklere sıfat denir”⁷⁵.

Sıfat için araştırmacıların tanımlarından yola çıkarak şöyle bir tanım yapılabilir: İsimlerin önlerine gelerek onları niteleyen; sayı, soru, işaret ve belirsizlik bakımından belirterek anlatımı zenginleştiren sözcüklere sıfat denir.

⁷¹ Gül, Meliha; *Türkiye Türkçesinde Sözcük Türlerinin Sınıflandırılması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin, Mersin Üniversitesi, 2008, s. 44

⁷² Enhar Korkmaz, Zeynep; *Necati Cumalı’nın “‘Ay Büyürken Uyuyamam” Adlı Öykü Kitabındaki Sıfat Tamlamalarının İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, Çukurova Üniversitesi, 2007, s. 5

⁷³ Burdurlu, İbrahim Zeki; “Dede Korkut Hikâyelerinde Sıfat ve Sıfat Takımları”, *Dilbilgisi Sorunları-II*, Ankara, TDK Yayınları, 1972, s. 232

⁷⁴ Özel, Sevgi; *Türkçede Önadların (Sıfatların) Tamlama İçindeki Sıraları*, *Türk Dili*, Sayı: 321, 1978, s. 498

⁷⁵ Yılmaz, Murat Reis; *Türkiye Türkçesinde Sıfatlar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, 2010, s. 10

Sıfat üzerine yapılan açıklamalarda sıfatın iki yönüne vurgu yapılmaktadır. Bunlardan ilki sıfatın niteleme özelliğidir. Sıfatın niteleme özelliğiyle varlığın iç vasıfları belirtilir. Varlığın iç vasıfları, onun bünyesinde bulunan esas vasıflarıdır. Sıfatın bir diğer yönü ise belirtme özelliğidir. Sıfatın belirtme özelliğiyle varlığın dış vasıfları belirtilir. Varlığın dış vasıfları, onun kendi bünyesi dışındaki, kendisine yapışık olmayan vasıflarıdır⁷⁶.

Türk lehçelerinde sıfat için kullanılan terimler şunlardır: “Azerb. T.: sıfat; Türkm. T.: sıpat; Gagauz T.: nışannık; Özbek T.: sıfat; Uygur T.: süpät; Tatar T.: sıyfat; Başkurt T.: sıfat; Kumuk T.: sıpatlık / sıpat söz; Kar.-Mal. T.: sıfat; Nogay T.: sıpat; Kazak T.: sın esim; Kırgız T.: sın atooç; Altay T.: t’artalgış; Hakas T.: pîdîrtkî; Tuva T.: temdek adı; Şor T.: çüüngü sös”⁷⁷.

Sıfatlarla adları tam olarak birbirinden ayırmak kolay değildir. Sıfat olarak kullandığımız birçok sözcük ad olarak da kullanılabilir: güzeller geçidi, hepimizin büyüğü, hastalar koğuşu gibi⁷⁸. Bu konuda Muharrem Ergin şunları kaydetmiştir: “Nesnelerin kendilerinin adları asıl isimleridir. Sıfatlar ise nesnelerin kendilerinin değil vasıflarının adlarıdır. Eğer nesne birçok vasfı olan bir varlık değil de yalnız vasıftan ibaretse o takdirde sıfat nesnenin ismi olur. Meselâ yeşil otun, yaprağın bir vasfının adı, yani otun yaprağın sıfatıdır. Fakat tek başına bir rengin asıl ismidir. Demek ki sıfatlar asıl isimleri başka olan nesnelerin bir vasfını belirttikleri zaman sıfat, tek vasıftan ibaret olan nesneleri karşıladıkları zaman isimdirler. Meselâ yeşil göz, sıcak oda, iki kişi misallerinde yeşil, sıcak, iki yanlarındaki isimlerin sıfatları; yeşil, sıcak, iki misallerinde ise yeşilin, sıcak ve iki sayısının isimleridir. Şu hâlde sıfatlar tek başlarına vasıf ve belirtme isimlerinden başka bir şey değildirler. Bu isimler, bu vasıf ve belirtme isimleri başka isimlerle kullanılıp onların bir vasfını veya bir belirtisini, hususiyetini ifade ettikleri zaman sıfat olur, sıfat ismini alırlar. Türkçede sıfatlar vasıflandırdıkları veya belirttikleri isimlerin önüne gelirler. Demek ki sıfat bir ismin başına gelip o ismi vasıflandıran veya

⁷⁶ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 246

⁷⁷ *Türk Dünyası Gramer Terimleri Sözlüğü*, yay.haz: Emine Gürsoy-Naskali, Ankara, TDK Yayınları, 1997, s. 73

⁷⁸ Atabay; Kutluk; Özel; *a.g.e.*, s. 70

belirten kelimelerdir. Fakat bu kelimeler tek başlarına ortak isimlerden başka bir şey değildirler”⁷⁹. Hülâsa birer görevli sözcük olan sıfatların, isim mi yoksa sıfat mı olduğunu anlamak için cümle içerisinde kullanıldıkları yere bakmak gerekmektedir.

İsim olarak kullanılabilen sıfatlar daha çok niteleme sıfatlarıdır. Belirtme sıfatları (asıl sayı sıfatları hariç) isim olarak kullanılmaya elverişli değildir. Niteleme sıfatları bütün isimlerin yerine kullanılabilir ancak her isim niteleme sıfatı yerine kullanılmaz. Has isimler, mücerret isimler, -gl/-gU gibi bazı eklerle yapılmış isimler sıfat olmaya müsait değildir. Yani vasıf ifade etmeyen isimler sıfat olarak kullanılamamaktadır⁸⁰.

Saha Türkçesinde sıfata karşılık olarak ‘dağaahın aat’ terimi kullanılmaktadır. Saha Türkçesi için hazırlanmış gramer kitaplarında, sıfat için yapılan açıklamalar yukarıdaki tanımlarla paralellik gösterir. Bunlardan **Saha Tıla: Morfologiya** isimli eserde sıfat şu şekilde tanımlanmıştır: “Nesnenin niteliklerini gösteren ögelere sıfat denir. Sıfatlar nasıl, hangi sorularına cevap verirler”⁸¹. **Grammatika Sovremennogo Yakutskogo Literaturnogo Yazıka** isimli eserde sıfat şöyle tanımlanmıştır: “Xannık (nasıl, hangi, ne gibi, ne çeşit, ne biçim) sorusuna cevap veren ve eşyaların veya olayların özelliklerini belirten sözcüklere sıfat denir”.⁸²

2.1.2. SIFATLARIN SINIFLANDIRILMASI

Türkiye Türkçesi için kaleme alınmış dil bilgisi eserlerini incelediğimizde, kullanılan terimlerinin bazılarında farklılık olmasına rağmen, sıfatlar hemen hemen aynı şekilde sınıflandırılmıştır. Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi** isimli eserinde, sıfatları önce “Vasıflandırma Sıfatları” ve “Belirtme Sıfatları” olmak üzere iki ana başlığa ayırmış; ardından da belirtme sıfatlarını işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları ve belirsizlik sıfatları olmak üzere

⁷⁹ Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, s. 244

⁸⁰ Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, s. 245

⁸¹ P. S. Afanasyev; N. D. Cyaçkovskay; G. D. Sosin; **Saxa Tıla-Morfologiya**, Yakutsk, 1972, s. 42

⁸² E. İ. Korkina vd; **Grammatika Sovremennogo Yakutskogo Literaturnogo Yazıka**, Moskva, 1982, s. 156

dörde ayırmıştır. Sayı sıfatlarını da kendi içinde asıl sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sıfatları ve topluluk sayı sıfatları olmak üzere beşe ayırmıştır⁸³. Ergin, eserinde sıfatları yapıları bakımından ele almamıştır.

Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri** isimli eserinde sıfatları “Vasıflama Sıfatları” ve “Belirtme Sıfatları” olmak üzere iki başlığa ayırır. Vasıflama sıfatlarını da kendi içinde üçe ayırır:

- a. “Sıfatlarda karşılaştırma: Vasfın yoğunluğunu nispî derecede gösteren sıfat şekillerine karşılaştırma sıfatları (adjectifis comparés) deriz”⁸⁴.
- b. “Berkitme sıfatları: Vasfın yoğunluğunu salt olarak yüksek derecesiyle gösteren sıfatlara berkitme sıfatları adını veriyoruz”⁸⁵.
- c. “Küçültme sıfatları: Vasfı düşük ve hafif dereceleriyle gösteren sıfatlara küçültme sıfatları (adjectif diminutif) diyoruz”⁸⁶.

Banguoğlu’nun Belirtme sıfatlarını tasnif biçimi Ergin’in tasnifiyle aynı olmakla beraber kullandığı terimlerde farklılıklar göze çarpmaktadır: Gösterme sıfatları, soru sıfatları, belirsiz sıfatlar, sayı sıfatları (asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleme sayı sıfatları, kesirli sayı sıfatları, topluluk sayı sıfatları)⁸⁷.

Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi** isimli eserinde, sıfat için yaptığı sınıflandırma diğer tasniflere göre daha detaylıdır. Korkmaz öncelikle sıfatları kökenlerine, yapılarına ve işlevlerine göre olmak üzere üçe ayırır. “Kökenlerine Göre Sıfatlar” başlığı altında sıfatları “Türkçe

⁸³ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, s. 246-254

⁸⁴ Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 345

⁸⁵ Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 348

⁸⁶ Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 349

⁸⁷ Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 351-355

Kökenli Sıfatlar”, “Yabancı Kökenli Sıfatlar” ve “Karışık Kökenli Sıfatlar” olmak üzere üç başlık altında ele alır⁸⁸.

“Yapıları Bakımından Sıfatlar” başlığı altında ise basit sıfatlar, türemiş sıfatlar, birleşik sıfatlar, pekiştirme sıfatları ve kelime gruplarından oluşan sıfatlar olmak üzere beş bölüm bulunmaktadır. Bunlarda türemiş sıfatları kendi içinde “Addan Sıfat Türeten Ekler” ve “Fiilden Sıfat Türeten Ekler” olmak üzere iki başlığa ayırmıştır. “Fiilden Sıfat Türeten Ekler” kısmını da “Fiilden Kalıcı Sıfat Türeten Ekler” ve “Fiilden Geçici Sıfatlar Türeten Ekler” olmak üzere ikiye ayırmıştır. “Kelime Gruplarından Oluşan Sıfatlar”ı da kendi içinde “Sıfat Tamlaması Biçiminde”, “Ad Tamlaması Biçiminde”, “Sıfat-Fiil Grubu Biçiminde”, “Tekrar Grubu Biçiminde”, “Edat Grubu Biçiminde”, “Bağlaç Grubu Biçiminde”, “Sayı Grubu Biçiminde”, “İsnat Grubu Biçiminde” ve “Ad Çekim Ekleriyle Kurulmuş Kısaltma Grupları Biçiminde” olmak üzere dokuz alt başlığa ayırır⁸⁹.

Korkmaz, “İşlevlerine Göre Sıfatlar”ı Banguoğlu’nun tasnifiyle hemen hemen aynı şekilde ele almıştır. “Niteleme Sıfatları” ve “Belirtme Sıfatları” olmak üzere iki ana başlık altında incelenen bu bölümde, niteleme sıfatları “Sıfatlarda Karşılaştıma ve Derecelendirme İşlevi”, “Sıfatlarda Küçültme” ve “Sıfatlarda Pekiştirme İşlevi” olmak üzere kendi içinde üçe ayrılmıştır. Belirtme sıfatları da işaret (gösterme) sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları ve belirsizlik sıfatları olmak üzere dört başlık altında ele alınmıştır. Soru Sıfatları Ergin ve Banguoğlu’ndaki gibi beşe ayrılmıştır: Asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sıfatları, kesirli sayı sıfatları ve topluluk sayı sıfatları⁹⁰.

Doğan Aksan’ın editörlüğünde oluşturulan **Sözcük Türleri** isimli eserde sıfat, “Görev ve Anlam Açısından Sıfatlar” ve “Biçim Açısından Sıfatlar” olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmıştır. Görev ve anlam açısından sıfatlar, niteleme sıfatları ve belirtme sıfatları olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Belirtme Sıfatları başlığı da kendi içinde dört başlıkta ele alınmıştır: Gösterme

⁸⁸ Korkmaz, **a.g.e**, s. 337-338

⁸⁹ Korkmaz, **a.g.e**, s. 340-361

⁹⁰ Korkmaz, **a.g.e**, s. 361-395

sıfatları, soru sıfatları, belgisiz sıfatlar ve sayı adlarının sıfat olarak kullanılması. Bu Son başlık da kendi içinde dörde ayrılmıştır: Asıl sayı sıfatları, üleştirme sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları⁹¹. Bu eserde topluluk sayı sıfatlarına yer verilmemiştir.

“Biçim Açısından Sıfatlar” başlığı, kendi içinde “Yalın Sıfatlar”, “Türemiş Sıfatlar” ve “Birleşik Sıfatlar” olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır. Bunların devamında ise “Sıfatlarda Karşılaştırma”, “Sıfatlarda Küçültme”, “İkilemelerin Sıfat Olarak Kullanılması” ve “Pekiştirme Sıfatları” başlıkları yer almaktadır⁹².

Süer Eker’in **Çağdaş Türk Dili** adlı eserinde sıfatlar, “Niteleme Sıfatları” ve “Belirtme Sıfatları” olmak üzere iki ana başlıkta ele alınmıştır. Belirtme sıfatları da kendi içinde işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları ve belirsizlik sıfatları olmak üzere dörde ayrılmıştır. Sayı sıfatları kendi içinde beşe ayrılmıştır: asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sıfatları, kesir sayı sıfatları, topluluk sayı sıfatları⁹³.

Saha Türkçesi gramer kitaplarından **Grammatika Sovremennogo Yakutskogo Literaturnogo Yazıka** isimli eserde sıfatlar işlevleri bakımından iki başlık altında ele alınmıştır. “Kaçestvennie Prilagatel’nie” başlığı altında ele alınan sıfatlar Türkiye Türkçesindeki niteleme sıfatlarıyla hemen hemen aynıdır⁹⁴. “Otnositel’nie Prilagatel’nie” başlığı altında ele alınan sıfatlar için şöyle bir açıklama yapılmıştır: “Nesnelere has özellikleri işaret eder; onların zaman mekân ve aidiyet bakımından ilişkisini belirtir”⁹⁵. İlk bakışta belirtme sıfatları gibi anlaşılsa da bu başlık altında ele alınan sıfatlar genel Türkçedeki belirtme sıfatlarıyla aynı değildir. Bu başlık altında ele alınan sıfatlar, Rus dil bilgisi kuralları çerçevesinde değerlendirilmiş olduğundan, genel Türkçe ile örtüşmemektedir. Zira eserde sayı sıfatları “Sayı İsimler” adıyla sıfatlardan ayrı olarak ele alınmıştır. Ayrıca soru, işaret ve belgisiz sıfatları da sıfatlar

⁹¹ Atabay; Kutluk; Özel; **a.g.e.**, s. 77-85

⁹² Atabay; Kutluk; Özel; **a.g.e.**, s. 86-95

⁹³ Eker; **a.g.e.**, s. 354-355

⁹⁴ E. İ. Korkina vd; **a.g.e.**, s. 157

⁹⁵ E. İ. Korkina vd; **a.g.e.**, s. 158

başlığı altında yer verilmemiştir. Tüm bunlar bize, eserin tamamen Rus dil bilgisi kurallarıyla oluşturulduğunu göstermektedir.

Saxa Tıla: Morfologiya adlı bir başka eserde, sıfatlar işlevleri bakımından, Türkiye Türkçesi gramer kitaplarındaki gibi, niteleme ve belirtme sıfatları olarak ikiye ayrılmamıştır. Sıfat konusu içerisinde anlatılan sıfatların hemen hemen hepsi niteleme sıfatlarıyla ilgilidir⁹⁶. Sayı sıfatları “axsaan aat” (sayı isimleri/sayılar) başlığı adı altında, sıfatlardan bağımsız olarak ele alınmıştır. Türkiye Türkçesindeki sıra sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları, asıl sayı sıfatları ve üleştirme sıfatları bu başlık altında ele alınmıştır⁹⁷. Sıfatlar başlığı altında belirtme, işaret ve soru sıfatlarından bahsedilmemiştir.

Saha Türkçesi gramer kitaplarında sıfatlar, Rus dil bilgisi esaslarına göre tasnif edilmiştir. Saha Türkçesinde sıfat, genel Türkçedeki kullanımından ve tasnifinden farklı değildir; ancak Rus dili esaslarına göre ele alınması nedeniyle ortaya farklı kategoriler çıkabilmektedir. Bu nedenle sıfatların sınıflandırılması meselesinde Türkiye Türkçesi üzerine yazılmış gramer kitaplarındaki tasnifleri esas alacağız.

Bu çalışmamızda sıfatlar, işlevleri ve yapıları bakımından olmak üzere iki ana başlık altında ele alınacaktır. İşlevleri bakımından sıfatları, niteleme ve belirtme sıfatları başlıkları altında incelenecektir. Yapıları bakımından sıfatlar ise basit, türemiş ve birleşik olmak üzere üç başlık altında incelenecektir.

2.1.2.1. İşlevleri Bakımından Sıfatlar

Türkiye Türkçesinin dil bilgisi kitaplarında, sıfatların işlevleri bakımından sınıflandırılma biçimi yukarıda da izah ettiğimiz üzere paralellik göstermektedir. Kullanılan terimlerde farklılıklar olsa da (Niteleme sıfatları yerine vasıflandırma sıfatları, işaret sıfatları yerine im veya gösterme sıfatları gibi) sıfatların işlevleri bakımından şu şekilde sınıflandırıldığını görürüz:

Niteleme Sıfatları

⁹⁶ P. S. Afanasyev; N. D. Cyaçkovskay; G. D. Sosin; **a.g.e.**, s. 42-58

⁹⁷ P. S. Afanasyev; N. D. Cyaçkovskay; G. D. Sosin; **a.g.e.**, s. 58-66

Belirtme Sıfatları

İşaret sıfatları

Sayı Sıfatları

Asıl Sayı Sıfatları

Sıra Sayı Sıfatları

Üleştirme Sayı Sıfatları

Kesir Sayı Sıfatları

Topluluk Sıfatları

Soru Sıfatları

Belirsizlik Sıfatları

Çalışmamızda sıfatlar bu tasnife uygun olarak ele alınacaktır.

2.1.2.1.1. Niteleme Sıfatları

“İnsan dilinin işleyişi iki temel işleme dayanmaktadır: Niteliksel belirleme ve niceliksel belirleme. Niteleme işlevli sıfatlar; nesne ve kavramların tanımlayıcı, ayırıcı, öznelleştirici özelliklerinin/niteliklerinin dile getirilmesini sağlarlar”⁹⁸. “Vasıflandırma sıfatları nesnelerin vasfını bildiren sıfatlardır”⁹⁹. “Varlıkları niteleyen, yani varlıkların durumlarını, biçimlerini, renklerini, özelliklerini... -kısaca: nasıl olduklarını- gösteren sözcüklere niteleme sıfatı denir”¹⁰⁰. “Kendinden sonra gelen adın niteliğini gösteren sıfatlara niteleme sıfatı denir. Bu nitelik, adların büyük, küçük, dar, geniş, düz, yuvarlak, sert, yumuşak, güzel, çirkin, çalışkan, iyi, kötü, boş, dolu, uzak, yakın gibi özelliklerinden birini, “ak, kara, yeşil, kırmızı” gibi renklerini ya da başka durumlarını gösterir”¹⁰¹. Niteleme sıfatları, nesnenin vasfını bildirdiği ve

⁹⁸ Yılmaz, Engin; **Türkiye Türkçesinde Niteleme Sıfatları**, İstanbul, Değişim Yayınları, 2004 s. 45

⁹⁹ Ergin; **Türk Dil Bilgisi**, s. 246

¹⁰⁰ Gencan; **a.g.e.**, s. 171

¹⁰¹ Atabay; Kutluk; Özel; **a.g.e.**, s. 78

nesnelerin de birçok vasfı olduğu için sayıları da bir hayli fazladır. Bu sıfatların sınıflandırılması, nesnelerinin vasıflarının oldukça çeşitli olması nedeniyle imkânsız gibidir. Bu yüzden hemen hemen bütün gramer kitaplarında da sadece niteleme sıfatları ismi altında alt başlıkları olmadan ele alınmıştır. Ancak Ergin, niteleme sıfatlarının bir kısmının, nesnenin nesne vasfını bildiren, tek başına kalıcı isim olarak kullanılan isim soylu kelimeler; diğer kısmının ise, nesnenin hareket vasfını bildiren ancak tek başına isim olarak pek kullanılmayan, geçici isim olarak kullanılan sıfat-fiiller olduğunu belirterek niteleme sıfatlarının iki gruba ayrılabilceğine işaret etmiştir.¹⁰²

Niteleme sıfatları, /m,p,s,r/ ünsüzlerinin kimi seslerin önüne gelmesiyle veya ikileme yoluyla pekiştirilir¹⁰³. Örneğin, sapsarı, masmavi, simsiyah, serin serin, çeşit çeşit gibi.

Saha Türkçesinde niteleme sıfatları, Türk dilinin genel kullanımıyla örtüşmektedir.

Ийэтэ тикпит сана үтүлүгүн кэтэнг иһэрэ. (BT, s. 12)
Annesi yeni eldivenleri dikti.

Мин бу аламай күнү көрөи туран эйиэхэ кэргэн барыам суоҕа, ол кэриэтэ манна өлүөм, эбэтэр бэйэҕи 'өлөрүөм'. (SUSB, s. 54)
Ben bu parlak güneşi görüp duran sana eş olmayacağım, o vakit burada öleceğim veyahut seni öldüreceğim.

Чараас хаардаах тымныы кыһын кэнниттэн өтөрүнэн буолбатах кураан сиргэ дойдуну куурда хатарда. (XNK, s. 65)
İnce karlı ve soğuk bir kışın ardından, hızlıca bütün topraklar kurudu.

Онуоха бу Сибиургэ тыох да элбэх кээмэйэ суох саамай эриэккэс сирдэр бааллар диэн сурах ыытаннар бэрт улахан айдаан өлүүнү таһаарбыттара. (BS, s. 4)
“Bu Sibirya’da ne de çok uçsuz bucaksız, en nadir yerler var.” diye söylenti yayanlar buradaki rezalet ölümlerden bahsetmezler.

¹⁰²Ergin; *Türk Dil Bilgisi*, s. 247

¹⁰³Eker; *a.g.e.*, s. 355

Бу оѳонһордоох эмээхсинтэн ураты атын биис уустара
эмиэ бааллара үһү. (CNB, s. 3)

Bu çocuklu, yaşlı kadından başka akrabaları da vardır.

Онтон мааны дьахталлар эмиэ аргыый абай чугас турар
ураһаҕа барбыттара. (SUSB, s. 6)

Sonradan, şerefli kadınlar da yavaş yavaş oldukça yakınlarındaki
çadıra varmışlar.

Ол икки ардыгар сарыы танастаах кыыс сүтэн хаалбыт.
(UTU, s. 279)

O esnada deri elbiseli kız kaybolmuş.

Балаҕан үрдүгэр кэлтэҕэй хамыйах сытар үһү. Ый. (A, s.
54/bilmese)

Kulübenin üstünde eğri kaşık durur. Ay.

Уоллаах аҕа кутаа аттыгар олороллор. (XNK, s. 76)

Çocuklu baba ateşin yanında oturuyor.

Niteleme sıfatlarından tımnı (soğuk) 85, хаардаах (karlı) 7, çараас
(ince) 18, аламай (parlak) 4), оѳонһордоох (çocuklu), маанı
(şerefli) 48, келтеѳей (eğri) 3, uollaax (çocuklu) 36, ulaxan (büyük)
700 defa taradığımız eserlerde kullanılmıştır.

2.1.2.1.2. BELİRTME SIFATLARI

“Belirtme sıfatları, niteleme sıfatlarından farklı olarak varlıkları niteleme
değil belirtme işlevi yüklenmiş olan sıfatlardır”¹⁰⁴. “Belirtme sıfatları, adlara ait
bir belirtiyi ya da söz söyleyen tarafından belirtilmesi istenen yönü ifade eden
sözcüklerdir”¹⁰⁵. Belirtme sıfatları kendi içinde işaret sıfatları, sayı sıfatları,
soru sıfatları ve belirsizlik sıfatları olmak üzere dörde ayrılır.

2.1.2.1.2.1. İŞARET SIFATLARI

Gramer kitaplarında gösterme ve im sıfatları şeklinde de karşımıza
çıkabilen işaret sıfatları, Zeynep Korkmaz tarafından “somut ve soyut

¹⁰⁴ Korkmaz; a.g.e., s. 385

¹⁰⁵ Eker; a.g.e., s. 355

varlıklarla türlü nesne ve kavramları yer, zaman ve tasavvurda uzaklığına göre işaret ederek belirten sıfatlardır”¹⁰⁶ şeklinde tanımlanmıştır.

2.1.2.1.2.1.1. Bu “bu”

Ити нууччалар бу сирдэри булуохтарын 300—400 сыл иннинэ буолбут сабажалаах. (BS, s. 9)

Şu Ruslar bu yerlere tahminen 300-400 yıl önce gelmişler.

Мин кинилэр көрөн куттаналларын курдук ол охпунан бу мобул ураһа иннигэр турар сэргэни батары ытыам. (BT, s.14)

Ben onların korktuğunu gördüğüm gibi o keskin okla bu çadırın içinde duran direği keseceğim.

Бу ыалдьыттарын аһаталыыр буоллабына үс суол остуолу тардар үһү. (CC, s. 222)

Bu misafirleri doyurmak için üç kez masa donatacağım.

2.1.2.1.2.1.2. ОI “о”

Ол кизһэ дьонун бэлэмнээн, сарсыардаттан Бүлүү куоратыгар кимэн киирэллэрин биллэрбитэ. (UK, s. 35)

Ö gece halkın hazırlanmasıyla, sabahtan Bülüü şehrine taarruz edildi.

Ол Пясталов этэрээтин Өлүөхүмэттэн Сунтаарга кэлэр суолун айабар этэ. (UTU, s. 34)

Ö Pyastalov müfrezesi Ölüöxümet'ten Suntaar'a gelen yolu savundu.

Ол харахтарынан чыпчылыыйбакка эрэ, сонурбаабыттыы дьону одуулаһар курдуга. (ÖA, s. 8)

Ö gözleriyle göz kırpmayarak, sanki insanları ilginç kabul ediyor.

2.1.2.1.2.1.3. İti “öteki”

Дарыбыан, эн ити баһымньыны ыл, санга биилээх. (SO, s. 119)

Darıbian, sen şu çarayı al, yeniden bile.

Ити охсуһууга үгүүнү да, батыйаны да туттубуттар, икки өртүттэн хастыы да киһи өлбүт. (SUSB, s. 54)

¹⁰⁶ Korkmaz; *Gramer Terimleri Sözlüğü*, s. 134

Şu savaştа mızrağı da palayı da kullanmışlar, iki taraftan birçok kişi ölmüş.

Ити нууччалар бу сирдэри булуохтарың 300—400 сыл иннинэ буолбут сабаҕалаах. (BS, s. 9)

Şu Ruslar bu yerlere tahminen 300-400 yıl once gelmişler.

2.1.2.1.2.1.4. Siti “şu”

Сити күн Чуовдулуга наарыһынайынан тойонноругар Канинҥа:... (UK, s. 37)

Şu gün Çuovdulu ulağıyla beyefendileri Kanin’ya:...

Сити күн сизэнэ Н.А.Золотарева уонна поэт С.Т.Рүфов, быраата Д.А.Нотгосов Николай Якутскайы кэриэс эппит сиригэр тиэрдибиттэрэ. (UK, s. 74-75)

Şu gün yeğeni N.A. Zolotareva ve şair S.T. Rufuv, kardeşi D. A. Notgosov Nikolay Yakutckay’ı vasiyet ettiğim yere götürmüşler.

2.1.2.1.2.1.5. Sol “gerçekte, özellikle o”

Сол күн Саха сиригэр барытыгар байы аннай балаһыанньа биллэриллибэтэ. (BS, s.44)

Özellikle o gün Saha Yeri’ne gelen asker birisine bir şey bildirmişti.

Сол 1910 сыллаахха Наукалар Академиялара Всеволод Михайловмһы ученай корректорынан үлэлэтэ Петербурга ыһырбыта. (CC, s. 237)

Özellikle o 1910 yılında Naykalar Akademileri Vsevolod Mixaylovih’da çalışan bilim adamlarını Petersburg’a çağırmış.

Сол кур бэйэлэрэ кубулуйбакка нэһилиэнньэ эрэ ахсаанын эбэн тутуллубуттара. (BS, s. 55)

Özellikle o değişmesi zor nüfuzu oluşturan yaşlıları götürmüşler.

İşaret sıfatlarından “bu”, yaklaşık 2500 defa taradığımız eserlerde karşımıza çıkarak en sık kullanılan işaret sıfatı olmuştur. Onu ol “o” (2147), iti “öteki” (1236), siti “şu” (6), sol “gerçekte, özellikle o” (5) takip eder.

2.1.2.1.2.2. Sayı Sıfatları

“Sayı sıfatları nesneleri sayılarını bildirmek suretiyle belirten kelimelerdir. Bunlar aslında ve tek başlarına sayı isimleridir. Sayı sıfatları

nesneleri sayı bakımından ya yalnız adet olarak, ya dereceli olarak, ya bölük bölük, ya parça hâlinde veya topluluk şeklinde belirtirler. Bu fonksiyonlarına göre sayı sıfatları asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sıfatları, kesir sayı sıfatları, topluluk sayı sıfatları ve olmak üzere beşe ayrılırlar¹⁰⁷.

Saha Türkçesinde sayı sıfatı için axsaan aat terimi kullanılmıştır. Saha Türkçesinde sayı sıfatından sonra gelen isim çokluk eki almaz.¹⁰⁸

2.1.2.1.2.2.1 Asıl Sayı Sıfatları

“Asıl sayı sıfatları, dolayısıyla asıl sayı isimleri bunlardır. Diğer sayı sıfatları, sayı isimleri bunlardan yapılmıştır. Bu sayı isimleri ya tek kelime hâlinde, ya sıfat tamlaması veya sayı grubu olarak kelime grupları hâlinde bulunurlar¹⁰⁹. Eski şekillerde, Eski Türkçede artuķı anlamında olan orduga kelimesi kullanılmaktadır. Saha Türkçesindeki asıl sayı isimleri şöyledir:

<i>Biir</i> “bir”	<i>süürbe</i> “yirmi”	<i>üs süüs</i> “üç yüz”
<i>İkki</i> “iki”	<i>otut</i> “otuz”	<i>tüört süüs</i> “dört yüz”
<i>Üs</i> “üç”	<i>tüört uon</i> “kırk”	<i>bies süüs</i> “beş yüz”
<i>Tüört</i> “dört”	<i>bies uon</i> “elli”	<i>alta süüs</i> “altı yüz”
<i>Bies</i> “beş”	<i>alta uon</i> “altmış”	<i>sette süüs</i> “yedi yüz”
<i>Alta</i> “altı”	<i>sette uon</i> “yetmiş”	<i>ağıs süüs</i> “sekiz yüz”
<i>Sette</i> “yedi”	<i>ağıs uon</i> “seksen”	<i>toğus süüs</i> “dokuz yüz”
<i>Ağıs</i> “sekiz”	<i>toğus uon</i> “doksan”	<i>tıhınça</i> “bin”
<i>Toğus</i> “dokuz”	<i>süüs</i> “yüz”	<i>mölüyön</i> “milyon”
<i>Uon</i> “on”	<i>ikki süüs</i> “iki yüz”	<i>milliard</i> “milyar”

¹⁰⁷ Ergin; *Türk Dil Bilgisi*, s. 249

¹⁰⁸ Kirişcioğlu; *a.g.e.*, s. 84

¹⁰⁹ Ergin; *Türk Dil Bilgisi*, s. 249

Otut orduga biir “otuz bir”

Toğus uon orduga ağıs “doksan sekiz”

Bies uon orduga sette “elli yedi”

Сахалар колонизацияны утары киирсиллэрин икки этапка араары ахха сөп: (BS, s. 10)

Sahaların sömürgeleşmesi iki döneme ayrılır:

Үс добор уолаттарын ынгыран ылбыта. (BT, s. 12)

Üç arkadaş oğullarını çağırıp götürmüştür.

Ол түмүгэр Саха сиригэр үс санга рунической сурук көстүбүтэ. (SBX, s. 7)

Saha yerinde üç yeni runik mektup bulunmuştur.

Бэл диэтэр алаһа дьыэлэрин айгыраабатах абыс уон бағаната айгырыы хамсаата, тобус уон тутуура толугуруу охсулунна. (CNB, s. 8)

Derler ki kutsal evlerinin sabit seksen sütun sesli bir şekilde hareket etti, doksan inşaat şangırdarak titredi.

Эһиги 3 миллиард 800 мөлүйүөн саастаах предмети илиигитигэр ылан тутуу-хабан көрбүккүт дуо? (CC, s. 150)

Siz 3 milyar 800 milyon yaşlı şeyi elinize alan tutan, kavrayan gördünüz mü?

Туундара үөтэ баара-суоҕа икки харыс уһуннаах. (XNK, s. 7)

Tundra söğüdü topu topu iki karış uzunluğundadır.

Biir “bir” (1155), ikki “iki” (981) ve üs “üç” (745) en sık kullanılan asıl sayı sıfatlarıdır. Diğer asıl sayı sıfatlarının kullanım sayıları ise şöyledir: Tüört “dört” (180), bieş “beş” (160), alta “altı” (90), sette “yedi” (95), ağıs “sekiz” (145), toğus “dokuz” (100), uon “on” (70), süürbe “yirmi” (35), otut “otuz” (37), tüört uon “kırk” (15), bieş uon “elli” (15), alta uon “altmış” (4), sette uon “yetmiş” (7), ağıs uon “seksen” (18), toğus uon doksan” (15), süüs “yüz” (50), tihınça “bin” (100), mölüyöön “milyon” (40), milliard “milyar” (9).

2.1.2.1.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

“Sayı adlarından +(l)ncI/+(U)ncU ekiyle kurulan ve sıra kavramı bildiren sıfat”¹¹⁰. Saha Türkçesinde bu sıfatlar, asıl sayı sıfatlarına -(l)s eki getirilmek suretiyle meydana getirilirler.¹¹¹

Иккис иин баарыгар киирбумэ. (CNB, s. 44)
İkinci ine vardığında içeri girmiş.

Төрдүс ыты төбөтүн дьөлө тонгсуйда. (CNB, s. 79)
Dördüncü köpeği tepeyi delip geçti.

Төрдүс, бэһис ve алтыс ырыаларын 1932 сыл атырдьах ыйын 20 күнүгэр, ахсыс, тохсус ырыаларын эмиэ ити сыл атырдьах ыйын 31 күнүгэр бүтэрэн, олонхотун бүтүннүүтүн түмүктүүр. (O-SNU, s. 13)
Dördüncü, beşinci, altıncı şarkıları 20 Ağustos 1932 yılında, sekizinci ve dokuzuncu şarkılarını da aynı yıl 31 Ağustos'ta bitirip Olonxoların hepsini tamamlamış oldu.

Birden ona kadar taradığımız sıra sayı sıfatların kullanım sayıları şöyledir: Mañnaygı “birinci” (90), ikkis “ikinci” (170), ühüs “üçüncü” (70), tördüs “dördüncü” (20), behis “beşinci” (20), altıs “altıncı” (10), settis “yedinci” (11), axsis “sekizinci” (3), toxsus “dokuzuncu” (5), onus “onuncu” (2).

2.1.2.1.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları

“Bunlar bir bölme, bir ayırma, bir paylaşırma, bir dağıtma ifade eden, nesnelerin sayısını bölük bölük gösteren sayı sıfatlarıdır”¹¹². Saha Türkçesinde üleştirme sıfatları, asıl sayı sıfatlarına -lı, -lii eki ve bu ekin varyantlarıyla yapılır.¹¹³

Күннэ абыстыы чаас үлэлиибум. (SO, s. 130)
Her gün sekizer saat çalışıyorum.

¹¹⁰ Korkmaz; **Gramer Terimleri Sözlüğü**, s.192

¹¹¹ P.S. Afanasyev; N.D. Cyaçkovskay; G.D. Sosin; **a.g.e.**, s. 61

¹¹² Ergin; **Türk Dil Bilgisi**, s. 251

¹¹³ Kirişcioğlu; **a.g.e.**, s. 84

Биллэрин курдук, табалар бука бары адаар салаалаах уккилуу муостаахтар. (CC, s. 371)

Bilindiği gibi, geyiklerin hepsinin dağılık bölümlerden oluşan ikişer boynuzu vardır.

Birden ona kadar taradığımız üleştirme sayı sıfatlarının kullanım sayıları şöyledir: Biirdii “bire” (45), ikkilii “ikişer” (25), üstüü “üçer” (17), tüörtüü “dörder” (4), biestii “beşer” (5), altalı “altışar” (1), settelii “yedişer” (6), ağıstıı “sekizer” (5), toğustuu “dokuzar” (3), uonnuu “onar” (6).

2.1.2.1.2.4. Topluluk Sayı Sıfatları

“Topluluk sayı sıfatları, adın gösterdiği varlık ve nesneler arasında bir yakınlık, birliktelik ve topluluk bulunduğunu gösteren sıfatlardır”¹¹⁴. Saha Türkçesinde topluluk sıfatları -ia, -ie, -uo, -üö ekleriyle teşkil edilir.¹¹⁵

Клим. Куттаныма. Симиэрт аны мингии кыайбат... Аны уккиэ буоллахпыт диу... (SO, s. 418)

Klim. Korkma. Simiert şimdi beni yok etmez. Şimdi ikimiz birlikte olduk.

Иккиэ буолан күннэ үс саһааны бэлэмниэхтэрин сөп, — диур Осипов. (UK, s. 22)

İkisi birlikte olduğu günlerde üç kulaç hazırlansın,--- dedi Osilov.

İkiden ona kadar taradığımız topluluk sayı sıfatlarının kullanım sayıları şöyledir: İkkie “ikisi birlikte” (9), ühüö “üçü beraber” (2), tördüö “dördü birden” (2), altıa “altısı birden” (1). Diğer topluluk sayı sıfatları taradığımız eserlerde bulunmamaktadır.

2.1.2.1.2.5. Kesir Sayı Sıfatları

“Bunlar nesnelerin parçalarını belirten sayı sıfatlarıdır”¹¹⁶. Saha Türkçesinde bu sıfatlar ya “gımmıt” kelimesi vasıtasıyla ya da asıl sayı sıfatlarına yönelme hâli ekinin ilavesiyle meydana gelir.¹¹⁷

¹¹⁴ Korkmaz; a.g.e., s. 393

¹¹⁵ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 86

Күһү үс ғыммыт биурдэрэ ытыс саба сирэ суоҕа чакчы. (SO, s. 159)

Saha Yerinde insanın üçte bir avuç hakkı yok.

Ол балык үс ғыммыт биурэ быһаччы Кыһыл Армияҕа ыытыллара (BS, s. 50)

O balığın üçte birini Kızıl Ordu'ya gönderiyorlar.

Kesir sayı sıfatları taradığımız eserlerde 17 defa kullanılmıştır.

2.1.2.1.2.3. Belirsizlik Sıfatları

“Belirsizlik sıfatları nesneleri belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnelerin dış vasıflarını, bilhassa sayılarını, miktarlarını belirsiz olarak bildirir belirsiz bir şekilde ifade ederler”¹¹⁸. Saha Türkçesinde kullanılan belirsizlik sıfatlarının önemli olanları şunlardır:

Бэйэлэрэ хас да аны үллэстэн бары ыуорад үбүн талаабыттара. (A, s. 9)

Kendileri birkaç hisse bölüşüp bütün şehri talan etmişler.

Билигин аан дойду политикатын хас да суол холбоһуктар быһаараллар. (BS, s. 99)

Şimdiki dünya politikası birkaç şekilde açıklanabilir.

биур даҕаны ҕраждаускай уонна холуобунай дьыала ончуллубатах. (XNK, s. 55)

Hiçbir vatandaş ve cinayet davası yapılmadı.

Belirsizlik sıfatlarının taradığımız eserlerdeki kullanım sayıları şöyledir: Xannık ere “herhangi bir” (25), xas biirdi “her bir” (30), xas dağanı “birkaç” (13), biir dağanı “hiçbir” (6), xas eme “bazı” (10), xas da “birkaç” (150)

¹¹⁶ Ergin; *Türk Dil Bilgisi*, s. 252

¹¹⁷ P.S. Afanasyev; N.D. Cyaçkovskay; G.D. Sosin; *a.g.e.*, s. 65

¹¹⁸ Ergin; *Türk Dil Bilgisi*, s. 254

2.1.2.1.2.4. Soru Sıfatları

“Soru sıfatları nesneleri soru hâlinde belirten sıfatlardır”¹¹⁹. Saha Türkçesinde kullanılan önemli soru sıfatları şunlardır:

Xas “kaç”

Xaya “hangi”

Tuox “ne”

Xaydax “nasıl”

Xannağı “neredeki”

Töhö “ne kadar”

Xannık “hangi”

Xahıs “kaçıncı”

Чыычаах, эн хас оџолооххунуй? (XNK, s. 35)
Çııçaak, senin kaç çoçuğun var?

Аны хас хонон тииуиэхпитий? (UTU, s. 23)
Şimdi sen kaç gecede gideceksin?

Эн кэпсээниг, хайа диэкиттэн иһэбин? (SO, s. 22)
Sen hikâyenî, hangi yöne doğru devam ettiriyorsun?

Soru sıfatlarının taradığımız eserlerdeki kullanım sayıları şöyledir:
Xas “kaç” (354), *xaya* “hangi” (275), *xaydax* “nasıl” (658), *Töhö* “kaç” (71), *xannağı* “neredeki” (123), *xahıs* “kaçıncı” (3).

2.1.2.1.3. Sıfatlarda Pekiştirme

Saha Türkçesinde sıfatlarda pekiştirme birkaç şekilde meydana gelmekle birlikte bunların çoğu genel Türkçeyle paralellik gösterir. Bu şekiller şunlardır:

¹¹⁹ Ergin; *Türk Dil Bilgisi*, s. 252

a) Sıfatın tekrarlanmasıyla yapılan pekiştirmeler:

Онтон сахалар кыра-кыра аба уустарынан быданан шюрбуттара. (CC, s. 302)

Sonra Sahalar küçük küçük soylar hâlinde yerleştiler.

b) Sıfatın ilk sesinin veya ilk hecesinin ekli tekrarlanmasıyla yapılan pekiştirmeler:

Бачча нъаалбааны тобус-толору кып-кыра алтан кириэстэрдээх. (SO, s. 382)

Şöyle teneke gibi dopdolu, küçüçük bakır haçlı.

Маннай тыбыс-тымныы сүүрэн куртабар түспүтэ, нүөлүтэн ыарытыннарар курдуга. (UTU, s. 192)

Önce soṗsoḡuk hava midisini etkiledi, sonra midesi sızlayarak ağrımaya başladı.

Сирэйэ лэппиэскэ курдук малабара, хап-хара тиистэрэ тоһуттубут курдуктара, даар ааргы быһыылааба, туох да солуута суохтан күлэн алларастыыра. (UTU, s. 41)

Suratı pide gibi ablak, kapkara dişleri kırılmış, aptal sıfatlı, faydasız kahkahalar atıyor.

c) Çıkma hâli ekli sıfatların tekrarlanmasıyla yapılan pekiştirmeler:

Taradığımız eserlerde bu ekle ilgili örnek bulamadık.

d) *Soḡus* edatı veya derece bildiren zarflarla yapılan pekiştirmeler:

Сүүс метр кэтиттээх сүүрээнинэн Ачаныр-Күөл атын, кыра собус күөлү кытта сибээстэхэр. (CC, s. 165)

104 metre genişliğindeki Açıtır Gölünden başka, çok küçük bir gölle daha bağlantısı vardır.

Биир сиргэ кэнэс собус дьаамаба бэрт үгүс киһи унуоҕа даркы ланаи сы таллара. (SUSB, s. 44)

Bir yerde, oldukça geniş mezarın içinde epey kişinin kemikleri var.

e) +kAAn ve +kly ekleri vasıtasıyla yapılan pekiştirmeler:

Сатана Сымала, эдэр, үчүгэйкээн уэлу алдьархайга тэппнт. (SO, s. 401)

Satana Simala, genç, en iyi oğlunu tehlikeye attı.

Биирдэ килбэчигээс сапка баайллыбыт кыракый холбуканы моонньугар кэтэрдибиттэрэ. (ÖA, s. 19)

Birgün parlak ipliğe takılmış olan küçük kutuyu boynuna taktı.

Кыиһын куукула курдук дьэрэкээн ойуулаах таҥаһынан таҥыннарара. (UTU, s. 11)

Kışın bebek gibi çok süslü resimli elbiseler giyiniyorlar.

f) Sıfatın bir hecesinin uzayıp tekrarlanmasıyla yapılan pekiştirmeler:

Кини санаатыгар хаһа эрэ ырыых-ыраах ым улуйарга дылыта. (XNK, s. 69)

O düşüncesiyle çok uzak yerlerdeki köpekleri ulutuyor gibiydi.

g) Bulunma hâlinin araya girip sıfatın tekrarlanmasıyla yapılan pekiştirmeler:

Taradığımız eserlerde bu sıfatlarla ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.1.2.2. Yapıları Bakımından Sıfatlar

2.1.2.2.1. Basit Sıfatlar

Yapım eki almamış sıfatlar bu gruba girer. Sıfatların hemen hemen bütün türlerinden basit sıfat için örnek verebiliriz:

Чөмөхтөһөн олоруу киэн мэччирэн — ходуһа сирдэрин эрэйэр сүөһү иитиитин дьарыгын харгы стаабыта. (BS, s. 56)

Geniş çayırlardaki ot yığınlarında havyan beslemeyi engellemiştir.

Баай хара тыа барчаланан бараныабынан буурба буолла. (CNB, s. 24)

Zengin kara ormanı parçalandı, küçüldü ve fırtınalar meydana geldi.

Икки бастаах, тобус кутуруктаах ойуун остуолун үрдүгэр үрүмэччилээн, кырынаастаан, балыктаан уураллар эбит этэ. (İİS, s. 23)

İki başlı, dokuz kuyruklu şaman masanın üstünde kelebekle, kakımla ve balıkla saklanıyor.

Бу дьуэбит аннынаабы күөлбүтүгэр биур тыы баар. (UK, s. 41)

Bu evimizin yanındaki gölde bir sandal var.

2.1.2.2.2. Türemiş Sıfatlar

Yapım ekleriyle türetilmiş sıfatlardır. Bu türetme isimden ve fiilden olmak üzere ikiye ayrılır.

2.1.2.2.2.1. İsimden Türemiş Sıfatlar

2.1.2.2.2.1.1. +IAAx; +tAAx; +dAAx; +nAAx

Türkiye Türkçesindeki +lı/+li ekiyle aynı işleve sahip olan bu ekin Saha Türkçesindeki ünlü ve ünsüz uyumuna göre 16 farklı şekli bulunmaktadır.¹²⁰

Бэйэлэрин кытта наадалаах малларын, туттар сэптэрин-сэбиргэллэрин уонна хас да үөр атыырдаах сылгыларын илдьэ испиттэр. (SUSB, s. 56)

Kendileri için gerekli olan malları, silahları, aletleri ve birkaç bölüm kısarak sürüsünü götürmüş.

Ылар санаарбабылга ылларан, Кэрэ Кэтириинэ кими да кытта кэпсэппэт, хас түүн аайы ытаан харабын туустаах уутунан сыттынын сытытара. (UTU, s. 90)

Çok kederli şarkılar söyleyen, Kere Ketiriine hiç kimseyle konuşmaz, kaç gece ağlayan gözleriyle ıslanmış tuzlu sulu yastığında yatıyor.

2.1.2.2.2.1.2. +ǵl; +kl; +ñl

Aitlik sıfatları türeten bu ekin 12 farklı şekli bulunmaktadır.¹²¹

Эбисийээнэ уонна былыргы дьоннор уоту туттары билбэт, уоту сатаан ылбат этилэр. (ÖA, s. 21)

Maymunlar ve şimdiki insanlar ateşi durdurmaya bilmez, ateşi becerip almaz dediler.

Илинҥи аба ууһун олус күүстээх уонна харса суох Дарпир салайар эбит. (XNK, s. 38)

¹²⁰ Kirişcioğlu; a.g.e., s. 44

¹²¹ Kirişcioğlu; a.g.e., s. 45

Doğudaki ata soyuna çok güçlü ve gözü pek Darpir hâkimmiş.

Эли, эн мин сүбэби иһит, маннаабы сокуоннар тустарынан ылычып. (SO, s. 426)

Eli, sen benim tavsiyemi dinle, buradaki kanunları kimse bilmiyor

Оттон бүгүнгү майааттар (иганасаннар) Авам уонна Бадьяайы диэн икки бөлөххө араарыллаллар. (CC, s. 52)

Fakat bugünkü Mayaatlar (İganasanlar) Avam ve Bacaayı diye iki kısma ayrıldılar.

2.1.2.2.2.1.3. +kAAn; +xAAn

Sıfatlarda pekiştirme bölümünde de gördüğümüz bu ek aynı zamanda sahiplik de bildirir.¹²²

Кырдьык, сотору буолан баран, Монгоочук диэн ааттаах үчүгэйкээн бабайы атыыр ньирэй дьааттаах оту сиэн иһэ сараччы үллэн, орулаан-орухаан баран, өлөн хаалбыта. (ÖA, s. 112)

Gerçekten yakınlarda Moŋooçuk isimli sevimli erkek dana zehirli otu yiyip karnı şişmiş, böğüre böğüre can vermiş.

2.1.2.2.2.1.4. +tlñl

Sıfat fonksiyonunda isimler yapan bu ek, eklendiği kelimeye benzerlik ve gibilik anlamları kazandırır.¹²³

Kuhi курдук улахан, ол гынан баран харангатынғы сирэйдээх. (CC, s. 158)

İnsan gibi büyük, fakat siyahımsı yüzlüydü.

Геологтар С. С. Кузнецов, М. Н. Алексеев суруйалларынан Саха сириг киин намталыгар көпсөркөй кумахтынғы таастар халыг дьапталбалара бэрт киэн сире сабардаан сыталлар. (CC, s. 169) Coğrafyacı S. S. Kuznetsov ve M. N. Alekseev'in yazılarında, Saha Yerinin merkezi çukur olup, halka şeklinde kuma benzer kalın taş tabakaları çok geniş bir alanı kaplamıştır.

Кыыл тириитэ кылааккай, күөхтүгү-сиэрэй дьүһүннээх. (CC, s. 161)

¹²² Kirişcioğlu; a.g.e., s. 47

¹²³ Kirişcioğlu; a.g.e., s.48

Parlatılmış hayvan derisi mavimsi, gri görünür.

2.1.2.2.2.1.5. +dAAğl; +tAAğl; +lAAğl; +nAAğl

Bu ek de Saha Türkçesindeki çok şekilli eklerden biridir. 16 farklı şekli bulunan bu ekin kullanımı oldukça yaygındır.¹²⁴

Алаастаабы олпут күрүөтүн сүөһү алдьаппыт этэ, ону баран онгорууһубун. (SO, s. 104)

Çayırdaki otumuzu çevreleyen çiti hayvan sürüsü kırmış, onu onarıyorum.

2.1.2.2.2.1.6. +slAr; +hlAr

Ünlü ve ikiz ünlülerden sonra +hlAr şeklinde gelen bu ek, sıfatların küçültme derecesini gösterir.¹²⁵ Taradığımız eserlerde bu ekle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.1.2.2.2.1.7. +kly

Sıfatlarda pekiştirme bölümünde de gördüğümüz bu ek pek işlek değildir.¹²⁶

Дьүэ үрдүн анныгар кыракый кыраһыынка умайар. (CC, s. 241)

Evin altı üstü çok az gazla ısınır.

Чаас буолан баран, атын кыракый дьүэбэ үлэлээбит Горькай кэлбитэ. (CC, s. 247)

Zamanı geldiğinde, diğer küçücük evde çalışmış Gor'kay gelmiş.

Түннүк аннынан истиэнэни кыйа мас адарай орон, үүтээнгэ киирэр аан аттыгар муннукка кыракый буор оһох, үүтээн кэтэбэриин истиэнэтигэр сыһыары кыракый хаптаһын остуол, мас чуурката — лэппэчэк олоппос, кыракый алтан чаанньык, кыракый алтан солуурчах, мас иһиттэр бааллара. (UTU, s. 31)

Pencerenin altındaki duvarda küçük ağaç yatak, kulübenin kapısının alt köşesinde küçücük buhar ocağı, kulübenin karşı

¹²⁴ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 49

¹²⁵ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 49

¹²⁶ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 49

duvarına dayanmış küçücük tahta masa, ağaçtan küçük sandalye, küçücük bakır çaydanlık, küçücük bakır kazan ve tahta kap var.

2.1.2.2.2.1.8. +s

Bu ek sayılara gelerek sıra sayı sıfatları yapar.¹²⁷

‘Саха сангата’ сурунаал иккис нүөмэригэр 1913 сыллаахха «Саха сириин олобун чааһа» ыстатыйа суруллубута. (BS, s. 4)

‘Saha Saṅata’ dergisi 1913 yılındaki ikinci sayısında ‘Saha Yerinin Yerleşim Tarihi’ isimli makale bulunmaktadır.

Кини 1893 сыллаахха сэттинньи 10 күнүгэр Таамта улууһугар үһүс Дьохсоҕон нэһилиэгэр төрөөбүтэ. (O-SNU, s. 4)

O on Kasım 1893'te Taama mıntıkasında üçüncü Coxsoğon köyünde doğmuş.

2.1.2.2.2.2. Fiilden Türemiş Sıfatlar

2.1.2.2.2.1.-ax/-ex; -iax/-iex; x

Beş farklı şekli bulunan bu ek ünlü ile biten fiillere -x şeklinde gelir. Bu ek alet isimleri ve sıfat yapar.¹²⁸

Билигин Союзтан республикалар арахсар кэмнэригэр дьон мөлтөх өттүн Россияба үтэйэн таһаарыы күүһүрүөбэ. (BS, s. 81)

Şimdi cumhuriyetler birliğinden ayrılan halklardan zayıf olanları Rusya'ya kovulacak.

2.1.2.2.2.2.2.-lk; -k

Ünlüyle biten fiillere -k şeklinde eklenen bu ek alet isimleri, soyut isim ve sıfat yapar.¹²⁹

Онно ордук чуолаан дворянин, бояр сололоох, кинээс сололоох сах алар үрдүк хамнастаах дуоһунаска ылыллаллара. (BS, s. 15)

¹²⁷ Sağlam Solak, Mehtap; Yakut (Saha) Masalları Üzerine Bir Dil İncelemesi (Giriş, İnceleme, Metinler, Dizin), Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir, Ege Üniversitesi, 2012, s. 120

¹²⁸ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 57

¹²⁹ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 57

Orada seçkin bilhassa asilzade, boyar, prens Sahalar çok yüksek maaşlı görev alırlar.

Сырдык буоларын ытта сирдьнттэр маамыкталарын ылан табаларын тупнуттара. (А, s. 29)
Parlak olanlarla birlikte önderler iplerini alıp geyikleri tutmuşlar.

2.1.2.2.2.3. -s

Fiil ismi ve sıfat yapan bu ekin yaygın bir kullanımı vardır. Eklendiği fiili sıfat yapmasının yanı sıra aynı zamanda nesne ismi ve mefhum isimleri yapar.¹³⁰

— Хахай уола Элик Бэргэннээбэр күттас дуо?
 — Күттас! Күттас! (ÖA, s. 52)
 Aslan oğlu Elik Bergen'den korkak mı?
Korkak! Korkak!

Аабааччы албас өйдөөбөтүн туһугар маннай кылгас быһаарыы онгоруу наадалаабынан аабабын. (SBX, s. 37)
 Muhasebeci yanlış anladığı için ilk önce gerekli olan kısa faturaları hesaplıyorum.

2.1.2.2.2.4. -AğAs; -ğAs; lğAs

Fiilden sıfat meydana getiren bu ek ayrıca fiilin anlamıyla ilişkili alet isimleri de türetir.¹³¹

Букатын аһабас сир устун, сүрэбин ытарбата Кумало негры кытта адьас кэккэлэһэ аманнаан испнт. (SO, s. 428)
 Göz alabildiğine açık yol boyunca, yüreğinin küpesi Kulamo zencisiyle birlikte aynı sırada yolculuk yapmış.

Аны ким ыта киинэбэ баар Мухтаар курдук булугас өйдөөх уонна хорсун буолуохтаабар куоталаспыттара. (BT, s. 11)
 Şimdi kim köpeği merkeze götürüp Muxtaar gibi zeki, akıllı ve yiğit köpeklerle yarıştıır.

2.1.2.2.2.5. -lgAn

Nadir kullanılan bu ek yetenek bildiren sıfatlar türetir.¹³²

¹³⁰ Kirişcioğlu; a.g.e., s. 57

¹³¹ Kirişcioğlu; a.g.e., s. 58

Ити соботох ырыган ойоххор найылыыгын дуо? (SO, s. 36)
 Şu kimsesiz cılız kadınlar yük yükleniyorlar mı?
Тиинги харахтан атынга түһэрбэт бэргэн ытааччылар этэ.
 (SO, s. 239)
 Sincabı gözünden vuran kahraman atıcılardır.

Ырыган аттар хаамыылара бытаан, онон үксүн сыарба кэннитгэн сатыы хаамарым. (UTU, s. 209)
 Siska atların yürüyüşleri yavaştır, bundan dolayı kızakla çok gittikten sonra yaya devam ederim.

2.1.2.2.2.6. -ğAr; -ğlr

Sıfat işlevinde isimler türeten bu ek çok fazla kullanılmamaktadır.¹³³

Дарпир унгуобунан улахан, дарабар сарыннаах үһү. (XNK, s. 39)
 Darpir iri kemikli ve geniş omuzludur.

Олус уһун илиилээх, ап-арбабар баттахтаах. (CC, s. 158)
 Çok uzun kollu, karmakarışık saçlı.

2.1.2.2.2.7. -ğAy; -xAy; -kAy

Sıfat işlevinde isimler yapan bu ekin ünlü ve ünsüz uyumuna göre 12 şekli bulunmaktadır.¹³⁴

Балабан үрдүгэр кэлтэбэй хамыйах сытар үһү. (Blü) (A, s. 54)
 (bilmese)
 Kulübenin (evin) üstünde eğri kaşık yatar. (ay).

Хотуттан болоорхой былыттар халлаан урсунунан сырсаллара. (UTU, s. 79)
 Kuzeyden boz bulutlar gökyüzünde görünmeye başladı.

Кэлтэгэй отуу аттыгар оллоон уонна суон бэрэбинэ төрдө баар. (SO, s. 211)
 Çarpık ateşin altında askı ve kalın kütüğün kökleri var.

¹³² Kirişçioğlu; a.g.e., s. 59

¹³³ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 59

¹³⁴ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 60

2.1.2.2.2.8. -m

İşlek olarak pek kullanılmayan bu ek kavram ismi ve sıfat yapar.¹³⁵

Ол эрээри кини, харам санаата баһыйан, үгүс сүөһүтүн өлөртөөбөтөбө. (UTU, s. 250)

Fakat o, açgözlü düşüncesini yenerek fazla hayvan öldürmemiş.

2.1.2.2.2.9. -AAhIn; -IAhIn

Terim ismi ve sıfat yapan bu ekin ünlü ve ünsüz uyumuna göre 8 şekli bulunmaktadır. Taradığımız eserlerde bu ekle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.1.2.2.2.10. -Ilk

Ünsüzle biten fiillere gelen bu ek pek işlek değildir.¹³⁶

Дьоннор бу таба түрүүк таас хайа иччитигэр түбэспитин сэрэйбиттэрэ. (XNK, s. 30)

İnsanlar bu geyiğin yalçın kayalıklardan boşluğa düştüğünü düşünüyorlar.

Чэ, өссө биир түрүүк таас хаалла. (XNK, s. 68)

Evet, bir tane daha yalçın kaya kaldı.

2.1.2.2.2.11. -nńAñ

Bu ek hareketle ilgili beceri ve temayülü gösteren sıfatlar yapar.¹³⁷

Оболуу омуннаах, үөрүньэн этэ. (SBX, s. 98)

Çocuk gibi telaşlı, en ufak şeye bile sevinen biriydi.

2.1.2.2.2.12. -r

Sonu -y ile biten fiillere gelerek sonradaki -y sesini düşüren bu ek sıfat işlevinde isimler yapar.¹³⁸

¹³⁵ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 61

¹³⁶ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 62

¹³⁷ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 62

Кыыс Хаҥаба киирбитэ, өлүү болдьохтоох, биир мүгүр тиит саба киһи, хоппо курдук тымтайын сүгэп бараи, дьэтин диэки барап иһэр эбит. (SUSB, s. 27)

Kııs Haṅa'ya girmiş, tam bu talihsiz anda, kör bir melez Saha, büyük sandık gibi sepeti ve baltasıyla, evine doğru gitmiş.

Дьэп-дьэнкир харах уутун курдук дабаххай бычыгыраабыт этэ. (UTU, s. 275)

Sakız rengi gibi sap saydam göz yaşın damla damla akmış.

Хоной охсубутуттан ыла ол хочо токур хотуур түспэт гына үүммэт буолбут. (ӨА, s. 107)

Xonoy nehrinden biçmeye başlayarak ve o alanı eğri tırpan yaparak yetiştirmiş.

2.1.2.2.2.13. -ñl

Pek işlek olmayan bu ek sıfat fonksiyonunda isimler yapar.¹³⁹

Сарсын эрдэнги күһүнгү күн тыг хатыыта абабыт кэлбитэ, ийэм айыытын этэн тангара аһыгар киирэн баран бары ыгырыыга мунньустубут дьолу гытта бырастыласпыта, оол гэннэ мийигия кууспута. (А, s. 16)

Güz günü erken bir vakitte babamız geldi, annem Tanrıya inanan herkesi davet edip onlarla vedalaştı, sonra beni kucakladı.

Элбэх оҕолордоох, быстар дьадангы киһи. (УК, s. 14)

Çok çocuklu, dilenci kişidir.

2.1.2.2.2.14. -bA

Pek işlek olmayan bu ek sıfat fonksiyonunda isimler yapar.¹⁴⁰

Инитин көрбүтэ — үрэллээ диэн үс хос үрүн көмүс куйахтаах эбит, талба танастаах эбит. (CNB, s. 18)

Kardeşini görmüş, dağınık hâlde bulunan üç oda gümüşü, zırhı ve gösterişli elbisesi varmış.

Эн Чочур Мираан саамай талба сибэккитинэбин! (ӨА, s. 98)

Sen Çoçur Miraan en güzel çiçeksin.

¹³⁸ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 62

¹³⁹ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 63

¹⁴⁰ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 63

2.1.2.2.2.15. -AAyI

Pek işlek olmayan bu ek sıfat fonksiyonunda isimler yapar.¹⁴¹

Чэ, тууһу ыһан баранһын үүнээйи тахсарын кэтэхэн бэйэн олоор, оттон мин бардым... (SO, s. 474)

Nihayet, tuzu yiyerek yetişen bitki kendini büyütür, ama ben geldim.

Күраайы курулас кумабы кытта сэргэстэхэ күөл да, бадараан да үөскүүрэ дыкты дуу. (CC, s. 171)

Susuz sert kumla birlikte göl de bataklık da acayip bir şekilde değişti.

2.1.2.2.2.16. -AAnAx; -IAAnAx; -nAx

Pek işlek olmayan bu ek sıfat fonksiyonunda isimler yapar.¹⁴²

Күраанах ууну иһэрдээри ғынабын дуо? (SO, s. 31)

Boş boş su mu içtin?

Оттон аран ыарыылаах кыһын өллөбүнэ, үүтээнин үрдүгэр уонна тулатыгар күраанах мастары мунньан баран уотэууллара. (UTU, s. 30)

Fakat kuvvetsiz, ağırlı bir şekilde kışın aç kaldılar, kulübenin üstünde ve civarında bulunan kuru ağaçların dallarını yaktılar.

2.1.2.2.2.17. -A

Pek işlek olmayan bu ek sıfat fonksiyonunda isimler yapar.¹⁴³

Дьүһүнүм бүрэ диэбэккин ээ — саамай үчүгэй уолу таптаан муннанабын. (SO, s. 378)

Çehrem tertipli dememişsin, sevdiğin en iyi çocuğa ızdırap çektiriyorsun.

Советскай былаас сылларыгар сахалар олохсуйбут кыстык-сайылык сирдэрин ыыра биллэрдик кыараата. (BS, s. 52)

Sovyetler iktidarı yıllarında Sahaların kullandıkları kışlık ve yazlık yerleri birden daraldı.

¹⁴¹ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 63

¹⁴² Kirişçioğlu; a.g.e., s. 63

¹⁴³ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 64

2.1.2.2.2.18. -ІІn

Pek işlek olmayan bu ek sıfat fonksiyonunda isimler yapar.¹⁴⁴
Çalışmamızda ele aldığımız eserlerde bu ekle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.1.2.2.2.19. -ІmtІA

Fiilden sıfat yapan bu ek aynı zamanda “fiilin gösterdiği hareketi yapanı, harekete uğramış olan veya o hareketten ortaya çıkmış bulunan çeşitli nesneleri karşılar”¹⁴⁵.

*Дьэ бу курус уонна ыар кыраайга 1891 сыллаахха мисс Кэтт
Марсден аһынымтыа (милосердия) миссиялаах кэлэр. (СС, s.
324)*

Nihayet bu somurtkan ve kindar kıraya 1891 yılında Ms. Kett Marsdön geçici Hazret misyonu (Çar izniyle) gelir.

2.1.2.2.3 Birleşik Sıfat

Birleşik sözlerin sıfat görevinde kullanılanlarına birleşik sıfat denir. İki sözcüğün birleşmesiyle meydana gelen birleşik kelimelerin bir bölümü doğrudan, bir bölümü de sıfat yapan ekler vasıtasıyla sıfat olurlar. Ad olarak kullanılan birleşik sözcükler, yapım eki alarak sıfatlaşırlar¹⁴⁶.

*Сиккиэр тыаллаах, лүнкүр хара былымтаах тымныы күн этэ. (UTU, s.
160)*

Rüzgarlı, gürültülü ve kara bulutlu soğuk bir gündü.

Баҕарах кыргыттарыттан истибит ырыатын ыллыы сырыттабына, эмискэ кини иннигэр былыргы сарыы танастаах, үһүн хара сүһүөхтөөх, төп-төгүрүк сирэйдээх, хара хаастаах уонна хара харахтаах, тэтэркэй имнээх, уурбүт-түппүт күрдүк үөстөөх саха кыыһа баар буола түспүт. (UTU, s. 276)

Bağarax Kırgızlarından duyduklarımıza göre hastalığı kaplığında, onun içinden eski meşin elbiseli, uzun kara örgülü, yusuvarlak yüzlü, kara kaşlı, kara gözlü, kırmızı yanaklı ve kiraz dudaklı Saha kızı aniden ortaya çıkarmış.

¹⁴⁴ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 64

¹⁴⁵ Kirişçioğlu; a.g.e., s. 59

¹⁴⁶ Atabay; Kutluk; Özel; a.g.e., s. 88

Элик Бэргэн баабыр сүрэхтээх, сытыы өйдөөх, биһиги улуу баһылыкпыт этэ. (ÖA, s. 67)

Elik Bergen bizim kaplan yürekli ve sivri zekalı büyük liderimizdir.

Онуоха Киһи тордобуттан тахсыбыт, иннигэр хаар манан таба тамаллан турар үһү. (XNK, s. 43-44)

Üstelik Kişi çadırdan çıktığında, karşısında kar beyaz geyik sürüsü duruyormuş.

2.2. ZAMİR

2.2.1. TANIMI

Dionysios **Tēkhne Grammatikē** adlı eserinde zamir için ‘αντωνυμία (antōnymia)’ terimini kullanmış ve anlamını şu şekilde vermiştir: “Zamir, belirli kişileri gösteren ve bir ismin yerine kullanılan kelimedir”¹⁴⁷.

İngilizcede zamir için “pronoun” terimi kullanılmaktadır. Pronoun, pro “yerine, namına, için” ve noun “isim, ad” bileşiminden oluşur ki bu oluşum bize zamirin anlamı hakkında ipucu vermektedir. David Crystal, **The Cambridge Encyclopedia Of The English Language** adlı eserinde zamiri şu şekilde tanımlamıştır: “Zamirler bir ismin, bütün bir isim tamlamasının veya birçok isim tamlamasının yerine geçen kelimelerdir”¹⁴⁸. Bir başka eserde ise zamir için şöyle bir tanım yapılmıştır: “İsim tamlamalarının (isim öbeklerinin) yerine kullanılan kelimeler zamir olarak adlandırılır”¹⁴⁹.

I’ve got a red **hat** and Jane’s got a brown **one**. (Benim kırmızı bir şapkam var ve Jane’nin kahverengi bir tane var.)

My uncle Fred’s just arrived. **He’s** quite tired. (Amcam Fred henüz geldi. O oldukça yorgun.)

That’s **me** in the Picture. (Resimdeki benim.)

Fransızcada zamir terimi için “pronom” terimi kullanılmaktadır. **Fransız Dili Grameri** isimli eserde zamir için şu şekilde tanımlanmıştır: “...zamir tümcede ismin yerine geçen bir sözcüktür; ifadede kullanılmış olan ismin veya diğer öğelerin yinelenmesini gerektirmeden kişiyi, nesneyi, eylemi gösterir”¹⁵⁰. Pronom, bir başka eserde ise şu şekilde tanımlanmıştır: “Adıl, daha önce sözü edilen bir öğeyi, bildirişime katılan bir kimseyi, cümlelerin oluşturulduğu sırada gözlem alanına giren bir varlık ya da nesneyi gösteren

¹⁴⁷ Davidson; **a.g.e.**, s. 13

¹⁴⁸ Crystal; **a.g.e.**, s. 210

¹⁴⁹ Gramley; Pätzold; **a.g.e.**, s. 100

¹⁵⁰ Gaiffe, Félix vd; **Fransız Dili Grameri**, çev. İsmail Yerguz, İstanbul, Multilingual Yayınları, 1997, s. 155

sözcüklerin oluşturduğu bir dilbilgisi kategorisidir. Genellikle isimlerin yerini tutar; kişi, soru, iyelik, ilgi, gösterme ya da belgisizlik kavramlarını içerir”¹⁵¹.

Tu me regardes comme si tu allais te fâcher. (Bana darılacakmış gibi bakıyorsun.)

Pendabt que **tu** te promenais, **moi**, j’ai travaillé. (Sen dolaşırken ben çalıştım.)

Je ne lui en veux pas, au moins, lui **il a** reconnu sa faute. (Ona kızmıyorum, hiç değilse, o hatasını kabul etti.)

Almancada zamir için “pronomen” terimi kullanılmaktadır. **German Grammar Drills** adlı eserde zamir için şu bilgiler yer almaktadır: “...zamirler isimlerle aynı cinsiyete sahip olmalıdır. Fakat bilindiği gibi cinsiyet sadece erkeklik, dişilik veya cansız objeler tarafından değil aynı zamanda ismin yapısı tarafından da tanımlanır. Çünkü bazı Almanca eril isimler cansızdır veya bir erkek şahsı gösteren ‘o’ anlamında olabilir. Aynı şey dişi veya cinsiyetsiz zamirler içinde geçerlidir”¹⁵².

Ich habe jemand an der Ecke gesehen. (Ben köşede birini gördüm.)

Niemand kann es verstehen. (Kimse onu anlayamaz.)

Man hat von **dort** eine gute Aussicht. (Orada güzel bir manzaran var.)

Arapçada zamir terimi için yine “zamir” terimi kullanılmaktadır. Diğer dillerde görüldüğü gibi Arapçada da zamirin tanımı pek değişmez: “İsmin yerini tutan/ismin yerine kullanılan kelimelere zamir denir”¹⁵³.

هُوَ مَنِّي بِمَرَأَى وَمَسْمَعٍ (O, kendisini görüp duyabileceğimiz bir yerde.)

أَنْتَ أَفْقَرُ رَجُلٍ فِي الْقَرْيَةِ (Sen köydeki en fakir adamsın.)

¹⁵¹ Kıran, Zeynel; **Fransızca Dilbilgisi ve Çeviri Kılavuzu**, Ankara, 1994, s. 75

¹⁵² Swick, Ed; **German Grammar Drills**, USA, Mc Graw Hill, 2007, s. 15

¹⁵³ Sarmış, İbrahim; **Metin ve Alıştırmalarla Uygulamalı Arapça Dil Bilgisi**, Konya, Esra Yayınları, 2008, s. 284

نَظَرَ إِلَى نِظْرَةِ الْخَصْمِ (Bana adeta düşman nazarıyla baktı.)

Farsça'da zamir terimi için yine "zamir" terimi kullanılmaktadır. "İsimlerin yerlerini tutan, rollerini üstlenebilen ve onlara elçilik eden, ardında kişi ya da nesne bulunan kelimelere 'ضمير' zamir' denir"¹⁵⁴. Örnek olarak şu cümleleri verebiliriz:

Şomâ-hâ bozorgan-ı ferdâ hestid. (Sizler yarının büyüklerisiniz.)

Hod (hişten) râ koşt. (Kendini öldürdü.)

În râ âverd ve ân râ bord. (Bunu getirdi, onu götürdü.)

Tarihi Türk şivelerinden sadece Kıpçak Türkçesi üzerine yazılmış gramerler bulunmaktadır. Bunlardan Abû Hayyân tarafından 1312 yılında kaleme alınmış olan **Kitâbü'l-İdrâk li-Lisâni'l-Etrâk**, sözlük ve gramer hâlinde hazırlanmıştır. Eserde zamir konusu "Nekire ve Ma'rife" başlığı altında ele alınmıştır. Eserde zamir için şunlar kaydedilmiştir: "Zamirler iki kısma ayrılır: münfasil ve muttasıl. Münfasil zamirlerde müfret mütekellim için (mân) ve metekellimin için de (biz)'dir ki sonuncunun aslı (miz)'dir. Cem munası ifade etmek için bazen bu zamire (lar, lâr) lafzı ilhak edilir. Bir muhatap için (sân), muhataplar için [tensiye ve cem-i muhatap] için ise (siz) lâfızları müstameldir. (mân), (sân), (miz) ve (siz) kelâmın hem asıl ve hem de tali cüz'lerinden olarak istimal edilirler. Müfret gayip için (ol) ve (on), tensiye ve gayip cemi için (onlar) lafzı müstameldir. Bunun aslı (ollar)'dır. ...Müzaf ileyh olan müfret mütekellim için müttasıl zamir sakın (m)'dir. Ms: (gulum) gibi. Müzaf ileyh olan müfret muhatap için (n)'dir. Ms: (qulun) gibi. Müzaf ileyh olan tensiye ve cemi muhatap için (z) harfinin ziyadesiyle yine (n)'dir. Ms: (qulunuz) gibi"¹⁵⁵. Eserdeki İşaret İsimleri başlığı altında zamirle ilgili şu bilgiler bulunmaktadır: "Yakın gösteren müfret isim işareti (bu)'dur. Uzak için ise (ol) kullanılır. Uzağı göstermeğe mahsus olan (ol) zamir bahsinde zikredildiği veçhile müfret ism-i işaretle zamir gayip beyinde müşterektir.

¹⁵⁴ Yıldırım; a.g.e., s. 89

¹⁵⁵ Hayyân; a.g.e., s. 150

Yakına delâlet eden işaret isminin cemi (bular) uzaq için ise (anlar)'dır. Bu kelimenin zamir bahsinde cemi gayip için kullanıldığı zikredilmiştir. Bundan dolayıdır ki cemi gayipe zamir ile ism-i işaret beyinde müşterehtir"¹⁵⁶. Kitabü'l İdrak'ta zamir ile ilgili bulduklarımız bunlardan ibarettir. Diğer zamir türlerinden bahsedilmemiştir.

Aynı dönem eserlerinden **Et-Tuhfetü-z-Zekiyye fi'l-Lügati-t-Türkiyye**'de zamir için şu açıklama bulunmaktadır: "Zamirler, birinci, ikinci ve üçüncü şahısları gösteren kelimelerdir. Bunlar tekil (müfret) veya çoğul (cemî) olur. ...Zamir ya bitişik ya da ayrışık olur. Bunlar da ötrelenmiş, üstünlenmiş veya esrelenmiş olabilir. Ayrışık zamirlerin belgesi, birinci şahıs tekil için men, çoğul için fiillerde biz, isimlerde miz'dir. İkinci şahıs tekil için senğ ve çoğul için geniş zamanda siz, isimlerde ve geçmiş zamanda nğiz'dir. Üçüncü şahısın belgesi kensi, kendi, özi kelimeleridir. Bunlara isimlerin çoğul belgesi olan 'lar/ler' getirilerek üçüncü şahıs zamirinin çoğuluna da belge yapılır"¹⁵⁷. "Bitişik Zamirler Belgesi Bölümü"nde ise şu bilgiler yer almaktadır: "Birinci şahıs tekil için isimlerde ve fiillerde <sâkin olan m>, çoğul için isimlerde miz, geniş zaman fiillerinde biz, geçmiş zaman fiillerinde <ك veya ق k>'dir. Üçüncü şahıs tekil için belge, isimlerde ve fiillerde <sâkin olan ى ى- i>'dir. Bu harfe isimlerde çoğul belgesi olan <lar-ler> getirilerek üçüncü şahıs çoğul zamiri belgesi olur"¹⁵⁸. "Bitişik Zamirlerin İsimlere Takılması Bölümü" başlığı altında şu bilgilere yer verilmiştir: "Birinci şahıs tekilinde: başım, közüm, élim ve benzerleri gibi. Birinci şahıs çoğulda: başımız, közümüz, élimiz ve benzerleri gibi. İkinci şahıs tekilde: başınğ, közünğ, élinğ ve benzerleri gibi. İkinci şahıs çoğulda: başınğız, közünğüz ve élinğiz ve benzerleri gibi. Üçüncü şahıs tekilde: başı, közü, éli ve çoğulda: kensilerinin başı, kendilerinin başı ve özilerinin başı gibi"¹⁵⁹. "Bitişik Zamirlerin İsimlere Takılması Bölümü" başlığı altında şu bilgiler bulunmaktadır: "Birinci şahıs tekilde: aldım, yedim, keldim ve çoğulda: aldık, yedik, keldik gibi. İkinci şahıs

¹⁵⁶ Hayyân; a.g.e., s. 151

¹⁵⁷ **Ettuhfe-üz Zekiye**, s. 75

¹⁵⁸ **Ettuhfe-üz Zekiye**, s. 76

¹⁵⁹ **Ettuhfe-üz Zekiye**, s. 76

tekilde: aldınğ, keldinğ, yediğn ve çoğulda: aldınğız, yedinğiz, keldinğiz gibi. Üçüncü şahıs tekilde: aldı, yedi, keldi ve çoğulda: aldılar, keldiler, kettiller gibi. İki zamiri bir arada söylemek istediğın zaman birinci şahıs tekilde: men aldım, çoğulda: biz aldık; ikinci şahıs tekilde: senğ aldınğ, çoğulda: siz aldınğız; üçüncü şahıs tekilde: kensi aldı. Çoğulda: kensiler aldılar”¹⁶⁰. Bunlardan başka, zamirle ilgi olarak şu bilgilere yer verilmiştir: “Ayrışık zamirlerin birinci şahıs tekilinde meni töydi ve çoğulunda: bizni, ikinci şahıs tekilinde: seni, çoğulunda: sizni, üçüncü şahıs tekilinde: kensini, çoğulunda: kensilerini denir. Kendi ve özi kelimeleri de böyledir”¹⁶¹. “Daha başka üçüncü şahıs zamirleri dahi vardır. Bu da yakın için ‘muvar’ kelimesidir ki ‘buna’ anlamındadır. ...uzak için ‘anar’ kelimesi kullanılır; anar ayıttım denir ki ‘ona söyledim’ anlamındadır. Bunun gibi ‘onğa’ kelimesi de zamirdir; onğa ayıttım denir ki ‘ona söyledim’ anlamındadır. Bu kelimeleri çoğul yapmak için ‘lar=ler’ edatı getirilir; muvarlar gibi. Öbürleri de böylece çoğul yapılır”¹⁶². Bir sonraki başlık olan İşaret isimleri Ayrımı bölümünde zamirlerle ilgili şunlar kaydedilmiştir: “İşareti bazı kere İşaret ismiyle zamir arasında ortaklama olur; o ve onlar gibi. Zamirlerde uzak yakın ayırt edilmez”¹⁶³. Mevsul ayrımı başlığı altında ise, günümüz moder gramerlerinde bağlama zamiri olarak anlatılan ki ve kim zamirlerine değinilmiştir¹⁶⁴. Ettuhfe-üz Zekiye’de diğır zamir türlerinden bahsedilmemiştir.

El-Kavânînu’l-Küllîyye Li-Zabti’l-Lügati’t-Türkiyye’de zamir için şunlar kaydedilmiştir: “Zamir; birinci, ikinci ve üçüncü şahıslar için olur. Onlardan her biri ayrı ve bitişik olmak üzere ikiye ayrılır. Ayrı olanlar merfu=ötre ve mansub=üstün durumunda olurlar. Bitişikler ise merfu=ötre, mansub=üstün ve mecrur=esre durumunda olurlar. Ayrı merfu olanlar:

Birinci teklik şahıs için men. Birinci çokluk şahıs için biz ve miz’dır. Her ikisi de fasih olup yaygın kullanılır. Ancak birincisi daha çok kullanılmaktadır.

¹⁶⁰ Ettuhfe-üz Zekiye, s. 76

¹⁶¹ Ettuhfe-üz Zekiye, s. 76

¹⁶² Ettuhfe-üz Zekiye, s. 77

¹⁶³ Ettuhfe-üz Zekiye, s. 78

¹⁶⁴ Ettuhfe-üz Zekiye, s. 79-80

İkinci teklik şahıs için sen. İkinci çokluk şahıs için siz. Arapçada saygın birisine siz yaptınız ve siz söylediniz denildiği gibi, onunla sayılan muhataba hitap edilir.

Üçüncü teklik şahıs için özi veya kensi/kinsi. (kinsi biçimi daha çok kullanılır). Üçüncü çokluk şahısta ismin çoğul eki olan -lar/-ler eklenerek öziler veya kensiler denilir.

Ayrı mansub olanlar; şahıs zamirlerine yükleme hâli eki olan -nı/-ni getirilmesiyle elde edilir: meni (beni), bizni (bizi), seni (seni), sizni (sizi), özini, kensini, anı (onu), özilerini, kensilerini* (onları).

Bitişik merfu olanlar, geçmiş veya geniş zamanlı olur. Geçmiş zaman birinci teklik şahıs; geçmiş zaman eki fiilde yuvarlak ünlü varsa yuvarlak, yoksa dar-düz ünlülü yapıldıktan sonra -m eklenmesiyle elde edilir: tırdım (kalktım), yatıtım (yattım), mindüm (bindim), yedüm (yedim), işittüm (işittim).

Birinci çokluk şahısta yerine göre -k veya -k getirilir: tırdık (kalktık), yazdık (yazdık), aldık (aldık), yedük (yedik), içtük (içtik), kettük (gittik).

İkinci teklik şahısta genizden söylenen bir -n getirilir: yedin (yedin), içtin (içtin) yatın (yattın).

İkinci çokluk şahısta fiilin çoğul eki bu -n'ye eklenir: yediniz (yediniz), içtiniz (içtiniz).

Üçüncü teklik şahısta geçmiş zaman ekine herhangi bir şey eklenmez, üçüncü teklik şahıs zahirinin gizlenmesi gerekir: yedi (yedi), işti (içti).

Üçüncü çokluk şahısta geçmiş zaman ekine çoğul eki -lar/-ler eklenir: yediler (yediler), içtiler (içtiler).

* Eseri Türkiye Türkçesine aktaran Toparlı, Çögenli ve Yanık, özilerini ve kensilerini'nin yazma nüshada öziler ve kensiler biçiminde yazıldığını belirtmiştir.

Yüklem geniş zaman olduğunda ekten sonra zamir açıkça söylenir: Turur men (ayağa kalkarım), turur sen (ayağa kalkarsın), turur biz (ayağa kalkarız), turur siz (ayağa kalkarsanız).

Bu, Arapçaya ters düşmektedir. Çünkü Arapçada bu tür yerlerde zaminin gizlenmesi gereklidir. Üçüncü şahısta ise, Arapçada olduğu gibi zamir açığa çıkarılmaz.

Bitişik mansub olanlarda; -örneğin bana faydalı oldu, sana faydalı oldu ve ona faydalı oldu gibi- önce zamir, daha sonra da fiil getirilir. Dilenildiğinde fiil zamirden önce de getirilebilir: urdı meni (beni dövdü), urdı bizni (bizi dövdü), urdı seni (seni dövdü), urdı sizni (sizi dövdü), urdı anı (onu dövdü) urdı allarnı (anları dövdü)”¹⁶⁵.

Eserde zamir başlığı altında anlatılanlar bunlardan ibarettir. Diğer zamir türlerinden bahsedilmemiştir.

Osmanlı Türkçesinde zamir terimi için yine “zamir” kullanılmıştır. Ahmet Cevat Emre tarafından kaleme alınmış **Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmân’î Saf ve Nahiv** adlı eserde zamir şu şekilde tanımlanmıştır: “Zevat ve keyfiyâtı sûret-i ta’vîziyyede irâe eden kelimelere zamir derler”¹⁶⁶. Hüseyin Cahit tarafından kaleme alınmış **Türkçe Sarf ve Nahiv** adlı eserde zamir için şunlar kaydedilmiştir: “Bir ismin yerini tutan kelimeye ‘zamir’ derler. Zamirlerin, yerini tuttuğu isme ‘merci’ ta’bir olunur”¹⁶⁷. Ahmet Cevdet Paşa ve Fuat Paşa tarafından yazılmış olan **Kavâid-i Osmaniyye**’de zamir, ismin yerini tutan kelimeler olarak tanımlanmıştır¹⁶⁸. Halit Ziya Uşaklıgil, **Kavâid-i Lisân-ı Türkî** adlı eserinde zamiri, “isim makâmına kâim ve ona râcî olan kelime”¹⁶⁹ olarak tanımlar. Mithad Sadullah da zamiri “isim yerine kullanılan kelimeler”¹⁷⁰ olarak tanımlar. **Mufasssal Yeni Sarf-ı Osmânî** isimli eserde zamir için şöyle bir tanım yapılmıştır: “Mütekellime, muhataba, gâibe delâlet

¹⁶⁵ **El-Kavânînu’l**, s. 61

¹⁶⁶ Emre; **a.g.e.**, s. 145

¹⁶⁷ Cahit; **a.g.e.**, s. 112

¹⁶⁸ Cevdet; Fuat; **a.g.e.**, s. 76

¹⁶⁹ Tülkay; **a.g.e.**, s. 28

¹⁷⁰ Sadullah; **a.g.e.**, s. 97

eden kelimelerdir”¹⁷¹. Tâhir Ken’ân, **Kavâid-i Lisân-ı Türkî** adlı eserinde zamir için, “ismin yerine kaim olan kelimelerdir”¹⁷² tanımını yapmıştır.

Osmanlı Türkçesini inceleme ve öğretme amacıyla hazırlanmış eserlerden Muharrem Ergin’in **Osmanlıca Dersleri** adlı eserinde, zamir konusuna sadece “Arapça Unsurlar” bölümünde değinilmiştir. “Arapça Zamirler ve Edatlar” başlığı altında incelenen zamirler için öncelikle şahıs zamirleri sıralanmıştır: ene ‘ben’, ente ‘sen’, hüve ‘o’ (müzekker), hiye ‘o’ (müennes), nahnü ‘biz’, entüm ‘siz’, hüm ‘onlar’. “Bunların beş tanesi Arapça tabirlerde pek geçmez. Umimiyetle yalnız teklik üçüncü şahıs kullanılır: kemâ hüve hakkuhu ‘hakkiyle’, hüve’l-hallâk el-bâki ‘o yaratıcı bâkidir’, hüve’l bâki ‘Tanrı bâki’ misallerinde olduğu gibi. Hüvesi hüvesine ‘tıpa tıp, tıpkısı tıpkısına’gibi Türkçe tabirlerde de bu zamir vardır. hû ‘Allah’, hû çekmek ‘hû (Allah) ismini çağırmak ve tekrarlamak’, yâ hû ‘ya Allah! ya Rab!’ tabirlerindeki hû Allah adı da bu zamirden gelmektedir. Yâhu seslenme edatındaki hû da buradan gelmektedir. Fakat asıl, Türkçede kullanılan Arapça tabirlerde Arapça izafet zamirleri, iyelik zamirleri çok geçer”¹⁷³.

Faruk Kadri Timurtaş’ın **Osmanlı Türkçesi Grameri** isimli eserinde zamir üç yerde karşımıza çıkmaktadır. Zamir, ilk olarak eserin birinci bölümü olan “Yazı ve İmlâ” kısmının “Klişeleşmiş Kelimeler” başlığı altında ele alınmıştır. Burada zamir, çeşitleri bakımından incelenmiştir. Timurtaş’ın sırasıyla incelediği zamir türleri şunlardır: Şahıs zamirleri (zemâir-i şahsiyye), işaret zamirleri (zemâir-i işâriyye), dönüşlülük zamirleri (zamir-i mutâvaat), izafet zamirleri (zemâir-i izâfiyye), vasıf zamirleri (zamir-i vasfî), mülkiyet zamirleri (zemâir-i mülkiyye), nispet zamirleri (zemâir-i nisbiyye), fiil zamirleri (zamâir-i fi’liyye), bağlama zamiri (zamîr-i rabtî), soru zamirleri (zemâir-i istifhâmiyye), belirsizlik zamirleri (zamâir-i mübheme)¹⁷⁴.

¹⁷¹ Mufasssal Yeni Sarf-ı Osmânî, s. 37

¹⁷² Ken’ân; a.g.e., s. 249

¹⁷³ Ergin; a.g.e., s. 67-68

¹⁷⁴ Timurtaş; a.g.e., s. 65-68

Zamir, ikinci olarak “Arapça Kelimeler ve Şekiller” bölümünde, “İsim” başlığı altında ele alınmıştır. Burada zamir için Ergin’in verdiği bilgiyle paralel bilgiler verilmiştir: “Osmanlıcada Arapça zamirler pek yer almazlar. Sadece, belirli sayıdaki bâzı Arapça terkiplerde görülür, yalnız başına kullanılmazlar”¹⁷⁵.

Zamir, son olarak “Farsça kelime ve şekiller” bölümünde geçmektedir: “Osmanlıcada Farsça menşeli zamirler kullanılmamıştır. Sadece dönüşlülük (mutâvaat, reflexif) zamiri hûd (kendi) kelimesi görülmektedir. Bu kelime, Farsçada olduğu gibi Osmanlıcada pekiştirme maksadiyle değil, ancak bir takım birleşik sıfatlar içerisinde görülür: hod-bîn (kendini düşünen, bencil), hod-fürûş (kendini satan, kendini öven), hod-gâm (bencil) gibi”¹⁷⁶.

Türkiye Türkçesi için yazılmış gramer kitaplarında zamir terimiyle birlikte “adıl” terimi de kullanılmaktadır. Ancak, zamir terimiyle daha çok karşılaşmaktayız. Türkiye Türkçesi için hazırlanmış gramerlerden **Türk Dil Bilgisi** adlı eserinde Muharrem Ergin zamir için şunları kaydetmiştir: “Zamirler nesneleri temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimelerdir”¹⁷⁷. Tahsin Banguoğlu tarafından kaleme alınan **Türkçenin Grameri** adlı eserde zamir için şöyle bir tanım bulunmaktadır: “Ardında bir nesne veya kimse kavramı olan, dolayısıyla bir adın yerini tutan kelimeye zamir (pronom) deriz”¹⁷⁸. Kaya Bilgegil tarafından kaleme alınmış olan **Türkçe Dilbilgisi** adlı eserde zamir şu şekilde tanımlanmıştır: “...zamirler, isimleri temsil veya müsemmalarını işaret eden kelimelerdir”¹⁷⁹. 1979 yılında Tahir Nejat Gencan tarafından kaleme alınmış **Dilbilgisi** adlı eserde zamir yerine adıl terimi kullanılmış ve şu şekilde tanımlanmıştır: “Tümcede adların, önce geçmiş kavramların yerini tutan ve söyleyenle kendisine söylenen kimseleri hatırlatan sözcüklere adıl denir”¹⁸⁰. Doğan Aksan’ın editörlüğünde hazırlanan **Sözcük Türleri** isimli eserde de zamir için adıl teriminin kullanıldığını görüyoruz:

¹⁷⁵ Timurtaş; **a.g.e.**, s. 105

¹⁷⁶ Timurtaş; **a.g.e.**, s. 259

¹⁷⁷ Ergin; **Türk Dil Bilgisi**, s. 262

¹⁷⁸ Banguoğlu; **a.g.e.**, s. 356

¹⁷⁹ Bilgegil; **a.g.e.**, s. 208

¹⁸⁰ Gencan; **a.g.e.**, s. 254

“Türkiye Türkçesi dilbilgisinde adıl, ad soylu sözcüklerin önemli bir bölümü olup, genellikle adların yerini tutan, kişi, soru, gösterme ve belgisizlik kavramları taşıyan sözcükler olarak bilinir”¹⁸¹. **Türk Dilbilgisi** adlı eserinde Haydar Ediskun zamir için şöyle bir tanım yapmıştır: “Cümlede -gereklikçe- isimlerin yerini tutan, onlara elçilik eden kelimelere zamir denir”¹⁸². **Yeni Dilbilgisi** eserinin müellifi olan Nurettin Koç da adıl terimini kullanmıştır: “... birtakım yinelemelerden kaçınmak için adların ya da ad öbeklerinin yerine kullandığımız sözcüklere adıl diyoruz”¹⁸³. Son dönemlerde kaleme alınmış dilbilgisi eserlerinden, Süer Eker’e ait olan **Çağdaş Türk Dili** adlı eserde zamir ve adıl terimi beraber kullanılmış ve şu şekilde tanımlanmıştır: “Zamirler (pronoun), adların yerini tutan, kişi, soru, gösterme ve belgisizlik kavramları taşıyan sözcüklerdir”¹⁸⁴. Çok kapsamlı ve detaylı bir şekilde kaleme alınmış olan **Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi** isimli eserde Zeynep Korkmaz zamir için şunları kaydetmiştir: “Zamirler adların yerlerini tutan, kişileri ve nesneleri temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir”¹⁸⁵. Yakın bir zamanda yayınlanmış olan **Türkçenin Dilbilgisi** adlı eserde Günay Karaağaç zamir için şunları kaydetmiştir: “Zamir, varlıkların gerçek adlarının yerini tutma, onları kişi, işaret, belirsizlik veya soru yolları ile temsil etme görevini yüklenmiş olan ad soylu bir sözcük türüdür”¹⁸⁶. Aslı Göksel ve Celia Kerslake, **Turkish: A Comprehensive Grammar** isimli eserinde zamiri şöyle tanımlamışlardır: “Zamir, ismin açıkça kullanılmasının gerekli olmadığı veya ismi kullanmanın mümkün olmadığı durumda isim yerine kullanılan kelimedir”¹⁸⁷.

Berke Vardar, **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü** isimli eserinde adıl maddesinde ele aldığı zamiri şu şekilde tanımlamıştır: “Dilsel bağlamda daha önce anılan bir ögeyi, bildirişime katılan bir kimseyi, sözcenin oluşturduğu sırada gözlem alanına giren bir varlık ya da nesneyi gösteren

¹⁸¹ Atabay; Kutluk; Özel; **a.g.e.**, s. 116

¹⁸² Ediskun, **a.g.e.**, s. 156

¹⁸³ Koç, **a.g.e.**, s. 116

¹⁸⁴ Eker, **a.g.e.**, s. 357

¹⁸⁵ Korkmaz, **a.g.e.**, s. 399

¹⁸⁶ Karaağaç; **a.g.e.**, s. 430

¹⁸⁷ Göksel; Kerslake; **a.g.e.**, s. 50

biçimbirimlerin oluşturduğu dilbilgisi ulamı. Adıllar, ad soylu biçimlerin önemli bir bölümünü oluşturur, genellikle adların yerini tutar, kişi, soru, iyelik, ilgi, gösterme ya da belgisizlik kavramları içerir”¹⁸⁸. Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü** isimli eserinde zamir için şunları kaydetmiştir: “Kişilerin ve canlı cansız ad grubundaki varlıkların yerini tutma, onları işaret veya soru yolları ile temsil etme görevi yüklenmiş olan ad soylu kelime türü”¹⁸⁹. Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılmış olan Türkçe Sözlük’te zamir şöyle tanımlanmıştır: “Kişi, dönüşlülük, gösterme, soru ve belirsizlik kavramları vererek varlıkların yerini tutan söz, adıl”¹⁹⁰.

Teorik Bir Yaklaşımla Zamirler: Ural ve Altay Dillerindeki Zamirlerin Toplu Listesi isimli çalışmasında müstakil olarak zamirleri ele alan Kerim Demirci, zamirlerle ilgili şöyle bir açıklama yapmıştır: “...zamir kendi başına ortaya çıkıp bir nesneyi gösterme veya bir ismin yerine geçme özelliğine doğrudan sahip olan bir kelime türü değildir. Zamirler, ancak öncesi bilinen durumlarda sonrayı idare edebilen kelimelerdir. Bu bakımdan isimler kadar öncelik alma (inisiyatif) yetkileri yoktur. Bir bağlam içerisinde eski ifadeyle siyak-sibak dengesi kuran kelimelerdir. Zamirlerin isimler gibi inisiyatif alamamalarının yegâne sebebi, zamirlerin nesne adı olmamalarıdır. Zamir, ancak ismin olduğu yerde onun ‘gölgesi’ veya temsilcisi olarak değerlidir. ‘Zamirler isimlerin gölgesidir’ cümlesi bir slogan gibi dursa da bu metaforik yaklaşımın zamirleri anlamaya yardımcı olacağı inancındayız”¹⁹¹.

Zamir üzerine yapılmış araştırma yazılarında ve zamir konusunu ele almış tezlerde de zamirle ilgili tanımlar ve açıklamalar yapılmıştır. Bunlardan Mustafa Öner’in *Türkçede Özel Zamirler (!)* başlıklı makalesinde zamir için, “isim soylu bir kelime olan ve cümlelerde, kendisine has bir çekimle (çekim anında, bazen, ekin değil sanki kökün bağlı morfem gibi işlem görmesi ve kök parçalanmasıyla) görünen zamirler, dilde mevcut bütün isimleri, yani adı

¹⁸⁸ Güz, Nüket vd; **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, yay.haz: Berke Vardar, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2002, s. 12-13

¹⁸⁹ Korkmaz; **Gramer Terimleri Sözlüğü**, s. 250

¹⁹⁰ Komisyon; **a.g.e.**, s. 2642

¹⁹¹ Demirci, Kerim; **Teorik Bir Yaklaşımla Zamirler: Ural ve Altay Dillerindeki Zamirlerin Toplu Listesi**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2010, s. 37

konmuş bütün varlıkları, şahıslandırma, gösterme, sorma ve belirsiz kılma gibi yollarla temsil etmektedirler”¹⁹² şeklinde bir açıklama yapmıştır. Engin Yılmaz, *Dilbilgisi ile İlgili Bazı Terim ve Kavramların Tanımlarına Yeni Bir Bakış* isimli makalesinde, zamiri şöyle tanımlar: “Bağlam içinde daha önce kullanılmış olan kavram ve yargıların yerini geçici olarak tutup, gönderimsel ilişki kurulmasını sağlayarak metinsel bütünlüğün sağlanmasında etkin rol oynayan, sözvarlığının küçük bir bölümünü oluşturan, türetime elverişliliği sınırlı işlevsel dil birimlerine denir”¹⁹³. *Sözcük Türlerinin Sözcük Öbekleriyle İlişkisi* isimli makalede, Mevlüt Erdem ve Mustafa Sarı zamir için şunları kaydetmişlerdir: “Kendisinden önceki sözcüğü tanımlamadan ve nitelemeden gösterir”¹⁹⁴. Mustafa Levent Yener, *Türk Dilinde Sözcük Türleri Tasnifi Sorunu Üzerine* isimli makalesinde, sözcüklerin tür olarak sadece isim ve fiilden ibaret olduğu, diğer sözcüklerin ise ancak görev bakımından sınıflandırılabileceğine değindikten sonra, “Sözcüğün Dilsel Görevleri” başlığı altında“ zamir için, “bir adın, başka bir adın yerine geçmesi görevi”¹⁹⁵ şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. “Türkiye Türkçesi Yazın Dilinde İşaret Zamirlerinin Kullanım Özellikleri” isimli yüksek lisans tezinde Özgür Öner, zamiri, “Zamirler, adların yerini kişi, soru, gösterme ve belgisizlik kavramları taşıyarak tutan sözcükler”¹⁹⁶ olarak tanımlamıştır.

Zamir için araştırmacıların tanımlarından yola çıkarak şöyle bir tanım yapılabilir: Zamir, çeşitli nedenlerle isimleri kişi, işaret, soru, dönüşlülük ve belgisizlik yollarıyla temsil eden isim soylu sözcük türüdür.

Türk lehçelerinde zamir için kullanılan terimler şunlardır: “Azerb. T.: ävəzlik; Türkm. T.: çalışma; Gagauz T.: aderlik; Özbek T.: ólmóş; Uygur T.: almaş; Tatar T.: almaşlıq; Başkurt T.: almaş; Kumuk T.: orunça; Kar.-Mal. T.:

¹⁹² Öner, Mustafa; “Türkçede Özel Zamirler (!)”, *Türk Dili*, Sayı: 542, Şubat, 1997, s. 152

¹⁹³ Yılmaz; *a.g.m.*, s. 938

¹⁹⁴ Erdem, Mevlüt; Sarı, Mustafa; “Sözcük Türlerinin Sözcük Öbekleriyle İlişkisi”, *Turkish Studies*, Volume 5, Issue 4, 2010, s. 321-335

¹⁹⁵ Yener, Mustafa Levent; “Türk Dilinde Sözcük Türleri Tasnifi Sorunu Üzerine”, *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3, Summer 2007, s. 621

¹⁹⁶ Öner, Özgür; *Türkiye Türkçesi Yazın Dilinde İşaret Zamirlerinin Kullanım Özellikleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, Çukurova Üniversitesi, 2007, s. 3

almaş; Nogay T.: awıs; Kazak T.: esimdik; Kırgız T.: at atooç; Altay T.: soluma; Hakas T.: orındı; Tuva T.: at ornu¹⁹⁷.

Saha Türkçesinde zamir için ‘solbuyar aat’ terimi kullanılmaktadır. Saha Türkçesinde kaleme alınmış **Saxa Tıla: Morfologiya** adlı eserde, zamir şu şekilde tanımlanmıştır: “İsim, sıfat ve sayıların yerine kullanılan cümle ögesine zamir denir”¹⁹⁸. **Grammatika Sovremennogo Yakutskogo Literaturnogo Yazıka** isimli eserde de benzer bir tanım yapılmıştır: “Zamir dilin bir parçasıdır; cümle içerisinde isimlerin, sıfatların ve sayıların yerlerine geçerler”¹⁹⁹. Bu tanımlardan zamirin, Rus dil bilgisi esaslarına göre ele alındığını görebiliyoruz. Ancak değerlendirmeler Rus diline göre yapılsa da Saha Türkçesindeki zamirler, genel Türk dilinden ayrılmaz. Bununla ilgili olarak Wilhelm Radloff, **Die Jakutische Sprache** isimli eserinde şunları kaydetmiştir: “Yakut Türkçesindeki tüm zamirler Türkçe kökenlidir; ancak Türkçeden eski dönemlerde ayrıldığı için kendine özgü gelişmeler göstermiştir”²⁰⁰.

2.2.2. ZAMİRLERİN SINIFLANDIRILMASI

Türkiye Türkçesi için yazılmış dil bilgisi kitapları incelendiğinde, zamirlerin sınıflandırılmasında bazı farklılıkların olduğu görülür. Bunlardan **Türk Dil Bilgisi** adlı eserde Ergin, zamirleri beş ana başlık altında incelemiştir: Şahıs zamirleri, işaret zamirleri, soru zamirleri, belirsizlik zamirleri ve bağlama zamiri. Şahıs zamirlerini kendi içinde dört alt başlıkta ele almıştır: şahıs zamirleri, şahıs zamirlerinin çekimi, şahıs zamirlerinin edatlara bağlanması ve dönüşlülük zamiri. Ergin, aynı şekilde işaret zamirlerini de dört alt başlıkta ele almıştır: İşaret zamirleri, işaret zamirlerinin

¹⁹⁷ Naskali; **a.g.e.**, s. 85

¹⁹⁸ P. S. Afanasyev; N. D. Cyackovskay; G. D. Sosin; **a.g.e.**, s.69

¹⁹⁹ E. İ. Korkina vd; **a.g.e.**, s. 187

²⁰⁰ Radloff, Wilhelm; **Die Jakutische Sprache**, St. Petersburg, 1908, s. 33

çekimi, işaret zamirlerinin edatlara bağlanması ve şol zamiri. Ergin, Bağlama Zamirleri başlığı altında ki ve kim zamirlerinden bahsetmiştir²⁰¹.

Türkçenin Grameri adlı eserde Tahsin Banguoğlu, zamirleri altı başlık hâlinde sınıflandırmıştır: Kişi zamirleri, gösterme zamirleri, iyelik zamirleri, dönüşlü zamirler, soru zamirleri, belirsiz zamirler ve ilinti zamirleri. Banguoğlu, kişi ve dönüşlülük zamirlerini yapı ve kullanım özellikleri alt başlıkları hâlinde incelemiştir. İncelediğimiz dil bilgisi eserlerinde sadece Tufan Demir'in²⁰² eserinde rastladığımız iyelik zamirleri, Banguoğlu tarafından bir zamir çeşidi gibi incelenmiş ve şu örnekler verilmiştir: Defter-im, kardeş-iniz, araba-n, çocuk-ları, dayı-sı. Banguoğlu, bunları ek hâlindeki zamir olarak (suffixe pronominal) isimlendirir. Ergin'in bağlama zamiri olarak adlandırdığı ki ve kim, Banguoğlu'nda İlinti Zamirleri Başlığı altında karşımıza çıkar²⁰³.

Doğan Aksan'ın editörlüğü yaptığı **Sözcük Türleri** adlı eserde, zamir dört başlık altında ele alınmıştır: Kişi adıları, işaret adıları, soru adıları, belgisiz adılar. Dönüşlülük adılı, kişi adıları başlığı altında ele alınmıştır.

Süer Eker, **Çağdaş Türk Dili** adlı eserinde zamirleri şu şekilde sınıflandırmıştır: Kişi/şahıs zamirleri, işaret/gösterme zamirleri, belirsizlik zamirleri, soru zamirleri. Eker, iyelik ve aitlik eki -ki'nin, kimi bilim adamlarınca iyelik veya ilgi zamiri olarak kullanıldığını, zamir konusunun sonunda belirtmiştir²⁰⁴.

Zamirleri en kapsamlı bir şekilde sınıflandırmaya tabi tutan Zeynep Korkmaz olmuştur. Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi** adlı eserinde, zamirleri öncelikle yapıları ve işlevleri bakımından ikiye ayırmıştır. Yapıları bakımından zamirleri basit (yalın), türemiş ve birleşik olmak üzere üç başlık altında incelemiştir. Korkmaz, basit zamirler için şunları kaydetmiştir: "Kök hâlinde tek kelimedenden oluşan zamirler, basit zamirlerdir: ben, sen, o,

²⁰¹ Ergin; **Türk Dil Bilgisi**, s. 265-280

²⁰² Bkz. Tufan Demir; **Türkçe Dilbilgisi**, Kurmay Yayınları, 2005 s. 330

²⁰³ Banguoğlu; **a.g.e.**, s. 357-371

²⁰⁴ Eker; **a.g.e.**, s. 358-359

biz, siz, onlar, kendi, bu, şu, kim?, ne?, ki 'ki o anlamıyla"²⁰⁵. Korkmaz, türemiş zamirleri şu şekilde izah etmiştir: "Bazı ad, sıfat ve zarflara iyelik, aitlik ekleri getirilerek kurulmuş olan zamirlerdir: başkası, bazısı, biri, birisi, büyüğü, çoğu, gerisi, hepsi, öbürü, öteki, topu; benimki, evdekini, öncekini, öğlenkini, uzaktaki, yakındaki, yanındaki vb"²⁰⁶. Birleşik zamirler başlığı altında şunlar belirtilmiştir: "Birleşik zamirler birden fazla kelimenin birleşmesiyle oluşturulan zamirlerdir: Ben sen, biz siz, şu bu, falan filan, falanca filanca, öteki beriki, birazı, birçoğu, birkaçı, birtakımı, her biri, her birimiz, hiçbirisi, hiçbirimiz gibi"²⁰⁷.

Korkmaz, işlevleri bakımından zamirleri yediye ayırmıştır: Şahıs zamirleri, dönüşlülük zamirleri, işaret zamirleri, aitlik zamirleri, belirsizlik zamirleri, soru zamirleri ve bağlama zamiri.

Hepsinde ortak olan zamir çeşitleri şunlardır: Kişi zamirleri, işaret zamirleri, soru zamirleri ve belirsizlik zamirler. Dönüşlülük zamiri kimi araştırmacılar tarafından ayrı bir başlık hâlinde ele alınmışken kimileri tarafından da kişi zamirleri içinde ele alınmıştır.

Saha Türkçesi gramer kitaplarından **Saxa Tıla: Morfologiya** isimli eserde zamir 6 gruba ayrılmıştır: "Sirey solbuyar aattar" (Kişi zamirleri), "beyeni solbuyar aattar" (dönüşlülük zamirleri), "ıyitar solbuyar aattar" (soru zamirleri), ıyar solbuyar aattar (işaret zamirleri), "tardıılaax solbuyar aattar" (bu başlık altındaki zamirler şahıs zamirlerinin ilgi hâli ile çekimlenmiş şekilleri yer almaktadır), "bıhaarıta suox solbuyar aattar" (belirsizlik zamirleri)²⁰⁸.

Bir başka Saha Türkçesi grameri olan **Grammatika Sovremennogo Yakutskogo Literaturnogo Yazıka** isimli eserde zamir 10 ayrı başlığa ayrılmıştır: "Sirey solbuyar aattar" (kişi zamirleri), "ıyar solbuyar aattar" (işaret zamirleri), "bıhaarılaax solbuyar aattar" (bu başlık altında işaret zamirlerinin çekimlenmiş şekilleri yer almaktadır), "ıyitar solbuyar aattar" (soru zamirleri),

²⁰⁵ Korkmaz; **a.g.e.**, s. 404

²⁰⁶ Korkmaz; **a.g.e.**, s. 404

²⁰⁷ Korkmaz; **a.g.e.**, s. 404

²⁰⁸ P. S. Afanasyev; N. D. Cyaçkovskay; G. D. Sosin; **a.g.e.**, s. 69-79

“bıhaarıta suox solbuyar aattar” (belirsizlik zamirleri), “beyeni solbuyar aattar” (dönüşlülük zamirleri), “xomuur solbuyar aattar” (bu başlık altında barı, barıta, bütün [hepsi, hep, bütün] zamirlerine yer verilmiştir), “tümer solbuyar aattar” (bu başlık altında çoğluğu-geneli ifade eden belirsizlik zamirleri ele alınmıştır), “Tümer-buolbat solbuyar aattar” (bu başlık altında kimse, herhangi bir, hiçbirşey, herhangi bir yer anlamlarına gelen zamirlere yer verilmiştir), “tardıılaax solbuyar aattar” (bu başlık altındaki zamirler şahıs zamirlerinin ilgi hâli ile çekimlenmiş şekilleri yer almaktadır)²⁰⁹.

Bu çalışmamızda zamir kişi zamirleri, dönüşlülük zamiri, soru zamirleri, işaret zamirleri ve belirsizlik zamirleri başlıkları altında ele alınacaktır.

2.2.2.1. Kişi zamirleri

“Bunlar varlıkları şahıslar hâlinde ve temsil suretiyle karşılayan kelimelerdir”²¹⁰. “Eyden (sujet parlant) veya eydilen (adressé) kişilerin ve sözügeçen (mentionné) kişi ve nesnelerin adlarını doğrudan doğruya yerini tutan zamirlere kişi zamirleri (pronom personnel) deriz”²¹¹. Saha Türkçesindeki kişi zamirleri ve bunların hâl ekleriyle çekimlenmiş şekilleri şunlardır:

2.2.2.1.1. Min (ben)

Оол күн сарсынгытыгар мин аттаммытым. (A, s. 30)
O zaman ben yarın ata bineceğim.

Ол күнтэн ыла мин кинилиин доѳордоспутум. (XNK, s. 111)
O günden itibaren ben onunla kaynaşım.

2.2.2.1.1.1. Yükleme Hâli Ekiyle: Miigin

Миигиң эһэм оѳунан бэргэнник ытарга үөрэттэ. (BT, s. 14)
Beni dedem çok iyi bir ok nişancısı yaptı.

Үрүң Уолан убайым, миигиң илдъэ табыс. (CNB, s. 38)
Ağabeyim Beyaz Uolan, beni alıp götürdü.

²⁰⁹ E. İ. Korkina vd; **a.g.e.**, s. 188-213

²¹⁰ Ergin; **Türk Dil Bilgisi**, s. 265

²¹¹ Banguoğlu; **a.g.e.**, s. 357

2.2.2.1.1.2. Yönelme Hâli Ekiyle: miexe, miexeġe

Миэхэ да сонун кинигэ кэлээччи. (SBX, s. 64)

Bana da yeni kitap geldi.

Ол төхө үчүгэй олох буолуой миэхэбэ? (SO, s. 366)

O iyi ocağ bana ne kadar olur?

2.2.2.1.1.3. Çıkma Hâli Ekiyle: miigitten

Миигиттэн хоргутумаар, бэйэбиттэн хоргутмаар. (CNB, s. 40)

Bana gücenme, kendine gücen.

Бүгүн ол киһи бу манна, миигиттэн ырааҕа суох олоҕорбута
Bugün o kişi burada, benden çok da uzakta yaşamıyor.

2.2.2.1.1.4. Vasıta Hâli Ekiyle: miiginen

Лобенгула аҕакка миигинэн эйиэхэ илдьиттээбитэ. (SO, s. 460)

Lobengula'nın babası benimle sana göndermişti.

2.2.2.1.1.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: miiginniin

Taradığımız eserlerde bu zamirle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.1.1.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: miiginneeġer

Ээ, бэйэлэрэ билиэхтэрэ, миигиннээбэр кыһалҕалаахтар
элбэхтэрэ буолуо. (SBX, s. 100)

Ee, kendileri bilirler, ihtiyaçları benden daha fazla.

Дарпир миигиннээбэр күүстээх. (XNK, s. 39)

Darpir benden güçlü.

2.2.2.1.2. En (sen)

Эн ким кыыһынабыный? (UTU, s. 41)

Sen kimin kızıydın?

Эн тугу үрдүгү? (BT, s. 15)

Sen neden havladın?

2.2.2.1.2.1. Yükleme Hâli Ekiyle: eyigin

Эйигин Элик Бэргэн сөбүлүүр этэ дуо? (ÖA, s. 67)

Seni Elik Bergen beğeniyor mu?

Билигин эйигин кыыллар бары күлүү гыныахтара. (XNK, s. 32)

Şimdi seni canavarların hepsi eğlendirecek.

2.2.2.1.2.2. Yönelme Hâli Ekiyle: eyiexe (eyiexeğe)

Оттон, убаай, эйуэхэбэ биир эмэ балык бастар бата дуу? (SO, s. 203)

Fakat, ağabey, sana birkaç balığın başı mı sürüldü?

Эйуэхэ олох эрэнэн ажаллым (SBX, s. 68)

Sana güven verdim.

2.2.2.1.2.3. Çıkma Hâli Ekiyle: eyigitten

Николай Алексеевич, аҕам Иван Леонтьевич эйигиттэн харчы изс көрдөһөр, — диэбитэ. (UK, s. 20)

Nikolay Alekseeviç, babam İvan Leont'eviç senden borç para istiyor, demiş.

Билигин мин эйигиттэн көрдөһөөрү гынабын, толоруон дуо? (ÖA, s. 97)

Şimdi ben senden dilekçe yazmanı istiyorum, yazabilir misin?

2.2.2.1.2.4. Vasıta Hâli Ekiyle: eyiginen

Биһиги аймах ааппытын алдьатан эрэбин, аны эйигинэн үөбүү оностоллоро хаалла... (SO, s. 43)

Bizim hısımlığımızı bitirdin, artık sizinle düşmanlık yapacağız...

Кинээс Голицын мин дьаһалбын Иркутскайдаагы генерал Күбүрүнээтэргэ эйигинэн ытыаба. (UTU, s. 19)

Knez Golitsın benim tertibatımı İrkutsk'deki General Kübürüneeter'e sizinle gönderecek.

2.2.2.1.2.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: eyiginniin

Taradığımız eserlerde bu zamirle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.1.2.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: eyiginneeğer

Көрдөхпүнэ, эйигиннээбэр сүөм үрдүк эбит. (CNB, s. 60)

Araştırdım, seninkinden yarım karış yüksekmiş.

Хотунум барахсаны мин эйигиннээбэр ордук абынным да...(SO, s. 193)

Zavallı kadınımlı ben senden çok özledim...

2.2.2.1.3. Kini (o)

Оол да гыннар куну мөлтүөбэтэ онгорор суолуттан. (А, s. 13)

Fakat o yol çalışmasında zayıflamış.

Куну 1000 кэрингэ командирдары бэлэмнээбитэ. (BS, s. 46-47)

O 1000 kadar komutanı hazırlatmış.

2.2.2.1.3.1. Yükleme Hâli Ekiyle: kinini

Кинини ох саанан ытан өлөрүн! (BT, s. 17)

Onu ok atarak öldürün!

Биһиги кинини «Бойбол» диэн ааттыыбыт. (CC, s. 13)

Biz onu 'Boybol' diye adlandırdık.

2.2.2.1.3.2. Yönelme Hâli Ekiyle: kiniexe

Кинибитинэн куоракка киирэн, кунуэхэ халын хаатынка атыыластыбыт (SBX, s. 58)

Onunla şehre girip ona kalın kayın ağacı almış.

Аран ыарыы кунуэхэ суох дуо? (UTU, s. 60)

Onda ağrı yok mu?

2.2.2.1.3.3. Çıkma Hâli Ekiyle: kinitten

Киниттэн кинигэлэри уларсан аабабын, — диэн хардарбыта Руф. (UK, s. 16)

Ondan aldığım kitapları okuyorum, diye seslendi Ruf.

Киниттэн ордук ким да суох. (CNB, s. 43)

Ondan üstün kimse yok.

2.2.2.1.3.4. Vasıta Hâli Ekiyle: kininen

Кининэн куоракка олохтоох кырдыабастар Өлүөнэ өрүс сааскы халаанын уутун быһаараллара. (SUSB, s. 40)

Onunla şehirde yaşayan yaşlılar Ölüöne nehrinin bahar taşkınınlı önlüyorlar.

Бу от үлэтин сабана кининэн оонньуу сылдыям дуо. (SO, s. 23)

Bu hasat başladığında onunla oyun oynayacağım.

Оннук кининэн Николай Киммовиһы аабабыш, кининэн кинэн тутгабын. (SBX, s. 83)

Aynı adamla Nikolay Kimmoviç'i okuyorum, onunla gurur duyuyorum.

2.2.2.1.3.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: kiniliin

Гелтания, мин кинилиин арахсар кыабыам суох. (XNK, s. 44)
Geltanya, benim onunla ayrılmaya gücüm yok.

Ол күнтэн ыла мин кинилиин добордоспутум. (XNK, s. 111)
O günden itibaren ben onunla kaynaşım.

2.2.2.1.3.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: kiniteeğer

Даик эмиэ үрдүк унуохтаах эрэри, кинитээбэр көнө уонна синньигэс, эбиитин эдэр үһү. (XNK, s. 39)
Daik de iri kemiklidir, ondan daha düz ve ince, daha gençtir.

2.2.2.1.4. Bihigi (bisigi) (biz)

Оол ээnnэ биһиги бу үрдүк дин хайаны дабайбыппыт бэйэбит сатыы. (A, s. 23)
Bu yüzden biz bu yüksek kayalık yolu kendimiz yürüdük.

Биһиги тугу ситиһэ сатаабыппытый? (BS, s. 23)
Biz neden öcümüzü almayı başaramadık?

2.2.2.1.4.1. Yükleme Hâli Ekiyle: bihigini

Иһит эрэ биһигини! (CNB, s. 35)
Duy bizi!

Биһигини Николай Климович 4-5 кууруска «Тюркологияба киирии» дин спец. (SBX, s. 95)
Nikoloy Klimoviç bizi 4-5 derste, 'Türkolojiye giriş' alanında uzman yaptı.

2.2.2.1.4.2. Yönelme Hâli Ekiyle: bihiexe (bihiexeğe)

О, хаһан эрэ манна биһиэхэ кэлэн, Ёургун Боотур курдук, абааһылары үчүгэй абайдык кэһэтэлээн биэрбэт ээ. (SO, s. 202)

Bir zamanlar burada bize gelen, Nurgun Bootur gibi, şeytanlara fazlasıyla haddini bildirdi.

Ол иһин биһиэхэ, хоролор эмиэ бааллар. (CC, s. 50)
Bu yüzden bizde borular da var.

2.2.2.1.4.3. Чыкма Hâli Ekiyle: bihigitten

Бихигиттэн атын сиргээ бараары гынабын дуо? (UTU, s. 54)
Bizden başka yerde zifiri karanlık oldu mu?

Бихигиттэн художник Ю. В. Спиридонов комитет чилиэнинэн талыллыбыта. (XNK, s. 25)
Bizden olan sanatçı Yu. V. Spiridonov Komite üyesi seçilmiş.

2.2.2.1.4.4. Vasıta Hâli Ekiyle: bihiginen

Taradığımız eserlerde bu zamirle ilgili örnek bulamadık

2.2.2.1.4.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: bihiginniin

Холобур, Чуорунай муора анараа өттүгэр олорор туроктар дьүһүннэринэн атын буолан баран, тыллара bihiginniin биир ээ. (SBX, s. 97)

Örneğin, Çuorkoy denizinin öteki tarafında yaşayan Türkler görüşleriyle başkalaşmış ama dilleri bizimle aynıdır.

2.2.2.1.4.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: bihiginneeğer

Онуоха былыргы сир үлэхитэ эт-хаан өртүнэн bihiginnээбэр быдан күүстээх эбитин учуоттуохха наада. (CC, s. 101)

Hem şimdi yer işçisinin vücudunun bizden önce güçlenmiş olduğunu hesaba katmak gerekli.

2.2.2.1.5. Ehigi (eşiği) (siz)

Эһиги сүөһүлэргүйт! (O-SNU, s. 5)
Siz hayvansınız!

Бихиги Ньурбаҕа барабыт, эһиги онно тийиһин. (UK, s. 36)
 Biz Nurba'ya gidiyoruz, siz oraya gidin.

2.2.2.1.5.1. Yükleme Hâli Ekiyle: ehigini

Эһигини эмиэ кэбилиэбэ. (SO, s. 141)
Sizi de felakete sürükleyecek.

Ол иһин эһигини ыңыттардым. (SO, s. 173)
 Onun için sizi çağırdım.

2.2.2.1.5.2. Yönelme Hâli Ekiyle: ehiexe (ehiexeḡe)

Бүгүн эһиэхэ кэлэн күүлэйдиз (SO, s. 125)

Bugün sana gezmeye gelecek.

Хата, үчүгэй, эһиэхэ наадалаах буолан олорор этим. (SO, s. 152)

Fakat, iyi, sana gerekli olan hayattaymış.

2.2.2.1.5.3. Çıkma Hâli Ekiyle: ehigitten

Хата, ороммор уонна таһаспар ким да эһигиттэн сыппатаххым. (UTU, s. 111)

Fakat yatakları ve kumaşları sizden kimse kullanmamış.

Мин билигин эһигиттэн ырыых-ыраахпын. (XNK, s. 130)

Ben şimdi senden çok uzaktayım.

2.2.2.1.5.4. Vasıta Hâli Ekiyle: ehiginen

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.1.5.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: ehiginniin

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.1.5.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: ehiginneeḡer

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır

2.2.2.1.6. Kiniler (onlar)

Кинилэр кистэлэн куруһуоктарыгар киирэн, Маркс үөрэбин кытта билсүһэр. (O-SNU, s. 5)

Onlar gizli derneklere girmiş, Marksist öğretilerle tanışmışlar.

Кинилэр 1910 сыллаахха уобалас нэһилиэнньэтин 7,4%, ол иһигэр бааһынай дар 4,4% ылаллара. (BS, s. 6)

Onlar 1910 yılında bölge nüfusunun %7,4'ünü, köylüler de bunun içinde %4,4'ü teşkil eder.

2.2.2.1.6.1. Yükleme Hâli Ekiyle: kinileri

Кинилэри мин ханна булуохпун, кэпсэтиэхпин сөбүү? (UTU, s. 27)

Onları nerede bulacaksın, konuşacak mısın?

Ийэккээ, ханан бардахха киһн кинилэри булуобай? (SO, s. 215)
İyekkee, adam ne zaman gidip onları bulacak?

2.2.2.1.6.2. Yönelme Hâli Ekiyle: kinilerge

Ону көрөн, аһымал сүрэхтээх хотун бэркэ долгуйбут, кинилэргэ бэйэтин харчытынан табах, чэй, сап уонна иннэ атыылаһан көмөлөспүт (UTU, s. 210)

Onu gören merhametli kadın gayet heyecanlanmış, onlara kendi parasıyla tütün, çay, iplik ve iğne alıp yardım etmiş.

Аммосовтаабы, Ойуунускайдаабы итэбэйбэт санаа кинилэргэ бэрт эрдэттэн олохсуйбута. (O-SNU, s. 22)

Ammosovdaki, Oyuunskaydaki güvensiz düşünce onlara çok eski zamanlarda yerleşmiş.

2.2.2.1.6.3. Çıkma Hâli Ekiyle: kinilerten

Кинилэртэн үөрэхтээхтэрэ, нууччалыы кэпсэтээччилэрэ суос-соботох Руф Кардашевская. (UK, s. 20)

Onlardan âlim, Rusça konuşan sadece Ruf Kardaşevckaydır.

Маннай кинилэртэн арахсаннын, туспа олоҕо. (UTU, s. 49)

Her şeyden evvel onlardan ayrıl, başka yerde yaşa.

2.2.2.1.6.4. Vasıta Hâli Ekiyle: kinilerinen

Онтон Москваға тийиэн, аран ыарыылаахтарга көмөлөһөр комитеты тэрийбитэ, кинилэринэн лепрозория колониятын тутуутугар сизртибэ харчытын хомуйтарбыта. (UTU, s. 38)

Fakat Moskova'ya gitmiş, hastalığı için yardım komitesi düzenlemiş, onlar vasıtasıyla cüzzamhane açıp kurban parası toplamış.

2.2.2.1.6.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: kinilerdiin

Сахалар культуралара кинилэрдиин быдан чугас уонна уопсай төрүттэрдээх буолан... (BS, s. 88)

Sahaların kültürü onlarla birlikte çok eskilere dayanan yakın ve müşterek kökenden olan...

2.2.2.1.6.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: kinilerdeeğer

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

Min “ben”, yaklaşık 2750 defa kullanılarak en sık kullanan kişi zamiri olmuştur. Onu sırasıyla kini “o” (2437), en “sen” (1400), bihigi “biz” (1050), ehigi “siz” (200), kiniler “onlar” (620) kişi zamirleri izler.

2.2.2.2. İŞARET ZAMİRLERİ

“Bunlar işaret etmek, göstermek suretiyle nesneleri karşılayan kelimelerdir. İşaret zamirleri nesneleri bir yer içinde gösterir, onlara yerlerine göre işaret ederler. Yani bu zamirlerle belirtilen varlıklar şu veya bu vasıfları ile değil, yerleri ile ifade edilmiş olurlar”²¹². Saha Türkçesindeki işaret zamirleri şunlardır:

2.2.2.2.1. Bu (bu)

Суох, Мухтаар дуу? Тугуу, бу?.. (BT, s. 22)

Hayır, Muxtaar mı? Nedir, bu?..

*бу барыта Саха сирин олохтоох нэһилиэнньэтин
баттааһын чопчу ньымата.*

Bu hep Saha Yeri halkının önde gelenlerinin somut yöntemidir.

2.2.2.2.1.1. Yükleme Hâli Ekiyle: manı

Киниэхэ маны бэриллиэ! (UTU, s. 56)

Ona bunu verin!

Ийэбин буллахпына маны бэйэм сиэбум. (BT, s. 20)

Annemin yaptığını bunu kendim yiyeceğim.

Оттон маны билигин оноруох. (SO, s. 58)

Fakat bunu şimdi onaracak.

2.2.2.2.1.2. Yönelme Hâli Ekiyle: manıаха

Маныаха Николай Климович үс суол сүбэни этэрэ. (SBX, s. 39)

Buna Nikolay Klimoviç üç yol gösterdi.

²¹² Ergin; *Türk Dil Bilgisi*, s. 273

*Маныха Айаал, Сайсары, Күкүр Уус, Ньургун Боотур курдук
киэн олуктаах, күүстээх характердаах биирдии образтар
айымньы тематын утарсыытын быһаарар сүрүн
геройдарынан буолбаттар. (SO, s. 6)*

*Buna Ayaal, Saysarı, Kükür Üüs, Nurgun Bootur gibiengin,
kalender ve güçlü karakterler eser temasının esas kahramanı
olmazlar.*

2.2.2.2.1.3. Çıkma Hâli Ekiyle: mantan

Мантан көстөрө үчүгэй буолбат дуо? (SBX, s. 59)

Buradan göçenler iyi olmaz mı?

Былааты эмиэ мантан булуон сөп.

Atkıyı da buradan alın.

2.2.2.2.1.4. Vasıta Hâli Ekiyle: manan

Ама, манан барыта бүтүө дуо?! (ÖA, s. 94)

Hakikaten, bununla hep bitecek mi?

Оттон манан тыыннаах сылдыабын ээ. (SO, s. 44)

Fakat bununla geçiniyorum.

2.2.2.2.1.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: manın

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.1.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: mannaağar

*Кини дынҕ чахчы греческэй «дельта» буукубаҕа маарынныыр
уонна маннааҕар ордук улахан буукуба сир шарыгар суох.
(CC, s. 163)*

*O doğrudan bariz bir şekilde Yunan 'delta' harfine benziyor ve
bundan fazla büyük harf yer kürede yok.*

2.2.2.2.1.7. Bulunma Hâli Ekiyle: manna

Тыал манна дөрүн-дөрүн охсуллан ааһара. (BT, s. 18)

Rüzgar burada arada sırada esip geçiyor.

Хата, манна чуумпу эбит. (BT, s. 16)

Fakat, burada durgunmuş.

2.2.2.2.2. İti (şu)

Чэ, бэйэ, ити хааллын. (SO, s. 53)

Evet, kendi, şu kalsın.

Ким үөгүлээтэ, ути? (BT, s. 16)

Kim çığlık attı, şu mu?

2.2.2.2.1. Yükleme Hâli Ekiyle: itini

Ол иһин норуот итини бэрт дэбигистик ылыммыта. (O-SNU, s. 10)

Onun için halk şunu gayet hızlı bir şekilde kabul etmiş.

Итини Н.К. Антонов диригник өйдүүрэ. (SBX, s. 43)

Şunu N.K. Antonov derinlemesine hissediyor.

2.2.2.2.2. Yönelme Hâli Ekiyle: itiniexe

Ойуунускай бигэргэтиитэ итиниэхэ букатын уун-утары. (O-SNU, s. 19)

Oyunnuskay'ın iddiası şuna büsbütün ters düşüyordu.

Итиниэхэ чуолкай эппиэти биэрэр ыарахан. (CC, s. 46)

Şuna açıkça ağır cevap veriyor.

2.2.2.2.3. Çıkma Hâli Ekiyle: itinten

Итинтэн 97 дьахтар, 55—60 саастаах 39 обонньоттор. (BS, s. 51)

Şuradan 97 kadın, 55-60 yaşlarında 39 ihtiyar.

Ойуунускай даҕаны тыл туһунан үлэлэригэр итинтэн туораабатаҕа. (O-SNU, s. 18)

Oyunnuskay da dil üzerine çalışmalarında şundan geçemedi.

2.2.2.2.4. Vasıta Hâli Ekiyle: itinen

Биһиги эйигин күндүлүүрбүт итинэн бүппэт. (SO, s. 74)

Bizim size ikram edeceklerimiz şununla (bununla) sona erdi.

Кэрэ Кэтириинэ аҕатын кытта кэпсэтиитэ итинэн бүппүтэ. (UTU, s. 88)

Güzel Ketiriin'in babasıyla konuşması şununla (bununla) sona erdi.

2.2.2.2.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: itinniin

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.2.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: itinneeġer

Ону ааһан, өссө итиннээбэр хойут эстибит буолуохтарын сөп диэн суруйар. (CC, s. 14)

O giden, şundan daha sonra yıkılmış olması muhtemel diye yazıyor.

2.2.2.2.2.7 Bulunma Hâli Ekiyle: itine

Итиннэ күлүк, манна күлүк буола сылдыбыт. (CNB, s. 28)

Şurada gölge, burada gölge olmuş.

Эһиги итиннэ тугу сибигинэхэбит? (SO, s. 338)

Siz şurada ne fısıldaşıyorsunuz?

2.2.2.2.3. Ol (o)

Дьэ ол туохха нааданый? BS, s. 90)

Evet, o nede gerekli?

Ол бобуллубут кинигэ этэ эбээт. (CC, s. 19)

O yasaklanmış kitapmış.

2.2.2.2.3.1. Yükleme Hâli Ekiyle: onu

Ону көрөн Кэскил саныыр (BT, s. 23)

Onu gören Keskil düşünür.

Ону үөлэн, буһаран сииллэрэ. (ÖA, s. 132)

Onu kızartıp pişirerek yiyorlar.

2.2.2.2.3.2. Yönelme Hâli Ekiyle: onuoxa

Онуоха тииһэбин дуу, суох дуу? (SO, s. 179)

Ona ulaşır mısın, ulaşamaz mısın?

Саха сиригэр онуоха маарынныыр ханна да суоҕа. (CC, s. 76)

Saha Yeri'nin hiçbir yerinde ona benzeyen yok.

2.2.2.2.3.3. Çıkma Hâli Ekiyle: onton

Онтон ыла кини Орто Азияҕа хаста да сылдыбыта быһыылааҕа. (SBX, s. 16)

Onu oradan alıp Orta Asya'da kaç defa ziyaret etmiş.

Алжирга, Мароккаҕа, Иранга, Египеткэ, онтон да атын дойдуларга сылдыталаата (ÖA, s. 77)

Cezayir'e, Fas'a, İran'a, Mısır'a, oradan da başka ülkelere geçmiş.

2.2.2.2.3.4. Vasıta Hâli Ekiyle: onon

Онон собуруу дойдуга олохсуйбуттар. (CNB, s. 4)
Onunla güney ülkesinde yaşamışlar.

2.2.2.2.3.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: onuun

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.3.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: onnooğor

Миигин оннооѳор аѳам даа үөрэппэт этэ. (SO, s. 37)
Benim oradaki atam da öğretmişti.

Оннооѳор миигин сиппэтин. (XNK, s. 32)
Oradakine beni yetiştirin.

2.2.2.2.3.7. Bulunma Hâli Ekiyle: onno

Онно 12 сыл ололбута. (A, s. 4)
Orada 12 yıl yaşamış.

Онно Үрэн Хохуун харабыл хотойо баар. (BT, s. 7)
Orada Üren Xohuun'un bekçi kartalı var.

2.2.2.2.4. Subu (işte bu)

Субу аѳай таһырдыа ыстанан тахсыа. (XNK, s. 62)
İşte bu, kocam dışarıya kısa pantolonla çıkmış.

Субу саһардыы куораттан табыстыг буолбат дуо? (UTU, s. 57)
İşte bu bahsedilen şehirde çıkmış olamaz mı?

2.2.2.2.4.1. Yükleme Hâli Ekiyle: samanı

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.4.2. Yönelme Hâli Ekiyle: samıaxa

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.4.3. Çıkma Hâli Ekiyle: samantan

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.4.4. Vasıta Hâli Ekiyle: samanan

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.4.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: samanin

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.4.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: samannaağar

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.4.7. Bulunma Hâli Ekiyle: samanna

Саманна да ийэм илиитин сыта баара буолуо. (BT, s. 20)
İşte burada annem elinden gelini yapar.

2.2.2.2.5. Siti

Чэ сити! Халлаан уола. (ÖA, s. 91)
 Evet, *işte şurada!* Göğün çocuğu.

Сити күн сизнэ Н.А.Золотарева уонна поэт С.Т.Руфов, быраата Д.А.Нотгосов Николай Якутскайы кэриэс эппит сиригэр тиэрдибиттэрэ. (UK. s. 74-75)
İşte o gün yeğeni N.A. Zolotareva ve şair S.T. Rufov, kardeşi D.A. Notgosov Nikolay Yakutskay'ı vasiyet ettiği yere götürmüşler.

2.2.2.2.5.1. Yükleme Hâli Ekiyle: sitini

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.5.2. Yönelme Hâli Ekiyle: sitiniexe

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.5.3. Çıkma Hâli Ekiyle: sitinten

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.5.4. Vasıta Hâli Ekiyle: sitinen

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.5.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: sitinniin

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.5.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: sitinneeger

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.5.7. Bulunma Hâli Ekiyle: sitinne

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.6. Sol

Сол 1910 сыллаахха Наукалар Академиялара Всеволод Михайловичи ученай корректорынан үлэлэтэ Петербурга ынгырбыта. (CC, s. 238)

İşte o 1910 yılında Bilimler Akedemileri Vcevolod Mixayloviç'i düzeltici bilim adamı olarak çalışmak üzere Petersburg'a çağırılmış.

2.2.2.2.6.1. Yükleme Hâli Ekiyle: sonu

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.6.2. Yönelme Hâli Ekiyle: sonuoxa

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.6.3. Çıkma Hâli Ekiyle: sonton

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.6.4. Vasıta Hâli Ekiyle: sonon

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.6.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: sonuun

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.6.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: sonnoogor

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.7. Balar

Кунилэр хайыһарынан сылдыааччылар, оттон балар сатыылар. (SO, s. 188)

Onlar kayakla kayıyor, fakat bunlar beceriyorlar.

2.2.2.2.7.1. Yükleme Hâli Ekiyle: baları

Балары массыынаба тиэйтэлээн, уурталаан! (UTU, s. 282)
Bunları makineye taşıyın, depolayın!

Октя, балары үчүгэйдик ууран кэбиһээр. (SO, s. 318)
 Oktya, bunları iyi bir şekilde sakla.

2.2.2.2.7.2 Yönelme Hâli Ekiyle: balarga

Баларга куппутунан бар. (SO, s. 265)
Bunlarda canımız var.

2.2.2.2.7.3 Çıkma Hâli Ekiyle: balartan

Балартан биирдэрин тоһутал баран уурбуттар. (CC, s. 113)
Bunlardan birisini kırılmış olarak koymuşlar.

Балартан сорох буруйдаахтар, буруйдара сууйуллаарын
 ааһан, уордьан ылаттаатылар. (SO, s. 131)
Bunlardan bazı suçluların, suçlarını temizleyip, hırsızları
 toplamışlar.

2.2.2.2.7.4. Vasıta Hâli Ekiyle: balarının

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.7.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: balardıın

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.7.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: balardaağar

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.8. İtiler

Онон итилэр уһун историяларын ким былыргыны
 чиичийээччилэр, учууталлар, үөрэнээччилэр суруйуохтарын
 паада уонна ол булумньуларын оскуолалар музейдарыгар
 көрдөрөллөрүгэр ордук буолуо этэ.
 Fakat şunlar uzun tarihlerini, eski araştırmacıları, öğretmenleri,
 öğrencileri, okuyucularına gerekli olanları ve o buluntuları
 okullarda, müzelerde fazlaca göstermeliler.

Итилэр К. Г. Неустроев Сибиурга үөскэппит народовольческой тэрилтэтин революционнай үлэтэ дьонун суолталаабын туохулууллар. (СС, s. 260)

Şunlar, K. G. Neustroev'in Sibirya'da yetişmiş narodovol'çeskay teşkilatının devrimci çalışanı ve halkın önemli üyesi olduğunu kanıtlar.

2.2.2.2.8.1. Yükleme Hâli Ekiyle: itileri

Итилэри оџолорџор киллэрэн көрдөр. (SO, s. 277)

Şunları çocuklara yatırarak göster.

Итилэри ойууттаргыт ыйыыр уонна уурар буоллахтара диу саныырбыт. (UTU, s. 272)

Şunları şamanlarınız çağırır ve saklarsanız düşünürüz.

2.2.2.2.8.2. Yönelme Hâli Ekiyle: itilerge

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.8.3. Çıkma Hâli Ekiyle: itilerten

Итилэртэн бэйэтэ Кыыс Хаҥаба, ийэтигэр көрдөрөн абыйах ынах сүөһүнү иитэн, ыал буолан олорубут. (SUSB, s. 55)

Şunlardan kendisi Kıs Xaṅa'ya, az miktardaki inek sürüsünü otlatan annesini gösterip, annesine komşu olup yaşamıştır.

2.2.2.2.8.4. Vasıta Hâli Ekiyle: itilerinin

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.8.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: itilerdiin

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.8.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: itilerdeeğer

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.9. Olor

Олор аныларыгар аныгы плакат саайыллыбыт. (SO, s. 340)

Onlar altlarına çağdaş pankart asmış.

Олор аттыларыгар илдьиркэй бөх-сах таҥастаах дьон утуйа сыталлар. (SO, s. 493)

Onlar yanlarındaki döküntü paçavra kıyafetli insanlarla yatıyor.

2.2.2.2.9.1. Yükleme Hâli Ekiyle: oloru

Олору утарсар, кыайар күүс суоҕа (UK, s. 28)

Onları kovalayıp yenecek gücü yok.

Ыларыһах сордоох олору кэлэн ылара. (UTU, s. 29)

Zavallı hasta onları gelip alıyor.

2.2.2.2.9.2. Yönelme Hâli Ekiyle: olorgo

Олорго барыларыгар кэриэтэ кини:... (UK, s. 44)

Orada herkesin yerine o:...

Олорго элбэх сирдэргэ, кыһыллыгы бэрэбинэ курдук, сүүнэ улахан угуохтар быган көстөөччүлэр. (CC, s. 127)

Oralarda birçok yerde, kızıl tomruk gibi, sayısız kemikler ortaya çıkmış.

2.2.2.2.9.3. Çıkma Hâli Ekiyle: olorton

Олортон Бүлүү уокуруугун үрдүнэн XIX үйэ 80-с сылыгар түөрт приходской оскуолалары аспыттара. (UK, s. 10)

Onlardan Bülüü çevresinin baskılarına rağmen XIX. asrın 80'li yıllarında dört kilise okulu açmış.

Олортон бааһырбыттары байыаннай госпитальга аҕалтаабыттара. (UTU, s. 18)

Oradan yaralıları askeri hastaneye getirmişler.

2.2.2.2.9.4. Vasıta Hâli Ekiyle: olorunan

Мнн көрдөспөт обонньорбун, урут бэйебиттэн көрдөһөөччүлэр этэ, — Чангыргыыр олорунан кэбистэ. (ÖA, s. 44)

Benim isteksiz yaşlılarım, kendimizden daha çok isteklilerdir, Çanırırır oradakilerle birlikte konuştu.

Ол аата, бу пластинкалары быһах суолабар уган, олорунан бамбугу эрбииллэр эбит. (CC, s. 103)

Demek oluyor ki, bu tahtaları bıçak yoluna sokup, oradakilerle birlikte bambuyu testereyle kesmişler.

2.2.2.2.9.5. Ortaklık Hâli Ekiyle: olorduun

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.2.9.6. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: olordooğor

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

Bu “bu” yaklaşık 1000 defa kullanılarak en sık kullanılan işaret zamiri olmuştur. Onu sırasıyla ol “o” (754), iti “şu, öteki” (600), subu “işte bu” (40), sol “işte o” (6), siti “işte şu” (5) takip eder.

2.2.2.3. Belirsizlik zamirleri

“Kesinlikle bir kişi, bir nesne göstermeksizin adların yerine kullanılan, adları belgisiz biçimde karşılayan sözcükleridir”²¹³. Saha Türkçesinde belirsizlik zamirleri şunlardır:

2.2.2.3.1 Atın (başka, diğer)

Ксенофоновтан атын кими да билбэппин. (CC, s. 22)
Ksenofontov’dan başkasını bilmezsin.

Онтон атын буолбат. (SO, s. 69)
Fakat başkası olmaz.

2.2.2.3.2. Sorox (bazı, birkaç)

Сорох Сайсары булгунньаба Омобой ураһатын онно дииллэр. (CC, s. 220)

Bazıları Omoğoy’un çadırı Saysarı tepesinde der.

Сорох ол Топпот баай тааһыгар кыайан даа тарпат. (SO, s. 31)

Bazıları o Toppot zenginlik taşına isabet ettirmez.

Сорох эйигин биир чаас көрбөтөбүнэ тэһийбэт... (SO, s. 306)
Bazısı sizin bir saat görüşmenize izin vermez.

²¹³ Atabay; Kutluk; Özel; a.g.e., s. 127

2.2.2.3.3. Бары (tümü)

Бэйэлэрэ хас да ангы үллэстэн бары гуорад үбүн талаабытара. (A, s. 9)

Kendi aralarında birkaç hisse paylaşınca hepsi şehri soymuşlar.

Чэ, лиустигим бары адаарыйда.. (SO, s. 30)

Evet, solucanlarımın hepsi etrafa dağıldı.

Дьоммут ити бары бардылар дии уонна кэлэн дуо? (SO, s. 268)

Halkımızın tümü gittiler mi geldiler mi?

2.2.2.3.4. Аайы (her biri)

Ол аайы барыта көһүү буолбатах. (CC, s. 56)

Her biri hep göç etmemiş.

Сылтан сыл аайы элбээн испиттэрэ. (BS, s. 4)

Yıldan yıla her biri artarak şişmiş.

Обустахпыт аайы үлтүрүүэн иһэрэ. (CC, s. 101)

Öküz sahiplerinin her biri parçalanıyor.

2.2.2.3.5. Kim da (hiç biri)

Өлбүтү ытта ким да өлбөт, тыыннаах тыыннаабы саныыр. (A, s. 13)

Ölenle birlikte kimse ölmez, canlı canını düşünür.

Кинилэргэ эмиэ ким да өһүрбэт. (BS, s. 90)

Kitaplarda da kimse yok olmaz.

Киниттэн ордук ким да суох (CNB, s. 43)

Ondan fazla kimse yok.

2.2.2.3.6. Kim ere (birisi)

Ким эрэ кэлэ сылдыбыт. (SO, s. 188)

Birisi gelecek.

Эмискэ кини олорор хохун аанын ким эрэ тэлэйэ аспыта. (UTU, s. 79)

Birden o oturduğu odanın kapısını birisi ardına kadar açmış.

Мэлдьи кинилэр көрсүһэллэрин, кэпсэтэллэрин ким эрэ мэхэйдэхэрэ. (UTU, s. 83)

Her zaman onların görüşmelerini, konuşmalarını birisi engelliyor.

2.2.2.3.7. Ханник ere (birisi, herhangi biri)

Николай Климович кестөр үтүө дьүһүннүүн, туттардыын-хаптардыын даҕаны бэйэтигэр тардар ханнык эрэ дьикти күүстээх этэ. (SBX, s. 64)

Nikolay Klimoviç iyi görünen çehresiyle, tutuğunu koparmasıyla çekici ve çok güçlü birisiymiş.

Манна ханнык эрэ улахан күөлүнэн, бу үрэбинэн, бу Эһэ Хайанан бэлиэлэрдээх эбит. (SO, s. 303)

Burada birisi büyük gölüyle, bu deresiyle ve bu Ehe Hayayla bilinirmiş.

Ол эрэри ханнык эрэ билгэтэ сэрэйэрэ, дьиктиргэтэрэ. (UTU, s. 161)

Fakat herhangi birininin bilgisinin tahmini, şaşırtıcı olabilir.

2.2.2.3.8. Kim daҕanı (kimse, hiç kimse)

Ким даҕаны дьуэбүтин өнөтүмэн. (SO, s. 140)

Kimse evinize girip çıkmasın

Миигин ким даҕаны, хаһан даҕаны утары көрбөтөбө. (SO, s. 393)

Beni kimse, asla çark etmiş olarak görmemiş.

Билигин ким даҕаны обонньорбут өлө бардаҕа диэбэт этэ. (UTU, s. 120)

Şimdi kimse yaşlılarımız için ölmek üzere dememiş.

2.2.2.3.9. Бiir даҕanı (hiç biri)

Хомойуох иһин, Саха сириг историктара сибиллннэ диэри Г. В. Ксенофонов туһунан бйир даҕаны кииһини интэриэһиргэтэр үлэни суруйа иликтэр. (CC, s. 270)

Maalesef, Saha Yerinde tarihçilerin hiçbiri şimdiye kadar G.V. Ksenofontov üzerine merak uyandıracak bir çalışma kaleme almadı.

2.2.2.3.10. Xas eme (bir kaç, bazıları)

Оттон түркдар бары даҕаны бэрт былыргы, хас эмэ тыһыынча сылынан аабыллар баай историялаахтар, культуралаахтар. (CC, s. 27)

Fakat Türklerin hepsi de çok eski, bazıları binlerce yıllık zengin tarihli ve kültürlüdür.

Экспериментнэ хас эмэ көлүнэбэ булкааһа суох «ыраас» сахалары талбыттар. (СС, s. 30)

Deneylerinin bazısında saf nesli yani ‘temiz’ Sahaları seçmişler.

Ол гынан баран олобу хас эмэ төгүл уһатыы туһунан боппуруоһу зоологтар эрэ буолбакка, туох-ханнык иннинэ геронтологтар, биохимиктар, физиологтар интэриэһиргииллэр. (СС, s. 375)

O zaman kaidelerin bazısı üzerine sadece hayvanbilimciler değil, gerontologlar, biyokimyacılar ve fizyologlar da kafa yormuşlardır.

Belirsizlik zamirlerinin taradığımız eserlerdeki kullanım sayıları şöyledir: atın “başkası” (500), sorox “”bazısı” (175), barı “tümü” (550), aayı “her biri” (200), kim da hiç biri” (130), kim ere “birisi” (50), xannık ere “birisi” (25), kim dağanı “kimse” (15), biir dağanı “hiç biri” (6), xas eme “bir kaç” (10).

2.2.2.4. Soru zamirleri

“Bunlar nesneleri soru şeklinde temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan, onları soru hâlinde ifade eden, onları sormak için kullanılan zamirlerdir”²¹⁴. Saha Türkçesindeki soru zamirleri şunlardır:

2.2.2.4.1. Kim

Буһуги ким хамначчыттарабыйтый? (BS, s. 89)

Bize kim uşaklık yapıyor?

Ийэбин мин өрүһүйбэтэхпинэ ким өрүһүйүөй? (BT, s. 9)

Annem beni kurtarmazsa kim kurtarır?

Ким кэлэн ити киртитэн аасга? (CNB, s. 57)

Kim şu kirden geçti?

2.2.2.4.1.1. Bulunma/parça Hâli Ekiyle: kimne

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

²¹⁴ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 276

2.2.2.4.1.2. Yönelme Hâli Ekiyle: kimiexe

Кимиэхэ сүгүүрүүэбүт?! (SO, s. 161)

Kime hayransınız?! (SO, s. 161)

Эйиэхэ биэриминэ кимиэхэ биэриэхпитий? (CNB, s. 60)

Sana vermezsem kime vereceğim? (CNB, s. 60)

2.2.2.4.1.3. Yükleme Hâli Ekiyle: kimi

Кими кытта куоракка киирсээри гынабыный? (UTU, s. 123)

Kiminle birlikte şehre giriş yapacaksınız? (UTU, s. 123)

Киниттэн ордуу кими эр гынааный? (CNB, s. 87)

Ondan üstün kimi koca yapacaksın? (CNB, s. 87)

2.2.2.4.1.4. Çıkma Hâli Ekiyle: kimten

Ити кэпсиургин кимтэн уонна хаһан истибиккиний? (UTU, s. 218)

Şu konuştuklarını kimden ve kaç defa duydun? (UTU, s. 218)

Эмээхсин, кимтэн ылбыттара диигиний? (UK, s. 14)

Yaşlı kadın, kimden almış dedin? (UK, s. 14)

2.2.2.4.1.5. Vasıta Hâli Ekiyle: kiminen

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.4.1.6. Ortaklık Hâli Ekiyle: kimniin

Бэйэ, эн «буһугу» диэтин дуу, ол кимниин? (SO, s. 234)

Kendine, sen 'biz' mi dedin, kiminle birlikteydin? (SO, s. 234)

Буһугу диэн ол кимниин? (XNK, s. 87)

Biz diyen kimle birlikteydi? (XNK, s. 87)

2.2.2.4.1.7. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: kimneeğer

Кимнээбэр дьоллоохтук олоруон, ыал ийэтэ буолуон. (UTU, s. 101)

Kim daha mesut yaşarsa, komşu annesi olsun. (UTU, s. 101)

Мин ийэм ону уруккуттан кимнээбэр да ордук билэр (XNK, s. 6)

Benim annem onu geçmişten beri herkesten daha iyi tanır. (XNK, s. 6)

2.2.2.4.2. Туох

Туох сана кинигэ кэллэ? (SBX, s. 64)

Yeni kitap olarak ne geldi?

Элик Бэргэн итини туох диэбэй? (ÖA, s. 18)

Elik Bergen şuna ne diyecek?

2.2.2.4.2.1. Bulunma/parça Hâli Ekiyle: tuoxta

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.4.2.2. Yönelme Hâli Ekiyle: tuoxxa

Дьэ ол туохха нааданый? (BS, s. 90)

Evet, o nereye gerekli?

Хайа, туохха оонньуубут? (SO, s. 16)

Fakat, o nerede oynuyor?

2.2.2.4.2.3. Yükleme Hâli Ekiyle: tugu (tuoğu)

Тугу uhumтун? (BT, s. 15)

Neyi duydun?

Ураанхай саха улуу бухатыыра, тугу истэн турабын? (CNB, s. 29)

Uraaŋxay Saha'nın büyük pehlivanı, aniden neyi duydun?

2.2.2.4.2.4. Çıkma Hâli Ekiyle: tuoxtan

Туохтан үөрдүң оччоҕо? (ÖA, s. 132)

Neden öyle sevindin?

Туохтан ити курдук этэбиний? (UTU, s. 91)

Neden öyle söylüyorsun?

2.2.2.4.2.5. Vasıta Hâli Ekiyle: tugunan (tuoğunan)

Оттон эн тугунан аабабын? (SO, s. 110)

Fakat sen neyle okuyorsun?

Оттон, тоойуом, Куокаа, эн Ийэ дойдугар тугунан көмөлөһөххүнүй? (SO, s. 296)

Fakat, efendim, Kuokaa, sen ana dünyaya neyle yardım edeceksin?

2.2.2.4.2.6. Ortaklık Hâli Ekiyle: tuoxtuun

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.4.2.7. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: tuoxtaağar

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.4.3. Kimneex

Аны кимнээх гражданствоны ылы ахтарын сөбүү? (BS, s. 81)
Şimdi kimler vatandaşlığı alıp durmayı kabul eder?

Эйигин ол кимнээх күүтэллэрий? (SO, s. 461)
Sizi kimler bekliyor?

2.2.2.4.3.1. Bulunma/parça Hâli Ekiyle: kimneexte

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.4.3.2. Yönelme Hâli Ekiyle: kimneexxe

Тый, оттон быт чааһынан ыллаак баран кимнээххэ, ханан, хайдах кыбыллан киирэрик кэпсиэм суоҕа дуо. (SO, s. 219)
Vay, fakat bitin şarkı söyleyerek gidip kimlere, ne zaman, nasıl girdiğini söylemeyeceğim.

2.2.2.4.3.3. Yükleme Hâli Ekiyle: kimneeği

Кимнээби тохтотоору үөгүлүөбэй? (BT, s. 16)
Duyulan çığlık kimlerin?

Мас кэрдээччилэри кини наймылаһар, ол эрэри тойонугар кимнээби мас кэрдиигээр үлэбэ ыларын сөбүлэхиннэрэр үһү. (UK, s. 22)
Ağaç kesicileri o kiralamış, fakat patron kimlerin ağaç keseceğine işe aldığında karar verecek.

2.2.2.4.3.4. Çıkma Hâli Ekiyle: kimneexten

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.4.3.5. Vasıta Hâli Ekiyle: kimneeğinen

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.4.3.6. Ortaklık Hâli Ekiyle: kimneextiin

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.4.3.7. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: kimneexteeğər

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.4.4. Tuoxtar

Ол үс булгунньахтартан уккитин истэриттэн туохтар костүтэлээбиттэрин корүтэлээбиппин кэпсиим . (SUSB, s. 41)

O üç tepeden ikisinin içinde neler bulunduğunu söylüyorum.

2.2.2.4.4.1. Bulunma/parça Hâli Ekiyle: tuoxtarda

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.4.4.2. Yönelme Hâli Ekiyle: tuoxtarga

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.4.4.3. Yükleme Hâli Ekiyle: tuoxtarı

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.4.4.4. Çıkma Hâli Ekiyle: tuoxtartan

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.4.4.5. Vasıta Hâli Ekiyle: tuoxtarınan

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.4.4.6. Ortaklık Hâli Ekiyle: tuoxtardın

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.2.2.4.4.7. Karşılaştırma Hâli Ekiyle: tuoxtardaağar

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

Soru zamirlerinin taradığımız eserlerdeki kullanım sayıları şöyledir: tuox “ne” (350), kim “kim” (300), kimneex “kimler” (20), tuoxtar “neler” (2).

2.2.2.5. Dönüslülük Zamiri

“Dönüslülük zamirleri, şahıs zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür şahıs zamirleridir. Bunlara dönüslülük denmesinin sebebi, zamirin, yapılan işin yapana dönüşünü gösteren bir işlev yüklenmiş olmasındandır”²¹⁵. Saha Türkçesinde dönüslülük zamiri ‘beye’dir. Beye taradığımız eserlerde yaklaşık olarak 400 defa kullanılmıştır.

2.2.2.5.1. Beye

Ээ хата, бэйэ, аспыттан аһыым. (SO, s. 12)
Fakat kendi yemeğimizden yiyorum.

Кырдьык даҕаны, бэйэ үнүүтүн баҕас булуллар уни. (ÖA, s. 54)
Hakikaten de, kendi mızrağını ve diğerlerini bulurlar.

2.2.2.5.1.1. Beyem

‘Тыаһы истээри бэйэм сүөрдэҕлм’ дии санаата. (BT, s. 15)
‘Gürültü sorununu kendim çözdüm’ diye düşündü.

Бэйэбэр бэйэм отзый суруйдум. (SBX, s. 67)
Kendi kendime yankı yaptım.

2.2.2.5.1.2. Beyeñ

Эн бэйэң саха кииһтэ эбиккин (UK, s. 21)
Sen kendin Sahaymışsın.

Бэйэң билигин бара оҕус! — диур ийэтэ. (BT, s. 14)
“Şimdi çabuk kendin git!” dedi annesi.

2.2.2.5.1.3. Beyete

Аһамта, бэйэтэ эмиэ аһаата. (BT, s. 6)
İkramı kendisi de yedi.

Кини бэйэтэ личность быһыытынан үгүс өрүттээх кииһи этэ. (SBX, s. 37)
O kendisi karakteriyle çok yönlü kişidir.

²¹⁵ Korkmaz; a.g.e., s. 414-415

2.2.2.5.1.4. Beyebit

Биһиги бэйэбит да итини күннэтэ көрө-билэ сылдьабыт.

(BS, s. 100)

Biz kendimiz de şu günlüğü görerek ve bilerek yaptık.

Эбэтэр эйэнэн арахсын, эбэтэр бэйэбит үтэйэбит дуу?!

(CNB, s. 28)

Ya barış yaparız ya da kendimiz mi kovarız?

2.2.2.5.1.5. Beyeġit

Бэйэбит иннигитигэр ылабыт дииллэр диу (SO, s. 102)

Kendi içini yemiş diyorlar.

Бэйэбитин бэйэбит албыннанагыт (ÖA, s. 82)

Kendi kendinizin şeytanısınız.

2.2.2.5.1.6 Beyelere

Ээ, бэйэлэрэ билиэхтэрэ, миигиннээбэр кыһалбалаахтар

элбэхтэрэ буолуо (SBX, s. 100)

Ee, kendileri bilecekler, ihtiyaçları benden daha fazla

Чэ, бэйэлэрэ да кэлиэхтэрэ. (SO, s. 42)

Evet, kendileri de gelecek.

2.3. ZARF

2.3.1. TANIMI

Dionysios Thrax'ın kaleme aldığı **Tēkhne Grammatikē** adlı eserde zarf için “περὶ ἐπιρρήματος” terimi kullanılmaktadır. Eserde zarf şu şekilde tanımlanmıştır: “Zarf fiilden önce ya da sonra söylenen, sözün çekimsiz bir bölümüdür”²¹⁶.

İngilizcede zarf için “adverb” terimi kullanılmaktadır. **A Survey of Modern English** adlı eserde zamirle ilgili olara şu bilgilere yer verilmiştir: “Zarflar sıfatlardan, fiillerden ve isimlerden daha zor tanımlanır; çünkü birçok alt sınıfı ve durumlarla ilgili çeşidi vardır. Temel anlambilimsel alanlarının bazıları, then/now, there/here ve thus/so gibi zarfa ait ön şekiller tarafından belirtilen durum, yer ve zamandır. Fakat pekiştiriciler (very, awfully, hopelessy gibi) ve bağlaçlıklar (zarflarla ilişkili however, nevertheless, furthermore gibi) bu gruba aittir”²¹⁷.

Man run away **swiftly**. (Adam hızlıca kaçtı.)

Conferance was hold **conservetively**. (Konferans ılımlı bir şekilde yapıldı.)

Outside of China the sentiment towards the dams has changed **consadirable**. (Çin'in dışındaki barajlara karşı aşırı duyarlılık oldukça değişti.)

Fransızcada zarf için “adverbe” terimi kullanılmaktadır. İsmail Emir tarafından kaleme alınmış **Fransızca Dilbilgisi** isimli eserde zarf şu şekilde tanımlanmıştır: “Bir fiilin, bir sıfatın ya da bir başka zarfın anlamını değiştiren bir kelimedir”²¹⁸. **Modern French Grammar: A Pratical Guide** isimli eserde ise zarfların oluşumuyla ilgili şu bilgiler yer almaktadır: “Zarflar genellikle

²¹⁶ Thraks, Dionysios; **Texnh Γpammatikh (Gramer Sanatı)**, çev. Eyüp Çoraklı, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2006, s. 55

²¹⁷ Gramley; Pätzold; **a.g.e.**, s. 104

²¹⁸ Emir, İsmail; **Fransızca Dilbilgisi**, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 2006, s. 173

sıfatlardan türetilir; fakat sıfatların aksine, zarflar değişmeyen sözcüklerdir”²¹⁹.

Elle est **toute** honteuse. (O tamamen utanmış.)

Il y a **quelque** trente ans qu'elle a quitté la France. (O yaklaşık olarak otuz yıl önce Fransa'dan ayrıldı.)

N'importe comment, j'y arriverai. (Ben bir şekilde idare edeceğim.)

Almancada zarf için “adverb” terimi kullanılmaktadır. **Modern German Grammar** isimli eserde zarf şu şekilde tanımlanmıştır: “Zarflar fiili niteler ve bize fiilin gerçekleştirdiği hareketin nerede, ne zaman, neden ve nasıl olduğunu anlatır”²²⁰.

Sie haben die arbeit **gut** gemacht. (Sen işini çok iyi yapmaktasın.)

Der zug ist **pünktlich** angekommen. (Tren zamanında ayrıldı.)

Ich bin **danach** sofort nach Hause gegangen. (Ondan sonra doğruca eve gittim.)

Arapçada zarf için yine “zarf” terimi kullanılmaktadır. Mehmet Maksudoğlu tarafından kaleme alınmış **Arapça Dilbilgisi** isimli eserde zarf için şu bilgilere yer verilmiştir: “Zarf, yer ve zaman bildirmek için kullanılan sözdür. Zarf olan kelimelerin bir kısmı mebnî, bir kısmı ise mu’rabdır”²²¹.

أَقْلَعَتِ السَّفِينَةُ أَمْسَ (Gemi dün açıldı.)

مَلْ رَأَيْتُهُ قَطُّ (Onu hiç görmedim.)

مَتَى وَصَلْتَ؟ (Ne zaman geldin?)

²¹⁹ Lang; Perez; **a.g.e.**, s.122

²²⁰ Dodd vd; **a.g.e.**, s. 129

²²¹ Maksudoğlu, Mehmet; **Arapça Dilbilgisi**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2010, s. 254

Farsçada zarf için “zarf” terimi kullanılmaktadır. **Farsça Dilbilgisi** isimli eserde zarf için şöyle bir tanım yapılmıştır: “Sıfatların, fiillerin ya da görevce kendilerine benzeyen kelimelerin anlamlarını belirten ya da kısıp sınırlayan kelimelere zarf denir”²²². Bir başka eserde ise zarf şu şekilde tanımlanmıştır: “Fiillerin, sıfatların ve görev açısından kendileri gibi zarf olarak kullanılan kelimelerin/kelime gruplarının ve cümlelerin anlamlarını zaman, yer, miktar, durum, hâl... vb. özellikleri bakımından açıklayarak ya da belirleyerek sınırlayan ve daha belirgin hale getiren kelimelere ‘zarf’ adı verilir”²²³.

ورزشکار تند دونده... (Hızlı koşan sporcu.)

احمدخیلی خوب کار می کند (Ahmet çok iyi çalışıyor.)

وقت خیلی دیر است (Vakit çok geçtir.)

Kaşgarlı Mahmud’un **Kitâbü Cevâhiri’n-Nahvi fi Lûgati’t-Türk** adlı eseri hâlâ bulunamamıştır. Kaşgarlı’nın bir diğer eseri **Divan-ı Lûgati’t-Türk** de gramer kitabı olarak nitelendirilemez. Kaşgarlı’nın eserlerinden sonra, Türk dilinin en eski grameri, Bergamalı Kadri’nin **Müyessireti’l Ulûm** adlı eserdir. Bu eserde, zarf karşımıza “Faşlun Fi Esmâ’i’z-zurûf” başlığı altında çıkar. Burada zarf için şöyle bir açıklama yapılmıştır: “Zarf kaba kacağa dirler; kaba kacağa zarf ānuñ içün dirler ki içine yimek ve ta’ām girür. Esmâ’-i zurûfa da zurûf diyü anuñ içün dirler ki fi’l ānuñ içinde işlenür. İsm-i zarf iki kısımdur; bir kısmı zurûf-ı zamāndur, bir kısmı da’ḥı zurûf-i mekândur. Zurûf-i mekân da’ḥı yā mübhemdir yā maḥdūddur. Mekân-i mübhem oldur ki evveli āḥiri içün nihāyet olmaya; durak gibi, mekân gibi, öñ gibi, ard gibi, sağ gibi, sol gibi, alt gibi, üst gibi, yāḥūd aşağı gibi, kat gibi, yan gibi, orta gibi, aralık gibi, çevre gibi, yüksek gibi, alçak gibi, öte gibi, berü gibi, daḥı bunlara beñzer ne var ise mekân-ı maḥdūd oldur ki anuñ evveli āḥiri ḥaddi şınırı ma’lûm ola; ev

²²² Öztürk, Mürsel; **Farsça Dilbilgisi**, Ankara, Murat Kitabevi Yayınları, 2001, s. 142

²²³ Yıldırım; **a.g.e.**, s. 213

gibi, mescid gibi, dār gibi. Mekke gibi, Beytu'l-muḳaddes gibi, daḥı bunlara beñzer ne var ise. Z̤urūf-ı zamān daḥı yā maḥdūddur yā mübhemdir. maḥdūdı sâ'at gibi, kuşluk gibi, öyle gibi, ikindü gibi, aḥşam gibi, yatsu gibi, şabāḥ gibi, gice gibi, gündüz gibi, hafta gibi, ay gibi, yıl gibi daḥı bunlara beñzer ne var ise"²²⁴.

18 aralık 1312 yılında Abû Hayyân tarafından yazımı tamamlanmış olan **Kitâb al-İdrâk li-Lisân al-Atrâk** adlı eserde zarf, "Fiilin Müteallakati" konusu içinde, "Zarf-ı Zaman" ve "Zarf-ı Mekân" başlıkları altında ele alınmıştır. Zarf-ı zaman da kendi içinde kendi içinde ikiye ayrılmıştır: müphem ve muhtas. Zarf-ı zaman müphemün kündüz, tünlâ, tanla, tanda, kânçâ, quşluq, kindin ve duşta sözcüklerinden ibaret olduğu belirtilmiştir. Zarf-ı zaman muhtas oluşumu için, bu zarflara izafet edilmesi veya bir sıfatla sıfatlanması gerektiği belirtilmiştir²²⁵. Bunların haricinde zaman zarfları için şunlar kaydedilmiştir: "Bu zarflara fiil müteaddı ve hem de fiil lâzım taallûk eder. Müteaddi fiilde (tünlâ urdum Sänärni) denildiği gibi, lazım fiilde de (tünlâ turdum) denir. Fiili zarftan hem evvel ve hem sonra söylemek de caizdir. Bu hususta fiilin mutasarrıf veya gayri mutasarrıf olmasının farkı yoktur"²²⁶.

Hayyân, zarf-i mekân için şunları kaydetmiştir: "Zarf-ı mekândan bazıları bundan ibarettir: Üstündä, altında, önündä, sağında, sonunda, alnında, ardında ve qarşunda. Bu zarflardan bazıları ancak izafetle istimal olunduklarından mezkûr misallerde muhatap zamirine izafet manasını müş'ir olan (n) harfi ilhak edilmiştir"²²⁷. Bir sonraki "Hal" başlığı altında zarf-fiillerle ilgili bilgi verilmiştir. Çalışmada fiilimsilere yer verilmeyeceği için bu bilgilere burada değinilmeyecektir.

1400'lü yılların başlarında kaleme alındığı düşünölen **Ettuhfe-üz Zekiye Fil-Lûgat'it Türkiyye** isimli eserde zarf, Kitabü'l İdrak'ta ele alınış biçimiyle aynı şekilde incelenmiştir. "Fiilin Fazlalardan Gereği Olan Şeyler

²²⁴ Bergamalı Kadri, **Müeyyiretü'l Ulûm**, yay.haz: Esra Karabacak, Ankara, TDK Yayınları, 2002, s. 46

²²⁵ Hayyân; **a.g.e.**, s. 166

²²⁶ Hayyân; **a.g.e.**, s. 166

²²⁷ Hayyân; **a.g.e.**, s. 167

Ayrımı” konusu içinde, “Zaman Zarfı” ve “Yer Zarfı” başlıklarıyla ele alınmıştır. Zaman zarflarının belgisiz ve özger olduğu belirtilerek, belgisiz olanlara örnek olarak şu sözcükler verilmiştir: künden (günden), tan (sabah), kuşluk (kuşluk), süri tüş (öğle), ikindi (ikindi), ahşam (akşam), kece (kece), tün (tün) gibi. Özger zaman zarfları için şunlar kaydedilmiştir: “Özger olan zaman zarfı, ya bu belgisizlerden birine birşey bitişerek yapılır, ya bu zarflardan biriyle vasıflanır. Fakat ister geçişli ister geçişsiz olsun bu zarflar üzerine bir fiil gelmesiyle olur. Geçişsiz fiille vasıflanana örnek: tünle turdum gibi ki ‘ geleceyin durdum’ demektir. Geçişli fiille vasıflanana örnek: künden kulumnu urdum gibi ki ‘günden kölemi döğdüm’ demektir”²²⁸.

Altı yönü gösterdiği belirtilen yer zarfları için şu sözcükler verilmiştir: “yokarı (yukarı), aşaga (aşağı), ilgeri (ileri), aktarı (arka, geri), öng (sağ), sol (sol), alt (alt), tüp (dip), art (art), karş (karşı), yan (yan), ara (ara), orta (orta), aşak/alşak (aşağı, alçak), iniş (iniş), taşkarı (dışarı), işkeri (içeri), torı (doğru)...”²²⁹. Bu eserde de, Kitabü’l İdrak’ta olduğu gibi, “Hal” başlığı altında zarf-fiil eklerine değinilmiştir.

Ettuhfe-üz Zekiye ile aynı dönemde kaleme alınmış olan **El-Kavânînü’l Külliyye Li-Zabtî’l Lügati’t Türkiyye** isimli eserde zarf için şunlar kaydedilmiştir: “Zarf anlamı içeren kelimeler; yer ve zaman zarfı olarak ikiye ayrılır. Türkçede, bulunma hâli eki -da/-de açıkça söylenir ve zaman-yer zarfına eklenir. Bir şeyin evde olduğu belirtilmek istendiğinde ‘evde’ denilir. Ev, evin adıdır, -de ise zarf anlamı taşıyan bulunma hâli ekidir.

Bir fiil cümlesi kurulmak istenildiğinde bulunma hâli eki almış kelime cümlelerin başına getirilerek evde yatur biz (biz evde yatarız) denilir. Bu, yaygın şekildir. Fiilin, zarf anlamı taşıyan kelimelerden önce getirilerek yatur biz evde denilmesi de uygundur.

²²⁸ Ettuhfe-üz Zekiye, s. 109

²²⁹ Ettuhfe-üz Zekiye, s. 110

Arapçanın aksine zarf olarak kullanılan kelimenin ekten önce getirilmesi zorunludur, başkası uygun değildir²³⁰. Bu açıklamadan sonra yer zarfları için şu örnekler verilmiştir: ev, bazar, kent, şār (şehir). Bunlara ileve olarak altı yön isminin de yer zarfı olduğu belirtilmiştir: yuğarı (üst, yukarı), aşağı (aşağı, alt), oñ (sağ), ilgeri (ön, ileri), atkarı (arka)²³¹.

Osmanlı Türkçesini inceleme ve öğretme amacıyla kaleme alınmış dönem eserlerinden **Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv** adlı eserde, Ahmet Cevat Emre zarf için şöyle bir tanımda bulunmuştur: “Zarflar, fiilin veya sıfatın ma’nâsını takyit ve itmam eden ve yâhut bu kabilden bir kayıt ve zarfı ta’dil eyleyen semâî kelimelerdir”²³². Hüseyin Cahit’in **Türkçe Sarf ve Nahiv** adlı eserinde zarf şu şekilde tanımlanmıştır: “Zarf, mütemmim edâtiyle birlikte kullanılmış isme muâdil bir kelimedir ki sıfatın, fiilin yâhut kendi cinsinden bir kelimenin ma’nâsını ta’dîle hizmet eder”²³³. Mithat Sadullah, **Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri** adlı eserinde zarf için şöyle bir tanımda bulunmuştur: “Fiilin, sıfatın zaman, tarz, miktar göstermek veya tasdik, şüphe, neyf, istifhâm gibi manalar ifâde etmek sûretiyle manalarını takyîd ve itmâm, yahut kendisi gibi bir zarfı ta’dîle hizmet eden kelimelere zarf denir”²³⁴. Zaman zarfları için şu kelimeler örnek verilmiştir: bu kün (bu gün), tañda (yarın), ay (ay), yıl (yıl), bıltır yıl (geçen yıl), kündüz (gündüz), kece (akşam), kuşluk (kuşluk), tünekün (dün), bu yıl (bu yıl), kelesi yıl (gelecek yıl), tün/tünle (gece), ÷an (sabah), ulu kuşluk, yay (bahar), yaz (yaz), küz (güz), kış (kış), burun (önce), şogra (sonra)²³⁵. İncelenen diğer Kıpçak eserlerinde olduğu gibi, burada da hâl konusu altında zarf-fiillere değinilmiştir.

Faruk Kadri Timurtaş’ın **Osmanlı Türkçesi Grameri** isimli eserinde zarf, eserin “Yazı ve İmla” bölümünde, “Klişeleşmiş Kelimeler” başlığı altında ele alınmıştır. Burada zarf türleri bakımından incelenmiştir. Timurtaş’ın ele

²³⁰ **El-Kavânînü’l**, s. 46-47

²³¹ **El-Kavânînü’l**, s. 47

²³² Emre; **a.g.e.**, s.225

²³³ Cahit; **a.g.e.**, s. 333

²³⁴ Sadullah; **a.g.e.**, s. 208

²³⁵ Sadullah; **a.g.e.**, s. 209

aldığı zarf türleri şunlardır: Yer zarfları (adverbes de lieu), zaman zarfları (adverbes de temps), suret zarfları (adverbes de manière) ve miktar zarfları (adverbes de quantité)²³⁶.

Türkiye Türkçesinde zarf için “belirteç” terimi de kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesi için hazırlanmış dil bilgisi kitaplarından Muharrem Ergin tarafından kaleme alınmış **Türk Dilbilgisi** adlı eserde zarf şu şekilde tanımlanmıştır: “Zarflar zaman, yer, hâl ve miktar isimleridir”²³⁷. **Türkçenin Grameri** adlı eserinde Banguoğlu’nun zarf için yaptığı tanım şöyledir: “Fiillerin ve sıfatların önüne gelerek anlattıkları kılış, oluş veya vasıfları açıklayan, ya da değiştiren kelimelere zarf (adverbe) deriz”²³⁸. Tahir Nejat Gencan, **Dilbilgisi** isimli eserinde belirteç terimini kullanmış ve tanımını şu şekilde yapmıştır: “Sıfatların, eylemlerin ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını berkiten ya da kısip sınırlayan sözcüklere belirteç denir”²³⁹. Doğan Aksan’ın editörlüğünde kaleme alınmış **Sözcük Türleri** isimli eserde de belirteç terimi kullanılmış ve şöyle tanımlanmıştır: “Eylemlerin, eylemsilerin, sıfatların ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını etkileyen, kimi kez güçlendirip kimi zaman kısıtlayan sözcüklere belirteç denir”²⁴⁰. Kaya Bilgegil, **Türkçe Dilbilgisi** adlı eserinde zarfı şu şekilde tanımlamıştır: “Bir sıfatın, bir fiilini bir fiilimsinin başına geçerek anlamını niteleyen, belirten, değiştiren veya sınırlayan kelimelerdir”²⁴¹. Haydar Ediskun’un **Türk Dilbilgisi** isimli eserindeki tanımı ise şöyledir: “Fiillerin ya da fiilimsilerin, sıfatların, zarfların anlamlarını zaman, yer ve yön, durum, nicelik, soru kavramlarıyla belirleyen ya da kısip sınırlayan kelimelere zarf denir”²⁴². Nurettin Koç, **Yeni Dilbilgisi** adlı eserde belirteç terimini kullanıp, şöyle bir tanım yapmıştır: “Bir eylemin, bir eylemsinin, bir önadın ya da başka bir belirtecın anlamını zaman, yer, gösterme, ölçü, nitelik, soru kavramlarıyla etkileyen sözcüklere belirteç

²³⁶ Timurtaş; **a.g.e.**, s. 68-69

²³⁷ Ergin; **Türk Dil Bilgisi**, s. 258

²³⁸ Banguoğlu; **a.g.e.**, s. 371

²³⁹ Gencan; **a.g.e.**, s. 409

²⁴⁰ Atabay; Kutluk; Özel; **a.g.e.**, s. 96

²⁴¹ Bilgegil; **a.g.e.**, s. 216

²⁴² Ediskun; **a.g.e.**, s. 273

denir”²⁴³. Yükseköğretim öğrencileri için hazırlanmış **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri** isimli eserde zarf şöyle tanımlanmıştır: “Bir fiilin, bir sıfatın veya bir zarfın anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik, soru, kavramları bakımından etkileyen kelimelere zarf denir”²⁴⁴. Süer Eker, **Çağdaş Türk Dili** isimli eserinde zarf ve belirteç terimlerini birlikte kullanmıştır: “Zarf (adverb), eylemlerin, sıfatların ya da başka zarfların önüne gelerek onları yer, zaman, durum, ölçü ve soru bakımından niteleyen, açıklayan sözcüklerdir”²⁴⁵. Nurettin Demir ve Emine Yılmaz tarafından kaleme alınmış **Türk Dili El Kitabı**’nda zarf şöyle tanımlanmıştır: “Zarflar bir fiili herhangi bir çekim eki almadan zaman, yer, durum, azlık çoğul, soru gibi çeşitli açılardan niteleyen isim soylu kelimelerdir”²⁴⁶. Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi** adlı eserinde zarfı şu şekilde açıklar: “Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir”²⁴⁷. Aslı Göksel ve Celia Kerslake, **A Comprehensive Grammar** isimli eserlerinde zarfı şu şekilde tanımlamışlardır: “Zarf, anlamı daha çok zenginleştirmek amacıyla fiili, sıfatı, bir başka zarfı veya bütün bir cümleyi niteler”²⁴⁸.

Gramer terimleri sözlüklerinden Berke Vardar yönetiminde hazırlanan **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü** isimli eserde zarf, belirteç maddesinde açıklanmıştır: “Geleneksel dilbilgisinde bir eylemin, bir sıfatın, bir ilgecin, bir bağlacın ya da kendi türünden bir başka birimin anlamını etkileyen, onu kesinleştirerek ya da kısıtlayarak belirleyen birim”²⁴⁹. Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü** isimli eserinde zarfı şöyle tanımlamıştır: “Fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, nitemle, yer, yön, vasıta,

²⁴³ Koç; **a.g.e.**, s. 147

²⁴⁴ Korkmaz vd; **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara, YÖK Matbaası, 1995, s.108

²⁴⁵ Eker; **a.g.e.**, s. 355

²⁴⁶ Demir; Yılmaz; **a.g.e.**, s. 222

²⁴⁷ Korkmaz; **a.g.e.**, s. 451

²⁴⁸ Göksel; Kerslake, **a.g.e.**, s. 50

²⁴⁹ Güz, **a.g.e.**, s. 35

miktar, şart gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan kelime türü”²⁵⁰. Türk Dil Kurumu yayını olan Türkçe Sözlük’te zarf şu şekilde tanımlanmıştır: “Bir fiilin, bir sıfatın veya bir zarfın anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik, soru kavramları bakımından etkileyen kelime, belirteç”²⁵¹.

Zarf üzerine yapılmış araştırma yazılarında ve zarf konusunu ele almış tezlerde de zarfla ilgili tanımlar ve açıklamalar yapılmıştır. Bunlardan Levent Doyuran ve Nergis Biray, *Türkiye Türkçesi ile Kırgız Türkçesi’nde Zarf ve Zarf Tümleci* isimli makalesinde zarfın, sıfatın ve başka zarfların da anlamlarını değiştirdiklerini; fakat asıl kullanışlarının fiiller olduğunu belirtip şu bilgiye yer vermişlerdir: “Fiilleri yön, sebep, tarz, vasıta, miktar ve şart bildirerek niteleyen zarflar, Türkçe’nin her lehçesinde geniş bir şekilde kullanılan kelime çeşitleri içerisinde yer alır”²⁵². *Türkçede Zarflar Üzerine* isimli makalesinde Fikret Turan, zarfı şu şekilde tanımlar: “Zarflar sıfatları, diğer zarfları, fiilleri, fiilimsileri ve cümleleri açıklayan, belirten, onların anlamları genişleten veya daraltan kelime veya kelime gruplarıdır”²⁵³. “Türkiye Türkçesinde Zarflar (Tanım, Mukayese, Tasnif, Teklifler)” isimli yüksek lisans çalışmasında Recep Usta zarfı şu şekilde tanımlar: “Bir fiili, fiilimsiyi, sıfatı, isimleşmiş sıfatı, kendisi gibi bir zarfı; durum, zaman, miktar, yer, yön, derece, soru nitelikleri bakımından belirten sözcüklerdir”²⁵⁴. Sibel Dokuyucu, “İşlevleri Bakımından Arapçada ve Türkçede Zarflar” isimli yüksek lisans çalışmasında zarf için şöyle bir tanım yapmıştır: “Zarflar sıfatları, diğer zarfları, fiilleri, fiilimsileri ve cümleleri açıklayan, belirten, onların anlamlarını genişleten veya daraltan kelime veya kelime gruplarıdır”²⁵⁵. “Zarfların Fonksiyonları ve Yapıları” isimli yüksek lisans tezinde Gazi Akar, zarfı şu

²⁵⁰ Korkmaz; **Gramer Terimleri Sözlüğü**, s. 250

²⁵¹ Komisyon; **a.g.e.**, s. 2645

²⁵² Doyuran, Levent; Biray, Nergis; “Türkiye Türkçesi ile Kırgız Türkçesi’nde Zarf ve Zarf Tümleci”, **Manas Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 14, 2005, s. 53

²⁵³ Turan, Fikret; “Türkçede Zarflar Üzerine”, **Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı**, Ankara, 1998, s. 302

²⁵⁴ Usta, Recep; **Türkiye Türkçesinde Zarflar (Tanım, Mukayese, Tasnif, Teklifler)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, 2010, s. 11

²⁵⁵ Dokuyucu, Sibel; **İşlevleri Bakımından Arapçada ve Türkçede Zarflar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, Sütçü İmam Üniversitesi, 2012, s. 10

şekilde tanımlamıştır: “... sıfatların, dillerin, ve kendi cinsinden kelimelerin önüne gelerek, onların manalarını değiştiren, onları türlü yönlerden niteleyen kelimelere zarf diyoruz”²⁵⁶.

Zarf için araştırmacıların tanımlarından yola çıkarak şöyle bir tanım yapılabilir: Zarf fiillerin, fiilimsilerin, sıfatların ve kendi türünden sözcüklerin önlerine gelerek onların anlamlarını çeşitli yönlerden niteleyen, belirten, değiştiren, sınırlayan isim soylu sözcük türüdür.

Türk lehçelerinde zarf için kullanılan terimler şunlardır: “Azerb. T.: zârf; Türkm. T.: haal; Gagauz T.: işhallık; Özbek T.: raviş; Uygur T.: räviş; Tatar T.: räveş/hal; Başkurt T.: räweş; Kumuk T.: hallık; Kar.-Mal. T.: sözlew; Nogay T.: nareçiye; Kazak T.: üstew; Kırgız T.: taktooç; Altay T.: kubulbas; Hakas T.: nareçiye; Tuva T.: nareçiye”²⁵⁷.

Saha Türkçesinde zarf terimi için ‘sıhıat’ terimi kullanılmaktadır. Saha Türkçesi için hazırlanmış gramer kitaplarından **Saxa Tıla: Morfologiya** isimli eserde zarf şöyle tanımlanmıştır: “Hareketi açıklayan değişmez kelimelere zarf denir”²⁵⁸. **Grammatika Sovremennogo Yakutskogo Literaturnogo Yazıka** isimli bir başka eserde zarf şöyle açıklanmıştır: “Zarf, leksik olarak sabit bir anlamı olan ve değişmeyen, bir hareketin belirtisini ya da durumunu, aynı zamanda bir başka belirtinin (sıfat) de belirtisini ve derecesini gösteren sözcüktür”²⁵⁹.

2.3.2. ZARFLARIN SINIFLANDIRILMASI

Türkiye Türkçesi için hazırlanmış günümüz gramerlerinde zarflar hemen hemen aynı biçimde ele alınmıştır. **Türk Dil Bilgisi** isimli eserinde

²⁵⁶ Akar, Gazi; **Zarfların Fonksiyonları ve Yapıları**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, 1991, s. IX

²⁵⁷ Naskali, **a.g.e.**, s. 85-86

²⁵⁸ P.S. Afanasyev; N.D. Cyaçkovskay; G.D. Sosin; **a.g.e.**, s. 168

²⁵⁹ E. İ. Korkina vd; **a.g.e.**, s. 343

Muharrem Ergin zarfın dört çeşit olduğunu kaydetmiştir: yer zarfları, zaman zarfları, nasıllık-nicelik zarfları, azlık-çokluk zarfları²⁶⁰.

Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri** isimli eserinde, Muharrem Ergin'e nazaran zarfları daha detaylı incelemiştir. Çeşitleri bakımından zarfları, gerçekleşme zarfları, mikdar zarfları, nitelik zarfları, yer-yön zarfları, zaman zarfları ve tarz zarfları olmak üzere altı başlıkta toplamıştır. Bir diğer bölümde zarflarda karşılaştırma, berkitme zarfları ve küçültme zarfları konularını işlemiştir. Son olarak zarflar, yapıları bakımından şu şekilde ele alınmıştır: kök olan zarflar, başka kelime sınıfından zarflar, isimden üreme zarflar, fiilden üreme zarflar ve birleşik zarflar²⁶¹.

Doğan Aksan'ın editörlüğünde hazırlanan **Sözcük Türleri** isimli eserde, zarfın daha detaylı ve sistemli bir şekilde ele alındığı görülür. Zarf ilk olarak "Görev ve Anlam Bakımından Belirteçler" ve "Biçimleri Açısından Belirteçler" olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Birinci bölümde zarf, altı başlığa ayrılmıştır: Zaman belirteçleri, yer, yön belirteçleri, ölçü belirteçleri, niteleme ve durum belirteçleri, gösterme belirteçleri ve soru belirteçleri. Bunlardan ölçü belirteçleri, kendi içinde dörde ayrılmıştır: eşitlik, üstünlük, en üstünlük ve aşırılık belirteçleri. Niteleme ve durum belirteçleri de iki başlık altında incelenmiştir: Niteleme belirteçleri ve durum belirteçleri. Bunlardan durum belirteçlerinin ona ayrıldığını görürüz: kesinlik, yineleme, dilek, umu, olasılık, yanıt, sınırlama, koşul, üleştirme ve yaklaşıklık belirteçleri. İkinci bölüm olan biçim açısından zarflar, dört başlık hâlinde incelenmiştir: Yalın, türemiş, bileşik ve öbekleşmiş belirteçler²⁶².

Süer Eker, **Çağdaş Türk Dili** adlı eserinde zarfı beş başlık hâlinde ele almıştır: yer zarfları, zaman zarfları, durum zarfları, azlık-çokluk zarfları, soru

²⁶⁰ Ergin; **Türk Dil Bilgisi**, s. 259-262

²⁶¹ Banguoğlu; **a.g.e.**, s. 371-379

²⁶² Atabay; Kutluk; Özel; **a.g.e.**, s. 99-115

zarfları. Eker zarflarda, sıfatlarda olduğu gibi eşitlik, üstünlük en üstünlük derecelerinden bahsedilebileceğini de belirtmiştir²⁶³.

Zarfları en ayrıntılı biçimde ele alan Zeynep Korkmaz'dır. Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi** adlı eserinde, zarfı öncelikle üç ana başlığa ayırmıştır. Bunların ilki "Kökenleri Bakımından Zarflar"dır. Burada yabancı ve Türkçe kökenli zarflar ayrı başlıklar hâlinde ele alınmıştır²⁶⁴.

İkinci ana başlıkta, zarflar yapıları bakımından ele alınmıştır. Yapıları bakımından zarflar kendi içinde beş gruba ayrılmıştır: basit zarflar, türemiş zarflar, kelime grubu biçimindeki zarflar, cümle yapısındaki zarflar ve birleşik kelime yapısındaki zarflar. Bunlardan türemiş zarflar iki başlık altında incelenmiştir: addan türemiş zarflar ve fiilden türemiş zarflar. Addan türemiş zarflar da kendi içinde ikiye ayrılmıştır: addan ad çekimi ekleriyle türeyen zarflar ve addan ad türeten eklerle kurulan zarflar. Fiilden türemiş zarflar da iki başlık altında ele alınmıştır: fiilden -Ik/-Uk, -GIn/-GUn ve -mA ekleriyle türetilmiş olan ad ve sıfatların zarfa dönüşmesi veya aynı zamanda zarf olarak kullanılması yoluyla oluşan zarflar ve zarf-fiil yapısında olan zarflar. Kelime grubu yapısındaki zarflar, tekrar, ad tamlaması, sıfat tamlaması, edat grubu, bağlama grubu, yönelme grubu, bulunma grubu, ayrılma grubu, isnat grubu, zarf-fiil grubu biçimlerinde incelenmiştir²⁶⁵.

Üçüncü ve son ana başlıkta, zarflar işlevleri bakımından sınıflandırılmıştır: zaman zarfları, yer ve yön zarfları, tarz zarfları, azlık-çokluk (miktar) zarfları ve soru zarfları. Tarz zarfları nitelik ve durum bildirme zarfları olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Durum bildirme zarfları da kendi içinde on dört başlığa ayrılmıştır: benzerlik-tıpkılık, birliktelik, dilek, görecelik-bakımından-hatırlatma-öyle sanma (farz etme)-zıtlık, karşılaştırma, kesinlik, pekiştirme, olasılık (ihtimal)-duraklama (tereddüt), şüphe-şaşırtma, sebep, sınırlama, tekrarlama, üleştirme, vasıta ve yaklaşıklık bildiren zarflar. Azlık çokluk

²⁶³ Eker; **a.g.e.**, s. 356-357

²⁶⁴ Korkmaz; **a.g.e.**, s. 453-454

²⁶⁵ Korkmaz; **a.g.e.**, s. 455-495

zarfları da kendi içinde dörde ayrılmıştır: eşitlik, üstünlük, en üstünlük ve aşırılık derecesini gösteren zarflar²⁶⁶.

Saha Türkçesi gramerlerinden **Saxa Tıla: Morfologiya** isimli eserde zarfın dört çeşidi verilmiştir: “Mieste Sıhıata” (yer zarfı), “Kem Sıhıata” (zaman zarfı), “Buoluu Sıhıata” (tarz zarfı), “Keemey Sıhıata” (miktar zarfı)²⁶⁷.

Grammatika Sovremennogo Yakutskogo Literaturnogo Yazıka isimli eserde, zarf öncelikle iki ana başlığa ayrılmıştır. “Opredelyayuşçie Nareçiya” (Belirleyici Zarflar) başlığı altında, miktar ve tarz zarfları ayrı başlıklar hâlinde ele alınmıştır²⁶⁸. “Obstoyatel’svennie Nareçiya” (Durum Zarfları) başlığı altında ele alınan zarflar ise şunlardır: yer zarfları, zaman zarfları, amaç zarfları (Hareçiya Motiva)²⁶⁹.

Bu çalışmada zarflar yer, zaman, tarz ve miktar zarfları olmak üzere dört başlıkta ele alınacaktır.

2.3.2.1. Yer zarfları

“Bunlar boşlukta bir yer ifade eden yer isimleridir”²⁷⁰. Saha Türkçesindeki yer zarfları şunlardır:

2.3.2.1.1. Alın (alt)

Алдьархайдаах Ап Салбаныкы аҕата буолбут, Алып Хара Аат Моҕойдоон убаккам эрэйдээх, алын өттүбүнэн сүр күүдээҕи сургуттарар буолааһабын. (CNB, s.10)

Korkunç Ap Salbanıkı babası olmuş, Alıp Xara Aat Moğoydoon biçare, altında bulunan korkuluğa su köstebeği zarar vermiş olabilir.

Ону сэрэнэн эргитэ туппукка алын өртүгэр баар маһа арыый сэнэх буолан ойуута көстүбүтэ. (İİS, s.16)

Onu usulca döndürüp altında olan ağacı birazcık temiz şekilde göstermiş.

²⁶⁶ Korkmaz; **a.g.e.**, s. 495-523

²⁶⁷ P. S. Afanasyev; N. D. Cyaçkovskay; G. D. Sosin; **a.g.e.**, s. 172-178

²⁶⁸ E. İ. Korkina vd; **a.g.e.**, s. 344

²⁶⁹ E. İ. Korkina vd; **a.g.e.**, s. 345-346

²⁷⁰ Ergin; **Türk Dil Bilgisi**, s. 259

Ол мас алын өмтүгээр кур от саба уйа баар эбит. (CNB. S. 81)

О ağacın altında ottan eski bir yuva varmış.

Харыйа алын лабааларыгар саламаны ыйыы-ыйыы обонньор ботугураабыта: (UTU, s. 275)

Köknarın altında bulunan dallara ipi asmış olan yaşlılar mırıldanmış:

2.3.2.1.2. Ürüt (yukarı, üst)

Байабал уута үтэн кэллэбинэ, бу бараах байабал диэккиттэн көтөн кэлэн бөлкөй арыыларга батыһымна үрүт үрдүлэригэр олороллор. (A, s.26)

Baykal gölünde belki rast gelebilirsin, bu çulluk Baykal tarafından uçup gelerek küçük adalarda üst üste yaşar.

Үрүт өмтө үс илии түүнүгүрбүт үһү. (CNB, s. 36)

Yukarı taraftaki üç eli küflenmiş.

Петя үрүт-үөһэ эппэхтээтэ (XNK, s. 84)

Petya üst üste katlamış.

2.3.2.1.3. İs (içeri)

Театрга киниттэн ураты өссө эдэркээн, олус ис киирбэх саха кыыһа баара, Аркадий-Радослав киниттэн эмиэ тугу эрэ толороругар көрдөспүтэ. (CC, s. 301)

Tiyatroya ondan farklı ve daha genç, Saha kızı içeri gelmiş, Arkadiy Radoslav ondan da herhangi bir şey yapmasını istemiş.

Бүтүннүү кырыа буолбут булчут үүтээнин ис көрүнгэ. (SO, s. 477)

Tamamı karla dolmuş avcı kulübesinin içini görün.

2.3.2.1.4. İlin (ileri)

Сахалар мас балабаннарын, ону тэнгэ сайынны туос отууларын-ураһаларын аана эмиэ илин диэки буолара. (CC, s. 42)

Sahaların ağaç kulübelerinin ve yazın kullandıkları karaağaçtan çadırlarının kapısı da ileride olur.

Сээн Сайыынаны оргууй санныттан ылан илин диэки эргилиннэрдэ. (ÖA, s. 139)

Seen Sayın'ı usulca indirip ileriye döndürdü.

Кинилэри Бурятияба дуу, ханна эрэ атын сиргэ дуу, илин диэки көхөртөөбүт сурахтаахтара. (UTU, s. 206)

Onların Buryatya'ya ya da herhangi bir başka yere, ileriye göç ettikleri söylentisi yayıldı.

Кинилэр илин диэки баар Таммара үрэххэ киирэн, сүөһү суолун булан, Өнөр Өлтөк диэн баай кихиэхэ тийибиттэр. (SUSB, s. 56)

Onlar ileride olan Tammara çayına girip, hayvan yolunu bulmuş, Ölör Öltök diye zengin adama gitmişler.

2.3.2.1.5. Arın (aşağı)

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.3.2.1.6. Kelin (geri)

Европа эр дьонноро дьууппаны XVII үйэбэ ыстаанынан солбуйбуттара, нууччалар ыстааны эмиэ кэлин кэппиттэрэ. (CC, s. 96-97)

Avrupa'da erkekler eteği XVII. yüzyılda pantolanla değiştirmiş, Ruslar da pantolonu geri giymişler.

Владимир Михайлович Надеяевтыын Н.Кантонов Монголияба кэлин кестүбүт түүрдүү пааматынньыкгар суруктарын ис хohoоннорун түөһэллэрэ. (SBX, s. 61)

Vladimir Mixayiloviç Nadelyaev ile N. Kantonov'un Moğolistan'a geri götürdüğü abidelerdeki yazılar zarar görmüş.

Бириэмэтэ ажалын — көрдүүрүт барыта кэлин баар буолуо. (UK, s. 45)

Zamanı getirin, aradıklarınız hep geri gitmiş.

2.3.2.1.7. İhirce (içeride, içerde)

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.3.2.1.8. Üöhe (yukarıda, üstte)

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.3.2.1.9. Manna (burada, buraya)

Онтон сотору манна бары кeһөн кэлэллэр. (SUSB, s. 58)

Sonra hepsi buraya göçüp geldi.

Кэлин элбэх үптэнэн-харчыланан, манна хонтуора аспыт.
(UK, s. 21)

Sonra çok zengin biri, kileri buraya açmış.

Эн сангабын били моойгор кэтэ сылдыбыт тэрилгинэн
эргитэн ити дьиз үөһэ турар антенналарынан тутан бу
манна суруйбуппут. (ÖA, s. 21)

Senin söylediklerini evin üzerinde bulunan antenlerin sayesinde
anlayıp buraya yazdık.

2.3.2.1.10. Onno (orada, oraya)

Онно 12 сыл ололорбута. (A, s. 4)

12 yıl orada yaşamış.

Мин онно эмиэ үлэлэспитим. (İİS, s. 19)

Ben orada da çalışmışım.

Чангыргыыр ойуун онно баара үһү (ÖA, s. 63)

Çanırırır şaman oraya varmış.

2.3.2.1.11. Attıgar (yanında)

Киирбит дьон аттыгар тураллар. (UK, s. 21)

Batmış halkın yanında duruyorlar.

Уоллаах аба кутаа аттыгар ололорлор. (XNK, s. 76)

Çocuklu baba ateşin yanında oturuyor.

Мастаах күөлүн аттыгар төрөөбүтэ. (UTU, s. 60)

Ağaçlı gölün yanında doğmuş.

Бэдьэкэ офонньор кыбыыга киирэн, кини аттыгар кэлбитэ.
(UTU, s. 135)

Beceke yaşlılar sokağına girmiş, onun yanına gelmiş.

Кини тобо эрэ массыына аттыгар турара (UTU, s. 282)

O nedense arabanın yanında duruyor

2.3.2.1.12. Kenniger (arkasında)

Иччитин кэннигэр түһэн, суол ортотугар олон эмиэ
ыйылаата. (BT, s. 10)

Efendisinin arkasına düşen, yol ortasında oturup hıçkıra hıçkıra
ağlar.

Күн сабах кэннигэр саспыта быданнаата да, халлаан син биур сып-сырдык. (ÖA, s. 103)

Güneş şafağın arkasına gizlemiş, uzaklaşmış, gökyüzü oldukça parlak.

Быыс кэннигэр Эмээхсин сөтөллөрө иһиллэр. (SO, s. 25)

Duvarın arkasında yaşlı kadının öksürük sesi duyuluyor.

Күкүр Уус урут булар, сулбу тардан ылан кэннигэр туттар. (SO, s. 96)

Kükür Üüs yukarıda buluyor, kopararak arkasında tutuyor.

2.3.2.1.13. Ürdüger (üzerine, üstüne)

Балабан үрдүгэр чарпа тохтоп сытар үһү. Сулуустар. (A, s. 54/bilmese)

Kulübenin üstünde parça parça dökülmüş durur. Yıldızlar.

Балабан үрдүгэр кэлтэбэй хамыйах сытар үһү. Блү. (A, s. 54/bilmese)

Kulübenin üstünde eğri kaşık durur. Ay.

Маннай «Кыһыл Ойуун» үрдүгэр түспүттэрэ. (O-SNU, s. 14)

Evvela 'Kızıl Şaman'ın üstüne düşmüşler.

Икки тобугун үрдүгэр дьохуннаан олорор. (SO, s. 13)

İki dizinin üstünde vakur bir şekilde oturuyor.

2.3.2.1.14. Tula (çevresinde, etrafında)

Тула барыта иһийбит курдук. (ÖA, s. 92)

Tüm çevresi susmuş gibi.

Бу остуол тула олорон элбэх дьоро кизһэлэри атаарбыттара. (ÖA, s. 131)

Bu okulun çevresinde yaşayanlar çok güzel bir akşam geçirdi.

Бырааһынньык кыттыылаахтара яранганы тула хаамсаллар, (XNK, s. 23)

Bayram merasimi çadırın çevresinde yapılıyor.

Быыһаа, Тон, быыһаа!»— диэн тула көтөллөр. (SO, s. 165)

'Affet, Ton, affet!' diye çevresinde uçuyorlar.

Manna “burada” (327), onno “orada” (254), is “içeride, içinde” (265) ve ürdüger “üzerine, üstüne” (259) en sık kullanılan yer zarflarıdır. Diğer yer

zarflarının kullanım sayıları şöyledir: alın “aşağı” (20), ürüt “yukarı” (17), kenniger “arkasında” (25), ilin “ileri” (124), tula “çevresinde” (135), attıgar “yanında” (145), kelin “geri” (225), üöhe “yukarı” (179).

2.3.2.2. Zaman zarfları

“Zaman zarfları bir oluş ve kılışın zaman içindeki yerini bildiren, daha açık bir anlatımla fiillerin, sıfat-fiillerin ve zarf-fiillerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran veya kesinleştiren sözlerdir”²⁷¹. Saha Türkçesindeki zaman zarfları şunlardır:

2.3.2.2.1. Künüs (Gündüz)

Күнүс кини кунуэхэ саба түһээччитэ суох. (CC, s. 159)
Gündüz o, adama saldırmadı.

Күнүс 1-2 чаас сытан-сынньанан, нукгаан-утуйан ылар. (SBX, s. 59)
Gündüz bir iki saat yatıp dinlenir, kestirip uyur.

Кыһын үлэлээ, сайын үлэлээ, күнүс үлэлээ, түүн үлэлээ, суох, туһаммыппын билэ иликпин. (SO, s. 14)
 Kışın çalış, yazın çalış, gündüz çalış, gece çalış, hayır; nasıl yaşayacağımı bileceğim.

Күнүс манна эргийэн кэлиэм, онно көрүтэлиэм. (SO, s. 125)
Gündüz buraya geri geleceğim, orayı gözden geçireceğim.

2.3.2.2.2. Kiehe (gece)

Кинилэр үлэлэрин сүрүн соруунан дьонно көрдөрөн кизһэ сценаба оонньуурга бэлэмнээһин этэ. (CC, s. 211)
 Onlar işlerinin asıl amacını halka göstermek için akşam sahnede sergilenmek üzere hazırlanmışlardı.

Нөнгүө күнүгэр кизһэ Каприттан барбыттара. (CC, s. 247)
 Ertesi gün akşam Kaprit'tan gelmişler.

Эһэм мин кыра эрдэхпинэ кизһэ аайы остуоруйа кэпсиир этэ. (SBX, s. 101)
 Ben küçük çocukken dedem her akşam hikâye anlatırdı.

²⁷¹ Korkmaz; a.g.e., s. 495

Киэһэ буолуор дылы оһуокайдаан ыллыыллара-туойаллара, кымыһы иһэрпит ыалга махтал тыллара этэллэрэ: (IIS, s. 7)

Akşama kadar dans ederek şarkı söylediler ve kımızı içtikleri aileye teşekkür ettiler.

2.3.2.2.3. Kүн ortoto (öğlen)

Тиин Мэйии билигин эмп биэриэбэ, ону күн ойуута, күн ортото уонна киэһэ күн киириитэ үс күн устата иһэрт — оҕон үтүөрүөбэ. (ОА, s. 39)

Tiinj Meyii şimdi ilaç verecek; onu şafak vakti, gündüz ve gece güneş battığında üç gün boyunca içirt, çocuğun iyileşecek.

Күн төһө буолла?

Күн ортото буолла. (SO, s. 97)

Vakit ne oldu?

Öğlen oldu.

2.3.2.2.4. Tүүн күнүс (gece gündüz)

Оттон биһиги, өтөрдөөннүгэ диэри омук-омук барыта силлиһэн, нууччалыы тыллаах биир кэлим советскай норуот үөскүүрүн түүн-күнүс кэтэспит дьон, перепистэн перепискэ омук ахсаана абыйааи истэбин аайы үөрэр курдук этибит. (BS, s. 31)

Daha sonra biz, yakın zamana kadar bütün Rus dilli Sovyet halkları, diğer hakların konuşmalarını işitebilmek için gece gündüz bekledik.

2.3.2.2.5. Erde (erken)

Бу ый 12 күнүгэр сарсыарда эрдэ соҕус тииийиэхпит, — диэбитэ капитан. (UTU, s. 23-24)

Bu ayın on ikisinde, sabah erkenden ulaşacağız, demiş kaptan.

Бэйэ, ол эрэри мин манна тугу кэтээн олоруумуй, күн да эрдэ буолбат дуо? (SO, s. 256)

Kendi, fakat ben burada neyi bekliyorum, güneş erken doğmadı mı?

Эрдэ турар эдьигэн, хойут утуйар кулут киибин, убаккаам. (SO, s. 144)

Erken kalkan ablacığım, geç uyuyan esir kişiyim, ağabeyciğim.

Ону Ивап Галкин арыый эрдэ тиийбит. (SUSB, s. 15)

Ona İvan Galkin biraz erken ulaşmış.

Платон Алексеевич маннык кэмнэ өр үйэлэммитин бэрт эрдэ өйдөөбүтэ. (O-SNU, s. 25)

Platon Alekseeviç'in uzun çalışmaları zamanımızda erken anlaşılmıştır.

2.3.2.2.6. Erdetine (önceden, erkence)

Нэһилиэнньэ да психологическай културата олус намыһах буолан эрдэтинэ анал көмөнү, сүбэни-аманы көрдүү сатаабат. (BS, s. 64)

Önceden köyün psikolojik kültüründe çok az olan özel yardım, akıllıca yapılmazdı.

Онон эрдэтинэ уурайын, диэбит (SO, s. 236)

Bundan dolayı önceden durun, demiş.

2.3.2.2.7. Bүgүн (bugün)

Бүгүн оскуолатыттан кэлэн уруогар бэлэмнэнэн эрдэбинэ, ити дьулаан сурах иһилиннэ. (BT, s. 4)

Bugün okuldan gelip sonra derse önceden hazırlanarak, şu önemli bilgileri öğreneceğim.

Бүгүн биһиги кинини, уруккубут курдук, саха норуотун улуу уола, улуу суруйааччыта диэн бигэтик этэбит. (O-SNU, s. 4)

Bugün biz ona, geçmişteki gibi, Saha halkının ulu oğlu, ulu yazarı diyebiliriz.

Онон бүгүн кинини киһи быһыытынан ахтыахпын баҕарабын. (SBX, s. 56)

Bundan dolayı bugün onun insan için hasret çekmesini istiyorum.

Күн бүгүн, ытаабыт киһи харабын курдук, кытара кыыһан табыста. (ÖA, s. 4)

Güneş bugün, ağlayan kişinin gözleri gibi, kızarıp kırmızılaştı.

2.3.2.2.8. Begehe (dün)

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.3.2.2.9. Sarsın (yarın)

Сарсын киэһэ мантан аттаныхпыт (UTU, s. 23)

Yarın akşam buradan atlarla yola çıkacağız.

Сарсын мпн өлүөм, күн тахсыыта абабыкка ыым, бары уруубу билсэллэрбиныгыр. (А, s.. 16)

Ben yarın öleceğim, şafak vakti babacığımı gönder, bütün akrabalarımı çağır.

Бу сулуһу бүппүтүн кэннэ эн сарсын көрүөбүһ. (SO, s. 58)

Bu yıldızın sonunu sen yarın göreceksin.

2.3.2.2.10. Öyünün (ertesi gün)

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.3.2.2.11. Sarsıarda (sabayleyin)

Онтон мин сарсыарда эрдэ булгуиньахха кэлбитим. (SUSB, s. 48)

Sonradan ben sabahleyin erkenden tepeye gittim.

1927 с. сэтинньи 14 күнүгэр сарсыарда 9 чааска Булунга күүстээх сир хамсааһына буолбута. (CC, s. 176)

1927 yılının Kasım ayının on dördünde sabahleyin saat dokuzda Bulunğa güçlerinin devrimi oldu.

Борон, тымныы, курас сарсыарда буолла. (ÖA, s. 4)

Gri, soğuk ve kuru hava sabahleyin idi.

Апока сарсыарда эрдэ уһугунна. (XNK, s. 75)

Apoکا sabahleyin erkenden uyandı.

2.3.2.2.12. Kışın (kışın)

1916-17 сыллаабы кыһын Марфаны кэргэн ылбыта. (UK, s. 26)

1916-17 yıllarında kışın Marfanı eş olarak almış.

Билигин кыһын ураһаба олорботтор, аныгылыы үчүгэй дьуэлээхтэр. (XNK, s. 77)

Kışın çadırda yaşanmaz, şimdi evde yaşamak iyidir.

Манна сайын сир үрдэ кыратык ирэр, түгэбэ өрүү тон сытар уонна кыһын олус күүстээх тыал түһэр. (XNK, s.130)

Burada yazın karlar yavaşça erir, her yerde don olur ve kışın çok sert soğuk rüzgâr eser.

1890-1891 сыллаабы кыһын устата мисс Марсден Иркутскайга олорбута. (UTU, s. 21)

1890-1891 yıllarında kışın bayan Marsden İrkutsk'ta yaşamış.

2.3.2.2.13. Sayın (yazın)

Кыһын кэлбитин кырыатынан биллэ, сайын кэлбитин самыырынан биллэ. (CNB, s. 34)

Kışın geldiğimde kar oluyor, yazın geldiğimde yağmur oluyor.

Семинария бастакы таһаарьплта 1858 сыллаабы сайын буолбута. (UK, s. 10)

Papaz okulu ilk olarak 1858 yılında yazın açılmış.

Өлөөнго ол иһин сайын күн киирбэт дииллэр. (ÖA, s. 113)

Ölön'e onun için yazın güneş girmez derler.

Табаһыттар сайын ыңгырынан сылдьаллар. (XNK, s. 76)

Geyik besleyenler yazın eyerlerini yanlarında bulundururlar.

2.3.2.2.14. Innine (önce)

Ити нууччалар бу сирдэри булуохтарын 300—400 сыл иннинэ буолбут сабажалаах. (BS, s. 9)

Şu Ruslar bu yerlere tahminen 300-400 yıl önce gelmişler.

2.3.2.2.15. İlik (henüz, daha)

Оройуон экономиката билигин да чөлүгэр түһэ илик диэххэ сөп. (BS, s. 50)

Bölgenin ekonomisi şimdilerde yeni yeni eski hâline geliyor.

Уолум сокуоннай сааһын ситэ илик, эһиил кэлэннит, кэпсэтээрин! (UK, s. 16)

Oğlum henüz reşit olmadı, gelecek yıl olacak, o zaman konuşun!

Киһи киһини тобо таптыыра ханна да таайылла илик таабырын. (ÖA, s. 128)

İnsanın insanı neden sevdiği henüz hiçbir yerde çözülmemiştir.

Суох, илик буолуо. (SO, s. 163)

Hayır, henüz olabilir.

2.3.2.2.16. Anı (şimdi)

Мухтаар, аны бу былаат сытынан ийэбин бул! (BT, s. 20)

Muxtaar, şimdi bu atkının kokusuyla annemi bul!

Дьэ бу аҕам биһиги аны саха сыбаайбатыгар ыңгырыллан олоробут. (CC, s. 298)

Şimdi babamın bizi çağırdığı Saha düğünündeyiz.

Аны *куоттарбытым буолаарай?* (CNB, s. 9)
Şimdi şehrimizde mi olacağız?

Аны тохтоору гынна дуу?! (SO, s. 12)
Şimdi durdu mu?

2.3.2.2.17. Melci (her zaman)

Маннык хайа анныгар мэлдьи уу өрүскэ тонгумна сүрүгүрэ турар буолара. (A, s. 20)
 Böyle kayanın altında akan nehir her zaman donmuş bir şekilde durur.

Холобур, Тыгын эһэтин мэлдьи Бадьяайы дииллэр. (CC, s. 52)
 Örneğin, Tığın dedeye her zaman Baycaayı derler.

Кини мэлдьи көнөтүнэн уонна аһаҕастык этэр кинини сөбүлүүр эбит. (XNK, s. 39)
 O her zaman doğru ve açık konuşan kişiyi severmiş.

Ити улуустарга мэлдьи балык аһылыктаах дьонтон ыалдьаллара. (UTU, s. 29)
 Şu köyde her zaman balık yiyen kişilerden rahatsız olurlar.

2.3.2.2.18. Sorox ardıgar (bazen, arasıra)

Миигин манна убайым Моһуок уонна ийэм сорох ардыгар салаасканан соһон аҕалар буолаллара. (SO, s. 243)
 Beni buraya ağabeyim Muhuok ve annem bazen kızakla getirirler.

О, сорох ардыгар үчүгэйдик да оонньуур, мин бирээмэ ытыы сыһабын. (SO, s. 306)
Bazen iyi oynar, ben doğru atışı yaparım.

Ону биһиги сорох ардыгар умнабыт. (SO, s. 395)
 Biz onu bazen unuturuz.

2.3.2.2.19. İti genñe (bundan sonra, daha)

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.3.2.2.20. Ol ikki ardıgar (O esnada)

Ол икки ардыгар, эмискэччи кириэппэс аанын нууччалар харса суох ытыалаабыттар. (SUSB, s. 14)
O esnada ansızın kale kapısını Ruslar vicdansızca ateşe tuttular.

Ол икки ардыгар сарыы тагастаах кыыс сүтэн хаалбыт.
(UTU, s. 279)

O esnada deri elbiseli kız kaybolmuş.

Ол икки ардыгар бу барыйан кэлэр! (XNK, s. 122)

O esnada bu karanlık gelir!

Ол икки ардыгар Хардаҕастай Бэргэн дьоно сытыы-хотуу Курбуһабы оһунан өттүккэ түһэрбиттэр. (SUBS, s. 54)

O esnada Xardağastay Bergen halkı çok hareketli olan Kurbuhax'ı okla kalçasından vurarak düşürmüş.

2.3.2.2.21. Bu ikki ardıgar (bu sırada)

Бу икки ардыгар буһарбыт киэһэнги аспытын аһаан баран бэрд түргэштннк сыгынньахтанан утуйа сыппыппыт. (А, s. 18)

Bu esnada akşam yemeğini pişirip yedikten sonra çok hızlı şekilde soyunup uyuduk.

Бу икки ардыгар үс чааһы быһа сыыллан кэллим. (SO, s. 254)

Bu sırada üç saat sürünerek geldim.

Бу икки ардыгар дьизтин тулатын үчүгэйдик ыраастатар, дьизтин иһин сэргэлэрин сэбирдэхтээх хахыйахтарынан киэргэтэр. (А, s. 43)

Bu sırada evin çevresini iyice temizletir, ev için sergeleri yapraklı huş ağacıyla süsler.

2.3.2.2.22. Xahan eme (bazen, bir zaman)

Саныы сырым, хаһан эмэ этээр. (SO, s. 66)

(Çok) düşündüm, bazen (az) konuştum.

Бу курдук ойуур быыһыгар саһан турдун, хаһан эмэ кэлэн көрөн барар буолуом. (SO, s. 73)

Böyle ormanlık bölgelere gizlendin; bazen gelip, görüp gidiyorsun.

Эн хаһан эмэ Чочур Мыраанна сылдьабытын дуо? (ÖA, s. 87)

Sen bazen Çoçur Moraanğa gider misin?

Аны мин кинини хаһан эмэ көрсөбүн дуу, суох дуу? (SO, s. 470)

Şimdi ben onu bazen göreyim mi görmeyeyim mi?

2.3.2.2.23. Sotoru (yakında, birazdan)

Чжурчженнэр атын полководецтара Ханьлибу Пекиннэ саба түһэр уонна сотору куораты ылар. (CC, s. 9)
Çjurçjenlerin diğer komutanı Hañlibu Lekiñge saldırır ve yakında şehri alır.

Бу кэнниттэн сотору Аччыгый «Дима» Италияба ыалдьыттаабыт. (CC, s. 134)
Ondan sonra Aççıgıy 'Dima' yakın bir zamanda İtalya'ya gitmiş.

Чэ, бардым, сотору кэлнэм. (SO, s. 66)
Hey, vardım, birazdan geliyorum.

Манна олоор, күүт, мин сотору кэлиэм. (SO, s. 127)
Burada otur, bekle, birazdan geleceğim.

2.3.2.2.24. Urut (önce)

Мин урут кинини билбэт эбиппин. (ÖA, s. 67)
Ben onu önceden bilmezdim.

Урут эппиппит курдук, астронавт соботохсуйууну билбэт этэ. (ÖA, s. 72)
Önceden dediğim gibi, biricik astronotumuz bilinmezmiş.

Мин маны ситэ билбитим урут да, бизс сыл иннинэ улахан тойону гытта Бүлү дойдутугар сырыттахпына. (A, s. 32)
Ben bunu önceden bilmezdim, beş yıl içinde büyük efendimle beraber memleketimde bulunmak zorundayım.

Мин урут бултуур этим ээ. (SO, s. 278)
Ben önceden avlanırdım.

2.3.2.2.25. Sibiligin (demin)

Манна бааллар эбит, сибилигин тахсан бардылар, мин көрдүм. (SO, s. 187)
Buradalarmış, demin çıkıp gitmişler, ben gördüm.

Сибилигин онно бараары гынабыт дуо? (UK, s. 41)
Demin oraya gitmediniz mi?

Сибилигин эппит, — диэн Бэдьэкэ оѳонньор уонун иһигэр ботугураабыта. (UTU, s. 100)
Demin söyledim, diye Beceke çocuklara dudaklarıyla mırıldanmış.

Сүрэбум сибилигин да хайдыбат буолан!.. (SO, s. 449)
Yüreğim demin de ortadan ikiye ayrılmadı!

2.3.2.2.26. Аҕай (demin)

Субу аҕай таһырдыа ыстанан тахсыа. (XNK, s. 62)
İşte demin dışarıya atlayıp çıktı.

Мин соччо аһыахпын баҕарбаппын, сибилигин аҕай дэлби
аһаабытым. (SO, s. 261)
Ben bu kadar yemeyi istiyorum, demin tıka basa yedim.

2.3.2.2.27. Бүл (bu yıl)

Үсүһүнэн, быйыл Н.Е.Петров докгорскайын көмүскүүр (SBX,
s. 67)
Üçüncüsü, bu yıl N. E. Petrov doktorasını savundu.

Былыр да оннук этэ, быйыл да оннук. (SO, s. 66)
Eskiden de aynıydı, bu yıl da aynı.

Ол да эрэри биһиги быйыл күһүн киирэбит. (SO, s. 105)
Fakat biz bu yıl, sonbaharda giriyoruz.

Баҕар, биһиги быйыл да күһү көрдүү барарбыт буолуо. (SO,
s. 277)
Bakarsın, biz bu yıl da sonbaharda gitmeyi isteriz.

Sotoru “yakında, birazdan” (239), en sık kullanılan zaman zarfıdır. Urut “önce”(196), kiehe “gece” ve sayın “yazın” (180) zarfları onu takip eder. Diğerlerinin kullanımı ise şöyledir: күнүс “gündüz” (38), күн орото “öğlen” (6), түүн күнүс “gece gündüz” (1), erde “erken” (127), erdetine “önceden” (3), бүгүн “bugün” (148), sarsın “yarın” (60), sarsıarda “sabah” (150), kışın “kışın” (115), anı “şimdi” (22), melci “her zaman” (100), sorox ardıgar “bazen” (9), ol ikki ardıgar “o esnada” (6), bu ikki ardıgar “bu sırada” (3), xahan eme “bazen” (5), sibiligin “demin” (47), aҕай “demin” (58), быйыл “bu yıl” (85).

2.3.2.3. Tarz zarfları

“Tarz zarfları bir oluş ve kılışın niteliğini, nasıl yapıldığını, ne durumda olduğunu bildiren zarflardır”²⁷². Saha Türkçesindeki tarz zarfları şunlardır:

2.3.2.3.1. Tüргөnnik (çabukça, hızlıca)

Ол эынан баран ити дойдулар омуктара биһигини түргөnnик имири сомуохтара. (BS, s. 5)

Fakat şu ülkelerin halkları bizi hızlıca kesin bir şekilde sildi.

Халлаан былытыран, түргөnnик харангаран, лүгкүрэн барбыта. (BT, s. 6)

Gökyüzü bulutlanıp, hızlıca kararıp, sesler gitmiş.

Светлана түргөnnик хардарар. (CC, s. 76)

Svetlana hızlıca bağıırır.

Суох, ыраах дьону өссө түргөnnик умнуохтара. (ÖA, s. 31)

Hayır, uzaktaki halkı hızlıca unutacaklar.

2.3.2.3.2. Orguy (yavaşça)

Taradığımız eserlerde bu zarf ile ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.3.2.3.3. Кыратык (yavaşça)

Чэ, убаай, ыл кыратык, быыкаайыктык этэ түһүүй. (SO, s. 88)

Hey, ağabey, yavaşça al, dikkatlice indir.

Манна кыратык туоруу түһэр наада. (CC, s.86)

Burada yavaşça zayıflaman gerekli.

Манна сайын сир үрдэ кыратык ирэр, түгэбэ өрүү тон сытар уонна кыһын олус күүстээх тыал түһэр. (XNK, s.130)

Burada yazın karlar yavaşça erir, her yerde don olur ve kışın çok sert soğuk rüzgâr eser.

Арааһа, ол Саха сирин историятын олох кыратык сырдатыллыбыт периода буолар. (CC, s. 61)

Anlaşılan, o Saha Yeri'nin tarihi yavaşça periyodlar halinde aydınlatılıyor.

²⁷² Korkmaz; a.g.e., s. 499

2.3.2.3.4. Улаханник (бүyük, geniş)

Отутус сыл маннайгы агарыгар П.А.Ойуунускай бэйэтиттэн суруйуута улаханнык абырымныыр (O-SNU, s. 8)

Otuz üçüncü yılın birinci yarısında P.A.Oyuunuskay'ın kendi kayıtları büyük oranda azalıyor.

Итини кини улаханнык болбойоро, суолталыыра. (SBX, s. 43)
Buna o fazlaca dikkat eder, önemser.

Эһиги тобо улаханнык сангарабым? (SO, s. 453)
Siz neden fazla konuşuyorsunuz?

2.3.2.3.5. Үчүгейдик (iyice)

Өссө үчүгөйдик өйдөөн көрөөрү тэниччи тутта. (BT, s. 20)
Daha iyice anlamaya çalışırken büyütmeye başladı.

Билинги историяҥа үчүгөйдик үөрэтиллэ илик Куцанскай держава хайдах үөскээбитэй? (CC, s. 37)
Şimdiki tarih derslerinde iyice öğretiliyorsa Kustanskay devleti nasıl kurumuş?

Ньургун Боотур убайым, үчүгөйдик сырыттахпына үс сылынан эргийиэбим (CNB, s. 23)
Nurgun Boour ağabeyim, iyice gezersem üç yıl içinde döneceğim.

Уйбаан Кутаскыыны бэрт үчүгөйдик Расторгуев атыыһым билэрэ. (UK, s. 19)
Satıcı Rastorguev Uybaan Kutaskıın'ı iyice tanır.

2.3.2.3.6. Бытаанник (yavaşça)

Бытааннык сыбарыйан түһэн истэ. (BT, s. 16)
Yavaşça kimildayıp indi.

Баҕар, бытааннык эстэр буомбаны бырахпыттара буолуо. (SO, s. 298)
Bakarsın, yok edici bombayı yavaşça atmışlardır.

Кыччык Миитэрэй миинэн кэлбит атыттан бэрт бытааннык уонна ыараханник түспүтэ. (UTU, s. 184)
Kıççık Miiterey benimle gelmiş, attan yavaşça ve zor bir şekilde inmiş.

Наһаа да бытааннык сыбарыйабын, эгэ кыайан сүүрээхтиэн дуо? (XNK, s. 31)

Pek de yavaşça kimildiyor, koşmayı başaracak mı?

2.3.2.3.7. Suhallık (çabukça)

Иккис этэрээт Беляев командирдаах Өлүөхүмэттэн Сунтаарынан, Ньурбанан, Үөһээ Бүлүүнэн Бүлүү куоратыгар бэрт сүһаллык тизтэллээхтик турбуттара. (UK, s. 31)

İkinci müfreze Belyaev komutanı Ölüöxmetten Suntaar'ıyla, Nurban'a, Üöhee Bülüün'e ve Bülüü şehrine çok çabukça ulaşmış.

Бэрт сүһаллык айаннаан Үөһээ Бүлүү киинигэр Куорамыкыга кэлбиттэрэ. (UK, s. 42)

Yolcular Üöhee Bülüü merkezindeki Kuoramıkı'ya çok çabukça gelmiş.

2.3.2.3.8. Bukatın (tamamen, bütünüyle)

Киһиттэн букатын куттаммат буолбуттар ээ, бу күтүрдэр! (XNK, s. 79)

Bu cimriler adamdan tamamen korkmuşlar!

Онон, Бүлүү куоратын оскуолатынан, үөрэх букатын бүтэр үһү дуу? (UK, s. 13)

Bundan dolayı, Bülüü şehrindeki okullarda, öğretim tamamen bitti mi?

Ойуунускай бигэргэтиитэ итинизхэ букатын уун-утары. (O-SNU, s. 19)

Oyuunuskay'ın iddiası tamamen bunun aksini beyan ediyor.

Ол кыыһы буор босхо биэрдэхтэринэ даа, букатын ылыам суоҕа. (CNB, s. 62)

O kıza toprağı bedava vermişler ama ben tamamen bedava almayacağım.

2.3.2.3.9. İnne (böyle, böylece)

Мин эрэ инним буолбакка, барыбыт да иннэ буолла быһыылаах. (SO, s. 173)

Benim erkek yeğenim olmamış, bu yüzden hepimiz böyle tavır aldık.

1912 с. «Якутские окраины» хаһыаты көрө сылдьан, мин ханнык эрэ А. Семенов «На Капри у М. Горького» диэн ыстатыйатыгар иннэ түспүтүм: (CC, s. 240)

1912 yılında 'Yakutistan bölgesi' gazetesi çıkmaya başlamış, benim tanımadığım biri olan A. Semenov 'Na Kapri M. Gor'kogo' diye bir yazıda böyle yazmış:

Кuhu эрэ иннэ диэн сангарабыт. (SO, s. 375)
O böyle diye konuşuyorsunuz.

2.3.2.3.10. Emiske (aniden, çabucak, birden)

Онтон эмискэ иннэ курдук иинэбэс, боробулуоха курдук кытаанах туундара үөтүн төбөтө түбэстэ. (XNK, s. 27)
Oradan ansızın iğne gibi ince tel gibi sert tundra söğüdünün baş tarafı düştü.

Ол хаамыталыы сылдьан, эмискэ тохтуу түспүтэ. (UTU, s. 57)
O gezip dolaşırken, aniden durdu.

Эмискэ ол ым Мухтаар буола түһэр. (BT, s. 23)
Aniden o köpek Muxtaar'a dönüştü.

Эмискэ ытым сангата өлөр сангатынан сангара түспүтэ. (A, s. 21)
Birden köpeğin sesi ölü sesi gibi çıktı.

2.3.2.3.11. Баçça (şöyle, böyle, bunun gibi)

Бачча элбэх кимнээхтэрбит кэллилэр? (UTU, s. 16)
Bunun gibi kalabalıkta kimler geliyor?

Таһырдьа тахсангын, ханна бачча өр буоллун? (UTU, s. 45)
Dışarı çıkın, nerede böyle eski oldun?

Кuhu аймах сайдыыта тобо бачча бытаарда? (ÖA, s. 71)
İnsanın akrabalarıyla ilişkileri neden böyle yavaşlıyor?

Бачча киирэн баран, эмиэ тахсыам буоллаба. (SO, s. 33)
Şöyle girip gidiyorsun ama ben çıkacağım.

2.3.2.3.12. Mannık (böyle, bu şekilde)

Суох, маннык табыллыбат. (XNK, s. 34)
Hayır, bu şekilde imkansız.

Дьинэр, хайаан да маннык буолуохтаах этэ. (O-SNU, s. 22)
Cin, ille de böyle olacakmış.

Кини 1896 сыл бэчээттэммит «Заметки об этническом составе тюрских племен и народностей» диэн үлэтигэр маннык сыаналаабыт: (CC, s. 35)

O 1896 yılında basılmış ‘zаметki ob etniçeskom sostave tyurskix plemen i narodnostey’ isimli çalışmasında böyle değerlendirmiş:

Ол туһунан Э. К. Пекарскай тылдьытыгар маннык суруллар: (CC, s. 54)

Bunun üzerine E. K. Pekarskay sözlüğünde bu şekilde yazıyor:

2.3.2.3.13. Bu kurduk (böyle, böylece)

Суох, бырааттар, бу күрдүк олорор сатаммат! (O-SNU, s. 5)
Hayır, kardeşler, burada böylece oturamazsınız.

Үлэм суоҕа буоллар мин бу күрдүк сордонор этиэм... (SO, s. 14)
İşimi kaybedince ben böylece kıvrandım...

Ол кэнииттэп эмиэ бэрт сөпкө бу күрдүк суруйбут эбит: (SUSB, s. 46)
Sonra da böyle doğru bir şekilde yazmış:

Онтон эн тоҕо бу күрдүк үөрдүһ? (UTU, s. 122)
Orada sen neden böyle sevindin?

2.3.2.3.14. Ütütük (iyice)

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

Mannık “böyle” (347) ve üçügedik “iyice” (229) en sık kullanılan tarz zarflarıdır. Diğer tarz zarflarının kullanım sayıları şöyledir: bu kurduk “böylece” (111), baçça “şöyle, böyle” (78), emiske “çabucak” (124), inne “böylece” (16), bukatın “tamamen” (169), suhallık “çabukça” (5), bitaannık “yavaşça” (18), ulaxannık “büyük, geniş” (130), kıratık “yavaşça” (78), türgennik “hızlıca” (145).

2.3.2.4. Miktar Zarfları

“Bir Kılış ve oluşun veya bir vasfın miktarını, derecesini belirtmeye yarayan zarflara miktar zarfları (adveerbe de quanntité) adını veririz”²⁷³. Saha Türkçesindeki miktar zarfları şunlardır:

2.3.2.4.1. Olus (pek çok)

Николай Климович В. А. Звягинцев «тыл киһи психосферата буолар...» диэн санаатын олус биһирээбит этэ. (SBX, s. 41)
Nikolay Klimoviç V. A. Zvyagintsev'nın 'dil kişinin psixosferası olur...' düşüncesini çok alkışlamıştır.

Мин да, обом да олус үөрдүбүт (SBX, s. 103)
Ben de çocuğum da çok sevdim.

Айылбаны олус таптыыра. (SBX, s. 99)
Doğayı çok seviyor.

Күһүн дьааты бэлэмнииллэрэ, ол дьаат олус күүстээх этэ. (CC, s. 7)
Güzün zehri hazırlarlar, o zehir çok güçlüdür.

2.3.2.4.2. Elbektik (çok)

Ол туһунан бэчээккэ, радиоҕа, телевидениеҕа элбэхтик сурулунна, кэпсэннэ. (SBX, s. 25)
Bunun üzerine gazetede, radyoda, televizyonda çok yazıldı ve konuşuldu.

Кинигэни элбэхтик аабар, мунньар. (UK, s. 57)
Kitabı çok oku, bitir.

Муора балыгыттан лосось, треска ордук элбэхтик ууһуур. (XNK, s. 20)
Deniz balıklarından som ve morina çok fazla ürerler.

Кини үлэтин суруйарыгар Орто Азияҕа элбэхтик барбыта-кэлбитэ. (SBX, s.)
Onun işini yazdığında Orta Asya'ya çok gelip gitmiş.

²⁷³ Banguoğlu; a.g.e., s. 372

2.3.2.4.3. Kıratik (az)

Кырдьык, кыратык тумуулаабыт, үтүө буолан эрэр. (UTU, s. 53)

Gerçek ve az öğrendik, harika olacak.

Иван Николаевич, биир саһаанҥа олус кыратык төлүүр эбиккит дуу? (UK, s. 22)

İvan Nikolaeviç, bir kulaca çok mu az ödedi?

Саха сирин историятыгар саха норуота үөскээбитин туһунан боппуруос кыратык быһаарыллыбыта. (CC, s. 57)

Saha Yeri tarihi içinde Saha halkının oluşumu konusu üzerine az çalışılmıştır.

Миэхэ кыратык атыылыы түһээр эрэ. (SO, s. 256)

Bana satıcı fiyatı az indirdi.

2.3.2.4.4. Аҕай (oldukça, pek)

Дьоннор билигин аҕай көрдүү бардылар. (BT, s. 5)

İnsanlar şimdi oldukça çok görüp gitti.

Син аҕай буолбукка дылы. (SO, s. 409)

Çok fazla olmatış gibi.

Онтон мааны дьахталлар эмиэ аргыый аҕай чугас турар ураһаҕа барбыттара. (SUSB, s. 6)

Sonradan şerefli kadınlar da yavaş yavaş oldukça yakınlarındaki çadıra varmışlar.

2.3.2.4.5. Naaha (pek çok)

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.3.2.4.6. Naa (pek çok)

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.3.2.4.7. Аҕайдик (oldukça, pek)

О, хаһан эрэ манна биһиэхэ кэлэн, Ыуругун Боотур курдук, абааһылары үчүгэй аҕайдик кэхэтэлээн биэрбэт ээ. (SO, s. 202)

Bir zamanlar burada bize gelen, Nurgun Bootur gibi, şeytanlara fazlasıyla haddini bildirdi.

Онтон биһигини үчүгэй абайдык кэһэппиттэрэ. (SO, s. 462)
Orada bize fazlasıyla haddimizi bildirdiler.

Бу тойон төрүтэ суох бэйэтэ суругу оччотобу майгынан
үчүгэй абайдык билэр буолан киһиэхэ кыһалбалаабынан
ааттанара. (A, s. 15)

Bu efendinin aslı olmayan önceki yazılarında oldukça iyi huylu biri
olarak bilinen kişiyi ihtiyaç sahibi olarak adlandırırlar.

2.3.2.4.8. Аҕай ere (ne az ne çok)

Taradığımız eserlerde bu kelimeyle ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.3.2.4.9. Alıs (ölçüsüz, fevkalâde)

Алаатан! Айыыкам оҕото, алыс да айманан эрэбин. (CNB, s. 40)

Ah! Zavallı çocuk, beni fevkalâde kaygılandırıdın.

Бохсоҕоллой Боотур обургу алыс сананнаба. (CNB, s. 43)

Boxsoğolloy Bootur fevkalâde önemli düşüncelere dalmıştı.

Алыс элбэх арыгыны иһэн өлбүт дуу, хайдах дуу? (UTU, s. 203)

Şarabı oldukça fazla içen ölmüş mü? Nasıl?

Сүөһүнү бэрт алыс элбэхтик үөскэппит киһи дииллэр. (CC, s. 222)

Siğiri oldukça fazla beslemiş kişi derler.

2.3.2.4.10. Dele (fevkalâde)

Taradığımız eserlerde bu zarfla ilgili örnek bulunmamaktadır.

2.3.2.4.11. Bert (pek, çok)

Бэрт кырдыаҕас тиит быһыылааба. (BT, s. 6)

Çok yaşlı karaçamı kesecekler.

Ону бэрт түргэнник биллэрэ тарт! (CNB, s. 48)

Onu çok hızlı bir şekilde belirli bir yere sürükle!

Ол иһин норуот итини бэрт дэбигистик ылыммыта. (O-SNU, s. 10)

Bundan dolayı halk onu çok ucuz fiyata almış.

Бэрт үчүгэйдик кэпсэттибит. (SBX, s. 65)

Çok iyi konuştuk.

2.3.2.4.12. Bert elbex (pek çok, sonsuz)

Саха биллиилээх историга, этнограба Г. Ксенофонтов собурууну сибээһи үөрэтиигэ бэрт элбэх сыратын бараабыта. (CC, s. 35)

Bilinen saha tarihinde, etnograf G. Ksenofontov güneyle ilgili araştırmalarına pek çok çaba harcamıştır.

О. И. Бөтлингк этиитинэн, А. Я. Уваровскай сахалыы тылынан суруллубут бэрт элбэх, бүтүн дьааһык, кумаабылааба үзү.

O. İ. Bötlingk'in yazılarını, A.Y. Uvarovskay Saha Diline çok fazla çevirmiştir; bütün sandık, bu çevirilerle dolu.

Бэрт элбэх аан дойду омуктара омугун аатын кинитин кытта сибээстиир, холобур, саха кинитэ туба-киджи, алтай-кижи уо. д. а. (CC, s. 38)

Dünyadaki halkların isimleri kişilerle birlikte çok fazla söylenir, örneğin, Saha kişi, Tuva-Kiji, Altay-Kiji gibi.

2.3.2.4.13. Bert aǵıyax (son derece az)

Хахыйахтар лабааларыгар бэрт аǵыйах хагдарыйбыт сэбирдэхтээхтэрэ. (UTU, s. 179)

Taze kayın ağaçlarının dallarında son derece az kurumuş yaprak vardır.

2.3.2.4.14. Össö (daha)

Ол иһин быстарыы-дьадайыы өссө түргэтээбит. (BS, s. 11)

Bundan dolayı dilenci daha da hızlanmış.

Холобур, Америка континеныгар АХШ таһынан өссө 50 государство баар. (BS, s. 17)

Örneğin, Amerika kıtasındaki AXŞ yakınında daha 50 devlet var.

Кэскил өссө иһиллээтэ. (BT, s. 18)

Keskil daha çok dinledi.

Өссө таптыыр кыыстаах эбит диу (SO, s. 68)

Daha çok sevenin kızı varmış.

2.3.2.4.15. Ağıyaxtıк (az)

Бу бары күннэ аттарбытын бэрд абыйахтык мииммиппит.
(A, s. 19)

Bunlar bugünlerde atlarımıza çok az binmiş.

Маабын кэлбит суолунаабар бу суолунан дьоннор абыйахтык сылдыбыттар. (BT, s. 22)

Eskiden kullanılan yollara göre bu yolları insanlar az kullanmıştır.

Саха сирин киин оройуонарыгар сөнгүү абыйахтык түһэр сирдэринэн Майа уонна Дьокуускай буолаллар. (CC, s. 167)

Saha yerinin merkez bölgelerinde yağışın az olduğu yerler Maya ve Cokuuskay'dır.

Ол ғынан баран кини сэрии туһунан абыйахтык кэпсиирэ уонна наар сэрии диэн улахан алдьархай диир этэ. (SBX, s. 102)

Fakat o savaş üzerine az konuştu ve sürekli savaş için büyük bela dedi.

Bert “çok, pek” (664), olus “çok, pek çok” (522) ve össö “daha” 402) en sık kullanılan miktar zarflarıdır. Diğer miktar zarflarının kullanım sayıları şöyledir: ağıyaxtıк “az” (6), bert ağıyax “son derece az” (4), bert elbex “pek çok, sonsuz” (17), alıs “ölçüsüz, fevkalâde” (25), ağaydıк “oldukça, pek” (6), ağay “oldukça, pek” (58), kıratık “az” (105), elbextik “çok” (55).

2.4. EDAT

2.4.1. TANIM

Dionysios **Tēkhne Grammatikē** adlı eserinde edat için ‘πρόθεσις’ terimini kullanmış ve anlamını şu şekilde vermiştir: “Edat, hem kelimelerin birleştirilmesinde hem de söz diziminde sözün bütün bölümlerinin önünde yer alan bir söylemdir”²⁷⁴.

İngilizcede edat terimine karşılık olarak “preposition” terimi kullanılmaktadır. David Crystal, **The English Language** isimli eserinde zarfı şu şekilde açıklar: “Edat bir cümlede, çoğunlukla yer ve zaman ilişkisini gösteren iki bölüm arasındaki anlam ilişkisini ifade eder”²⁷⁵. Bir başka eserde ise zarf şöyle tanımlanmıştır: “Edatlar genellikle zarflara yakındır çünkü onlar, zarflar gibi, zaman, yer ve durum ifade ederler”²⁷⁶.

We sat **on** the bench. (Biz bankta oturduk.)

They left **at** three. (Onlar üçte ayrıldı.)

It is far **from** two hours here. (O buradan iki saat uzakta.)

Fransızcada edat terimi için “préposition” terimi kullanılmaktadır. **Fransızca Dilbilgisi** adlı eserde zarf için şöyle bir tanım yapılmıştır: “Edat, ismi zamiri, sıfatı veya zarfı aralarında ilişki kurarak bir başka terime (fiil, isim vb.) bağlar”²⁷⁷.

Il est **à** paris. (O Paris’te.)

Je vais **au** bureau (Ben ofisteyim.)

Je vais **en** france (Ben Fransaya gidiyorum.)

²⁷⁴ Thraks; **a.g.e.**, s.55

²⁷⁵ Crystal; **a.g.e.**, s. 213

²⁷⁶ Gramley; Pätzold; **a.g.e.**, s. 105

²⁷⁷ Emir; **a.g.e.**, s. 259

Almancada edat terimi için “die präpositionen” terimi kullanılmaktadır. **Deutsche Grammatik -Almanca Dilbilgisi-** isimli eseri kaleme alan Ender Erenel ve Zafer Ulusoy, präpositionen için şu bilgilere yer vermişlerdir: “Almancada edatlar cümle içinde değişmeden kullanılan ve daima bir isim veya zamirle birlikte kullanılan sözcüklerdir. Bu isim veya zamir kullanılan edatın çeşidine göre ismin çeşitli hâllerinde bulunur. Edat cümle içinde, önünde bulunduğu isim, zamir veya diğer öğelerle cümlenin diğer bir ögesi arasında bağlantı kurulmasını sağlar”²⁷⁸.

Der Ball flog **durch** das Fenster. (Top pencereden uçup gitti.)

Er arbeitet **für** seine Familie. (O ailesi için çalışıyor.)

Die Frau weint **um** ihren toten Sohn. (Kadın ölü oğlu için ağlıyor.)

Arapçada edat terimi için “harf-i cer” terimi kullanılır. Karin C. Ryding tarafından kaleme alınan **A Reference Grammar of Modern Standard Arabic** adlı eserde edat şu şekilde açıklanmıştır: “Edatlar, bir konumu veya yönü gösterir ve mekân ya da zaman kavramını da anlatabilir”²⁷⁹.

كَتَبْتُ بِالْقَلَمِ (Kalemle yazdım.)

قَاتَلَ الْجَيْشُ فِي شَجَاعَةِ الْأَسُودِ (Ordu, arslanlar gibi savaştı.)

اِنْتَبَرْنَاكَ إِلَى الْعِشَاءِ (Yatsıya kadar beraberdik.)

Farsçada edat için “edat” ve “harf-i izafi” terimleri kullanılmaktadır. **Farsça Dil Bilgisi** adlı eserde edat şu şekilde tanımlanmaktadır: “Tek başlarına tam bir anlam ifade edemeyen, ancak anlamlı kelimelerle, isim tamlamalarıyla ya da kelime gruplarıyla birlikte

²⁷⁸ Erenel, Ender; Ulusoy, Zafer; **Deutsche Grammatik -Almanca Dilbilgisi-**, İstanbul, Fono Yayınları, 2003, s. 486

²⁷⁹ Ryding, Karin C; **A Reference Grammar Of Modern Standard Arabic**, United Kingdom, Cambrigde University Press, 2009, s. 366

bulunarak bir cümleye girdiklerinde çeşitli anlam ilgileri kuran ve böylece anlamları sezilen kelimelere 'حرف اضافه' edat' denir"²⁸⁰.

(Özgürlüğü elde etmek için mücadele edilmeli.) برای به دست آوردن آزادی باید مبارزه کرد

(Yağmur taneleri inci gibi görünüyordu.) دانه های باران مانند مروارید به نظر می آمد

(Bu kitabı sizinle gönderiyorum.) این کتاب را با شما می فرستم

Kitâbü'l-İdrâk li-Lisâni'l-Etrâk adlı eserde edat, yine "edat" terimiyle ele alınmıştır. Edat için şöyle bir açıklamaya yer verilmiştir: "Bir şey için hazır edilmiş olduğunu göstermek"²⁸¹. Konunun devamında edatla ilgili yeterli bir bilgi bulunmamakla birlikte şu bilgilere yer verilmiştir: "Edatın alâmeti (lık) veya (lik)'tir. Ms: (tonluq) -elbise için-, yamalığ -yama için-, (bitilik) -yazı için-gibi"²⁸². Burada anlatılan isimden isim yapma ekinin fonksiyonu üzerinedir. Konumuz olan edatla ilgisi bulunmamaktadır. Mef'ul Ma' başlığı altında ise ile edatı hakkında bilgi verilmiştir: "Mef'ul ma' -direk ile oturdum- yerine (olturdum dirâk bilâ) cümlesindeki dirâk bilâ gibidir. Burada (bilâ) -ile-demektir. Bab-ı mahsusunda zikredildiği veçhile (من سببيه) 'ye müradif olan (dan) harfinden başka istimal olunmadığı gibi mef'ul ma' (ile)'ye müradif olan (bilâ) kelimesi tasrih edilmeksizin, istimal edilemez. Burada fiili takdim ve tehir caizdir"²⁸³. İzfet başlığı altında, için (üçün), beri (bärü) ve ile (bilâ) edatlarıyla ilgili kısa bilgiler verilmiştir²⁸⁴.

Ettuhfe-üz Zekiye Fil-Lûgat-it Türkiyye'de edatla ilgili olarak soru (istifham) ayrımı başlığı altında soru edatı olan mı/mi izah edilmiştir²⁸⁵. Tutar (cezim) edatları ayrımı başlığı altında anlatılan konu edatlarla ilgili değildir.

El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabti'l-Lûgati't-Türkiyye'de ise müstakil olarak edatın anlatıldığı bir bölüm bulunmamaktadır. Eserde sadece soru

²⁸⁰ Yıldırım; a.g.e., s. 235

²⁸¹ Hayyân; a.g.e., s. 140

²⁸² Hayyân; a.g.e., s. 140

²⁸³ Hayyân; a.g.e., s. 173

²⁸⁴ Hayyân; a.g.e., s. 176-177

²⁸⁵ Ettuhfe-üz Zekiye; s. 93-94

edatı olan mı/mi, istisna edatı olarak adlandırılan meger, bâ (ile), bile muz/munzu (-den beri), ilâ (-e kadar), kibik (gibi) edatlarına kısaca değinilmiştir²⁸⁶.

Bergamalı Kadri'nin **Müessiretü'l-Ulûm**'unda edat terimi, harf terimiyle karşılanmıştır. Harf için eserde şu bilgilere yer verilmiştir: "Harf odur ki andan bir ma'nâ dilene, velî yalnızcağ zıkr olunmağla hâşıl olmaya bir âhar kelimeye koşmayınca: Üzre gibi. Üzre harfinün ma'nâsı üstünlükdür, lâkin yalnızcağ üzre demekle üstünlük ma'nâsı hâşıl olmaz, illâ meger ki tam üzre yâ yir üzre yâ gök üzre diyevüz, üzereye tamı yâ yiri yâ gögi bile zamm idevüz. Pes ma'lûm oldu ki harf içün bi'z-zât ma'nâ yok imiş, bir âhar kelimeye koşılmayınca ma'nâ hâşıl olmaz imiş. Bâkî harfler de bu kıyâs üzredür ki zıkr olundu"²⁸⁷.

Abdullah Ramiz Paşa'nın kaleme aldığı **Emsile-i Türkiyye** isimli eserde edat terimi için edevât terimi kullanılmaktadır: "Edevât, kelimeleri vayâhut cümleleri birbirine rabteden veyâhut ma'nâlarına husûsiyyet-i zâ'ide veren lâfızdır"²⁸⁸. Ahmet Cevdet Paşa tarafından yazılmış **Medhal-i Kavâ'id** isimli eserde de edevat terimi kullanılmış ve şu şekilde açıklanmıştır: "Edevât başlı başına bir ma'nâyâ delâlet etmeyip belki kelimelerin birbirleriyle terekkübüne âlet olarak kullanılan kelimelerdir ki zirde ale't-tafsîl beyan olunur"²⁸⁹. Hüseyin Cahit **Türkçe Sarf ve Nahiv** adlı eserinde edevat terimini kullanmış ve şöyle bir tanım yapmıştır: "Kendi başlarına bir ma'nâyı hâiz olmayıp diğer kelimelere ilhak olundukları zaman onların ya mütemmim hizmetini görmelerine sebep olan, ya kelime ve cümleleri birbirlerine rabteden yâhut kelimâtın nevilerini tahvil ve ma'nâlarını ta'dil eyleyen elfâza edevat ta'bir olunur"²⁹⁰. Ahmet Cevat Emre, **Türkçe Sarf ve Nahiv** adlı eserinde edat tanımı şu şekildedir: "Edevat, izâfetler, mütemmimler ve müteallikaat-ı fiil teşkîline, cümleleri veyâ aksâm-ı cümleyi rabta, müştakkaat tevîdine

²⁸⁶ **El-Kavânînu'l**; s. 20,52, 54, 55, 56

²⁸⁷ Bergamalı Kadri; **a.g.e.**, s. 7

²⁸⁸ Ramiz; **a.g.e.**, s. 154

²⁸⁹ Cevdet; **a.g.e.**, s. 56

²⁹⁰ Cahit; **a.g.e.**, s. 263

hizmet eden huruf veyâ kelimâtîr”²⁹¹. Köprülüzâde Mehmet Fuat ve Süleyman Saip tarafından kaleme alınmış **Türk Dilinin Sarf ve Nahvi** adlı eserde edat terimi kullanılmış ve şu tanıma yer verilmiştir: “Başlı başına manası olmayıp da mef’ûl teşkiline yahut iki kelimeyi birbirine bağlamağa yarayan kelimeye edat derler”²⁹². Ahmet Cevdet Paşa ve Fuat Paşa tarafından yazılmış **Kavâ'id-i Osmaniyye** adlı eserde edevat terimi kullanılmış ve şu bilgileri kaydetmiştir: “Edevat kelimeleri veyâhut cümleleri bir birine rabt eden veyâhut ma'nâlarına husûsiyet-i zâ'ide veren lâfızdır”²⁹³. **Mufasssal Yeni Sarf-ı Osmânî** adlı eserde edat için şöyle bir tanım yapılmıştır: “Yalnız bulundukça bir mana ifade etmez. Diğer kelimelerle birleştikçe manaları anlaşılır. Bu sebebe mebni edevata “hurûf-ı ma'ânî” dahi denir”²⁹⁴. **Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri** isimli eserin müellifi Midhat Sadullah edat için şunları kaydetmiştir: “Yalnız başına bir manası olmayıp başka kelimelerle birleştikleri zaman bir vazife îfâ eden kelimelere ‘edat’ denir”²⁹⁵. Halit Ziya Uşaklıgil’in kaleme aldığı **Kavâid-i Lisân-ı Türkî** isimli eserde edat, edâtı rabt ve edât-ı sıla başlıkları altında ele alınmıştır: “Edât-ı rabt, cümleleri veyâ bir cümlelerin kısımlarını birbirlerine bağlayan ve aslâ değişmeyen kelimelerdir”²⁹⁶. “Edât-ı sıla, kelimeleri birbirine vasleden ve aslâ değişmeyen kelimelerdir”²⁹⁷. Tâhir Ken'ân, **Kavâid-i Lisân-ı Türkî** adlı eserinde edatı şöyle tanımlar: “Te'lif-i cümel (ve) ibârât için esmâ ve ef'âle mukarenet ve tab'ında mahsûs ve mahsûr olan ma'nâya muvâzabetle, ifâdâtımızı bir silsile-i selîseye rabt ve isbâl ve terkîbdeki karîneyi zabt ve ikmâl eden ve ba'zan hissiyât-ı rakîke-i muhtelifeye tercümân olmak üzere münferiden dahi îrâd olunabilen elfâza ‘edevât’ nâmı verilir”²⁹⁸.

Muharrem Ergin’in **Osmanlıca Dersleri** isimli kitabında, edat ilk olarak eserin birinci bölümünde, “Bazı Edatlar” başlığıyla yer almaktadır. Burada

²⁹¹ Emre; **a.g.e.**, s. 229

²⁹² Fuat; Saip; **a.g.e.**, s. 51

²⁹³ Cevdet; Fuat; **a.g.e.**, s. 120

²⁹⁴ **Mufasssal Yeni Sarf-ı Osmânî**, s. 94

²⁹⁵ Sadullah; **a.g.e.**, s. 211

²⁹⁶ Uşaklıgil; **a.g.e.**, s. 59

²⁹⁷ Uşaklıgil; **a.g.e.**, s. 61

²⁹⁸ Ken'ân; **a.g.e.**, s. 65

edatla ilgili teorik bilgi bulunmamakta; sadece Osmanlıcada kullanılmış bazı edatlar verilmiştir: ile, -la/-le, daha, çünkü (çünkü), belki, da/de, ki, için, son zamanlarda, gibi ve kadar. İkinci olarak “Arapça Unsurlar” bölümünde karşımıza çıkan edatla ilgili olarak şunlar kaydedilmiştir: “ان hariç diğerleri harf-i cer (çekme edatı) olan bu edatlar aşağı yukarı Türkçenin son çekim edatlarına tekabül eden çekim edatlarıdır ve başlıcaları şunlardır: الى, ان, ب, ²⁹⁹على, عن, فى, ك, ل, مع, من. Bunların haricinde diğer edatlar başlığı altında şu edatlar verilmiştir: لا, نعم, الا, ³⁰⁰ما, ف, و. Son olarak “Farsça Unsurlar” bölümünde, başa gelen ve sona gelen edatlar olmak üzere iki başlıkta ele alınmıştır. Başa gelen edatlar şunlardır: nâ, bî, ez, der, ender, ber, bâ, be³⁰¹. Sona gelen edatlar: râ ve â³⁰².

Faruk Kadri Timurtaş’ın **Osmanlı Türkçesi Grameri** isimli eserinde edat üç yerde geçmektedir. İlk olarak “Yazı ve İmlâ” bölümünde, “Klişeleşmiş Kelimler” başlığı altında edat konusu işlenmiştir. Burada son çekim edatları, bağlama edatları, tekit (berkitme) edatları, soru edatları ve nida (ünlem) edatları ele alınmıştır³⁰³. İkinci olarak, “Arapça Kelime ve Şekiller bölümünde”, edatlar ve birleşik şekiller başlığı bulunmaktadır. Burada Osmanlıcada kullanılan Arapça edatlarla ilgili şu bilgilere yer verilmiştir: “Arapçada harf (cem’i hurûf) yahut edât (cem’i edavât) denilen kelimelerin çeşitli şekillerinden bir kısmı Osmanlıcada da kullanılmıştır. Bunlar arasında rabî edatları (edevât-ı rabtiyye) bulunduğu gibi, harf-i cer denen ve tek başına mânâ taşımayan edatlar da vardır. Harf-i cerlerle yapılan birleşik şekiller daha çok zarf olarak kullanılmıştır”³⁰⁴. Son olarak “Farsça Kelime ve Şekiller” bölümünde, “Edatlar” başlığı yer almaktadır. Burada edatlar dört başlık altında ele alınmıştır: ön edatlar (ez, bâ, be, ber, der, berây-ı, tâ), bağlama edatları (u/ü/vü, hem, hem... hem, ne... ne, yâ... yâ ve-yâ, eger, ger, ve-ger, ver, ve-ger-ni, meger, eger-çi, ger-çi, şâyed, lîk, ve-lîk, ve-liîkin,

²⁹⁹ Ergin; **a.g.e.**, s. 68-69-70

³⁰⁰ Ergin; **a.g.e.**, s. 72-73

³⁰¹ Ergin; **a.g.e.**, s. 79-80

³⁰² Ergin; **a.g.e.**, s. 80

³⁰³ Timurtaş; **a.g.e.**, s. 70-71

³⁰⁴ Timurtaş; **a.g.e.**, s. 229

ammâ, bel, belki, meger, çün, çünkü, çü, ki, zîrâ, bârî, hele, henûz, kâş-ki, kâş, gûyâ), ünlem edatları (ey, iy, eyâ, yâ, zînhâr, peh peh, âferîn, ahsentü, şâbâş, zihî, hîşâ, âh, vâh vâh, ey-vâh, ey-vây, vây, hayf, hayfâ, dirîg, dirîga, ofsûs, heyhat, va-hayfa) ve başka (ârî, âyâ, bes, behr, cüz, çend vb.) edatlar³⁰⁵.

Türkiye Türkçesinde edat yerine “ilgeç” terimi de kullanılmaktadır. Bunların haricinde takı ve sontakı terimleri de kullanılmıştır. Türkiye Türkçesi üzerine yazılmış günümüz gramerlerinden Muharrem Ergin’in **Türk Dil Bilgisi** adlı eserde edat şu şekilde tanımlanmıştır: “Edatlar manaları olmayan sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına manaları yoktur. Hiçbir nesne veya hareketi karşılamazlar. Fakat manalı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle bir gramer vazifesi görürler. Onun için manalı kelimeler olan isimlerin ve fiillerin yanında edatlara da vazifeli kelimeler diyebiliriz”³⁰⁶. Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri** adlı eserinde edat yerine takı terimini kullanmış ve onun için şu tanıma yer vermiştir: “İsimlerden sonra gelip onların söz içinde başka unsurlarla ilişkilerini kuran kelimelere takı (postposition) adını veriyoruz”³⁰⁷. Tahir Nejat Gencan, **Dilbilgisi** adlı eserinde ilgeç terimi kullanmış ve onu şu şekilde tanımlamıştır: “Sözcükler, kavramlar arasında anlam ilgisi kurmaya yarayan ve ancak bu görevleri için kullanılan sözcüklere ilgeç denir”³⁰⁸. Kaya Bilgegil, **Türkçe Dilbilgisi** isimli eserinde edatı şu şekilde tanımlar: “Anlamlarının eksikliği yüzünden tek başına bir hükme hedef olamayan veya haklarında hüküm verilemeyen, esasen nefislerindeki mahsur anlam da, takip ettikleri isim soylu kelimedenden sonra meydana çıkabilen sözlere edat denir”³⁰⁹. Doğan Aksan’ın editörlüğü üstlendiği **Sözcük Türleri** isimli eserde, edat terimi yerine ilgeç terimi kullanılmış ve anlamış şu şekilde verilmiştir: “Anlam ve görevleri daha çok, tümce içinde, birlikte bulunduğu sözlerle beliren, sözcükler arasında ilgi

³⁰⁵ Timurtaş; **a.g.e.**, s. 309-313

³⁰⁶ Ergin; **Türk Dil Bilgisi**, s. 348

³⁰⁷ Banguoğlu; **a.g.e.**, s. 385

³⁰⁸ Gencan; **a.g.e.**, s. 438

³⁰⁹ Bilgegil; **a.g.e.**, s. 220

kurmaya yarayan ögelere ilgeç denir”³¹⁰. **Yeni Dilbilgisi** eserinin yazarı Nurettin Koç’un edat tanımı şöyledir: “Tek başlarına belli bir anlamı olmadığı halde, tümce içinde, sözcükler ya da öbekler arasında anlam ilgisi kuran sözcüğe ilgeç denir”³¹¹. Haydar Ediskun’un **Türk Dilbilgisi** isimli eserindeki edat tanımı şu şekildedir: “Edatlar, başlı başlarına anlamları olmayan, ancak anlamlı kelimelere, takımlara, kelime öbeklerine ulandıkları ya da bir cümleye girdikleri zaman çeşitli anlam ilgileri kuran ve böylece kendi anlamları sezilen kelimelerdir”³¹². Yükseköğretim öğrencileri için hazırlanmış **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri** isimli eserde edat şöyle tanımlanmıştır: “Bir kelimedenden sonra gelerek, o kelimeyle ötekiler arasında bağlantı kuran kelimeye edat denir”³¹³. Nurettin Demir ve Emine Yılmaz tarafından kaleme alınmış **Türk Dili El Kitabı** adlı eserde edat yerine sontakı terimi kullanılmış ve tanımı şu şekilde yapılmıştır: “Sontakılar anlamlı kelimeler, tamlamalar ve öbeklerden sonra gelerek, onların başka kelimelerle söz dizimsel ve anlamsal ilişkilerini gösterip, anlamlarını güçlendirip, sınırlandırabilen kelimelerdir”³¹⁴. Süer Eker, **Çağdaş Türk Dili** isimli eserinde edat ve ilgeç terimini birlikte kullanmıştır: “Eylemlerin, eylemsilerin ya da sıfatların görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını etkileyen, kimi kez güçlendirip kimi zaman kısıtlayan sözcüklere ‘edat’ adı verilir”³¹⁵. **Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi** isimli eserinde Zeynep Korkmaz’ın edat için yaptığı tanım şöyledir: “Edatlar, yalnız başlarına anlamları olamayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlelerin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözcüklerdir”³¹⁶. Günay Karaağaç ise **Türkçenin Dil Bilgisi** adlı eserinde edatı şöyle tanımlar: “Dilde bağımsız olarak var olmayan, yani kendi başlarına kullanılmayan edatlar, söz, söz öbeği ve cümle gibi dil birimleriyle

³¹⁰ Atabay; Kutluk; Özel; **a.g.e.**, s. 132

³¹¹ Koç; **a.g.e.**, s. 165

³¹² Ediskun; **a.g.e.**, s. 284

³¹³ Korkmaz vd; **a.g.e.**, s. 111

³¹⁴ Demir; Yılmaz; **a.g.e.**, s. 225

³¹⁵ Eker; **a.g.e.**, s. 360

³¹⁶ Korkmaz; **a.g.e.**, s. 1052

kullanılabilen ve onlara değişik anlam renkleri katan veya onları çekime sokan sözlük veya söz dizimi birimleridir”³¹⁷. Aslı Göksel ve Celia Kerslake tarafından kaleme alınmış **Turkish: A Comprehensive Grammer** isimli eserde edat şöyle tanımlanmıştır: “Edat, isimlerin tamlayıcısı sayılan kelimedir”³¹⁸.

Gramer terimleri sözlüklerinden, Berke Vardar yönetiminde hazırlanmış olan **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü** isimli eserde edat, ilgeç maddesinde şöyle tanımlanmıştır: “Çeşitli dillerde, önünde yer aldığı ya da ardından geldiği birimle başka bir birim ya da tümcenin geri kalan bölümü arasında ilgi kurmaya yarayan, anlamı, aynı bağlamdaki öbür birimlerle belirginleşen işlevsel biçimbirim”³¹⁹. Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü** isimli eserine edat için şunları kaydetmiştir: “Yalnız başlarına bir alam taşımayan; ancak, ad ve ad soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli bağımsız kelime”³²⁰. Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanmış **Türkçe Sözlük**’te Edat şu şekilde açıklanmıştır: “Tek başına anlamı olmayan, sonuna geldiği sözle cümledeki diğer kelimeler arasında ilişki kuran kelime türü, ilgeç”³²¹.

Edat konusunun müstakil olarak ele alındığı **Türk Dilinde Edatlar** isimli eserde, Necmettin Hacıeminoğlu eserin giriş bölümünde edatla ilgili olarak şu bilgilere yer vermiştir: “Arapça bir kelime olan edat ‘âlet’ ve ‘vasıta’ demektir. Onun gramerdeki mana ve yerini tesbit ederken de bu aslı manasını göz önünde bulundurmak gerekir. Nitekim, bir gramer unsuru olarak da ‘edatlar tek başlarına manaları olmayıp, ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli önasebetler kurmaya yarayan’ ‘âlet sözler’dir, ‘vasıta’dır. Daha müşahhas bir ifâde ile anlatmak gerekirse,

³¹⁷ Karaağaç; **a.g.e.**, ss. 433

³¹⁸ Göksel, Kerslake; **a.g.e.**, s. 51

³¹⁹ Güz vd; **a.g.e.**, s. 120

³²⁰ Korkmaz; **Gramer Terimleri Sözlüğü**, s. 79

³²¹ Komisyon; **a.g.e.**, s. 754

denilebilir ki edatlar dilin mantıki kuruluşunu teşkil eden cümle yapısının ‘harcı’dır. Bu bakımdan vazife itibari ile isim çekim eklerine benzerler.

Dilin bütünü içinde mücerret bir unsur olarak ele alındığı takdirde ise, edatlar çekime gelmeyen ‘donmuş’ ve ‘kalıplaşmış’ sözlerdir. Böylece mâhiyet itibarı ile de isim çekim eklerine yaklaşırlar. Bu bakımdan, denilebilir ki, Türkçede edatlar isim çekim eklerinin gördüğü vazifenin de bir kısmını yüklenmiş, fakat onlardan daha zengin nüanslı zarurî sözlerdir. Hâlbuki Arapça, Farsça, İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi büyük dillerde edatlar aynı zamanda isim çekim eki durumundadır. Bu dillerde ayrıca isim çekim ekleri yoktur. Türkçede ise hem diğer dillerin edatlarına mukabil hâl ekleri, hem de onlara ilaveten edatlar vardır. İşte bu husûsiyetleri ile dilimizdeki edatlar isimler ve fiiller yanında fakat onlardan farklı mahiyette üçüncü bir kelime grubunu teşkil ederler³²².

Ercan Alkaya, **Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar** başlıklı çalışmasında, edatın tanımı için birçok dil bilgininin görüşlerine yer vermiş; daha sonra bu görüşlerden hareketle edatın yedi özelliğini saptamıştır:

1. “Tek başlarına anlamları yoktur.
2. Anlamları ve görevleri birlikte kullanıldıkları kelimeler ile ortaya çıkar.
3. Edatlar cümledeki kelime veya kelime birlikleri arasındaki ilişkiyi sağlamaya yarar.
4. Edatlar gramer görevli kelimelerdir.
5. Edatlar cümlede kendi başlarına bir öge olamaz, geldikleri kelime ile birlikte öge olurlar.
6. Edatlar kendinden önce gelen kelimenin belirli bir hâl ekiyle kullanılmasını talep eder.
7. Edatlar görevleri bakımından hâl eklerine benzerler³²³.

Edat üzerine yapılmış araştırma yazılarında ve edat konusunu ele almış tezlerde de edatla ilgili tanımlar ve açıklamalar yapılmıştır. Günay Karaağaç, *Edat Üzerine Düşünceler* isimli makalesinde edat için şunları kaydetmiştir: “Bugünkü anlamıyla edatlar, dilde bağımsız olarak var

³²² Hacıeminoğlu, Necmettin; **Türk Dilinde Edatlar**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1984, s. XV

³²³ Alkaya, Ercan; **Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar**, Elazığ, Manas Yayınları, 2007, s. 36

olamayan, yani kendi başlarına değil, söz, söz öbeği ve cümle gibi dil birimlerini bir araya getiren (bağlama edatları), onları çekime sokan (çekim edatları) veya söz cümleler kuran (ünlem edatları) dil birimleridir. Başka bir deyişle, edatlar, ortaya çıkabilmeleri için bir başka varlığa (v + v) veya eyleme (v + e) gerek duyan bilgilerin adlarıdır”³²⁴. Kemal Demiray, *Edatlar Üzerine* isimli makalesinde, rastgele seçtiğini söyleyerek, Tahir Nejat Gencan’ın **Dilbilgisi** ve Haydar Ediskun’un **Yeni Türk Dilbilgisi** eserlerindeki edat tanımlarına yer verdikten sonra, bu iki tanımdan çıkan sonuçları şöyle sıralamıştır:

“a) Edatların başlı başlarına anlamları yoktur, anlamları ancak kullanılış sırasında sezilir.

b) Edatlar, kendi başlarına anlamları olan sözcüklere, takımlara, söz öbeklerine ulanarak kullanılırlar.

c) Edatlar, sözcükler arasında anlam ilişkileri kurarlar.

ç) Edatlar, cümlede kendi başlarına bir öge olamazlar.

Tanımların dışında kalan iki ilkeyi de biz katabiliriz: Edatlar, hâl ya da çekim eki almazlar ama kendinden önceki sözcüğün belli bir hâl ya da çekim eki almasını gerektirirler. Ayrıca cümledeki yerleri de bellidir, cümlede bu belli yerden başka tarafa aktarılamazlar”³²⁵.

Birol İpek, hazırlamış olduğu “Türkçede Pekiştirme Edatları” isimli doktora tezinde edatları şöyle tanımlamıştır: “Edatlar, tek başlarına anlamları olmayan, cümle içinde veya diğer sözcüklerle birlikte kullanıldıklarında bir anlam kazanan; başta ve sonda kullanılabilen, kullanıldığı yere göre sözcükler arasında ilgi kuran, ifademizin tam ve eksiksiz anlaşılmasını sağlayan, cümle içinde diğer sözcüklerle birlikte ancak cümlelerin bir ögesi olabilen, cümle içinde yüklendikleri farklı işlevlerle söze birtakım anlam ve anlatım özellikleri katan, kullanıldığı yere göre ve kattığı manaya süreklilikle ifademize düzgün bir akıcılık sağlayan ve yardımcı olan; anlam ve anlatım

³²⁴ Karaağaç, Günay; “Edat Üzerine Düşünceler”, **Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 5, Güz, 2009, s. 158

³²⁵ Demiray, Kemal; “Edatlar Üzerine”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, Cilt: XVIII, Sayı: 199, Nisan, 1968, s. 14

güçlerini genişletip zenginleştiren yardımcı sözcük türleridir”³²⁶. “Oğuz Grubunda Edatlar” isimli doktora tezinde Birsal Oruç, edatı şöyle tanımlar: “Tek başlarına anlamları olmayan, ancak gramer birlikleri (kelime ve kelime grupları veya cümleler) arasında ilgi kurmaya yarayan vasıta sözlerdir”³²⁷. “Türkmen Türkçesindeki Edatlarla Türkiye Türkçesindeki Edatların Karşılaştırmalı Analizi” isimli yüksek lisans tezini kaleme alan Özgür Semih Berkil, edatı şöyle tanımlamıştır: “Yalnız başına bir anlam taşımayan; ancak, isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli müstakil kelimelerdir”³²⁸.

Edat için araştırmacıların tanımlarından yola çıkarak şöyle bir tanım yapılabilir: Edat, tek başlarına anlamı olmayan, anlamı ve görevi birlikte kullanıldığı kelime veya kelime grubuyla ortaya çıkan, isim, isim soylu veya kelime gruplarından sonra gelerek sözcükler arasında ilgi kurmaya yarayan gramer görevli kelimedir.

Türk lehçelerinde edat için şu terimler kullanılmaktadır: “Azerb. T.: âdat; Türkm. T.: poslelog/söz soñı kömekçi; Gagauz T.: ardla; Özbek T.: komakçi; Uygur T.: tirkälmä; Tatar T.: bärelek/kiskäçä/modal’ süze/yärdämlek; Başkurt T.: bärelewes; Kumuk T.: kömekçi söz/tinli kullukçu gesigi; Kar.-Mal. T.: soñura/poslelog/baylaw/keseçik/modal’ söz; Nogay T.: baylawış keseçeler/ modal’ söz; Kazak T.: septewlik sılaw/septewlik; Kırgız T.: candooç/çölökçü sözdör; Altay T.: ulantı/bölügeş/modal’ söstör kolbooçı; Hakas T.: sös soo/ulag sös; Tuva T.: ederingi; Şor T.: soon-sös”³²⁹.

Saha Türkçesi gramer kitaplarından **Grammatika Sovremennogo Yakutskogo Literaturnogo Yazıka** isimli eserde edat, “Poslelogi” (Edatlar)

³²⁶ İpek, Birol; **Türkçede Pekiştirme Edatları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, Fırat Üniversitesi, 2009, s. 14-15

³²⁷ Oruç, Birsal; **Oğuz Grubunda Edatlar**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 1994, s. VII

³²⁸ Berkil, Özgür Semih; **Türkmen Türkçesindeki Edatlarla Türkiye Türkçesindeki Edatların Karşılaştırmalı Analizi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, Pamukkale Üniversitesi, 2003, s. 1

³²⁹ Naskali; **a.g.e.**, s. 36

başlığı altında ele alınmıştır. Poslelog teriminin Saha Türkçesindeki karşılığı olarak ‘cühüör’ terimi verilmiştir. Cühüör eserde şöyle tanımlanmıştır: “Yakut dilinde, diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi, edatlar kendi başlarına anlamı olmayan, değişmez görevli sözcüklerdir ve zaman, sebep-sonuç, amaç bildiren cümlelerde isimler ve fiiller ve aynı şekilde isimlerle isimler arasındaki benzerlik veya diğer ilişkileri açıklayan durumlarda kullanılır”³³⁰.

2.4.2. EDATLARIN SINIFLANDIRILMASI

Türkiye Türkçesi için yazılmış günümüz gramerlerinde edatların sınıflandırılması konusunun ele alınışında bazı farklılıklar göze çarpmaktadır: Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi** adlı eserinde edatları üçe ayırmıştır: ünlem edatları, bağlama edatları ve son çekim edatları. Ünlem edatları kendi içinde ünlemler, seslenme, sorma, gösterme, cevap edatları olmak üzere beş başlıkta ele alınmıştır. Bağlama edatları da kendi içinde sınıflandırılmıştır: sıralama, denkleştirme, karşılaştırma, cümle başı edatları ve sona gelen edatlar. Bunlardan cümle başı edatları kendi içinde şöyle gruplandırılmıştır: aksi halde, fakat, eğer, gerçi, çünkü, mademki ifadesi taşıyanlar, netice ve izah ifade edenler, benzerlik ifade edenler, şarta ve dereceye bağlama edatları ve hele edatı. Ergin, sona gelen edatları şöyle sıralamıştır: dahi, da/de, ise, ki, kim, bile, değil, ya. Bunların haricinde kuvvetlendirme edatlarına da yer verilmiştir. Son çekim edatları, kullanışlarına göre ve fonksiyonlarına göre olmak üzere iki kısımda ele alınmıştır. Kullanışlarına göre edatlar isimlerin yalın, zamirlerin genitif veya akuzatif hâlleri ile birleşenler, yalın hâl ile birleşenler, datif hâl ile birleşenler ve ablatif hâl ile birleşenler olmak üzere dörde ayrılmıştır. Fonksiyonlarına göre çekim edatları vasıta ve beraberlik, sebep, benzerlik, başkalık, diğer hâl, zaman, yer-yön edatları ve miktar edatı olmak üzere sekiz başlıkta ele alınmıştır. Bunların haricinde, son çekim edatları konusunun sonunda, son çekim edatları gibi

³³⁰ E. İ. Korkina; **a.g.e.**, s. 415

kullanılan isimler, son çekim edatlarına yardımcı tabirler ve son çekim edatlarında vurgu konuları da yer almaktadır³³¹.

Türkçenin Grameri adlı eserinde edat yerine takı terimini kullanan Banguoğlu, edatları öncelikle ikiye ayırmıştır: “Takılarda İstem” ve “Takıların Yapısı”. “Takılarda İstem” başlığı altında “Kim Hâli İsteyen Takılar”, “Kime Hâli İsteyen Takılar”, “Kimden Hâli İsteyen Takılar” ve “Adı Katkı Alan Takılar” olmak üzere dört başlıkta incelenmiştir. “Takıların Yapısı” bölümünde kök olan takılar, isimden üreme takılar, fiilden üreme takılar ve yer-yön adlarından takılar olmak üzere dört gruba ayrılmıştır³³².

Necmettin Hacıeminoğlu, **Türk Dilinde Edatlar** isimli eserinde edatları on başlıkta ele almıştır: “Çekim Edatları”, “Bağlama Edatları”, “Kuvvetlendirme Edatları”, “Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları”, “Soru Edatları”, “Çağırma-Hitap Edatları”, “Cevap Edatları”, “Ünlemler”, “Gösterme Edatları” ve “Tekerrür Edatları”.³³³

Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi adlı eserinde Zeynep Korkmaz, edatı öncelikle üç ana başlığa ayırır: “Yapı ve Kökenleri Bakımından”, “Kullanılış Biçimleri Bakımından” ve “Görevleri Bakımından”. Edatlar, yapıları bakımından ikiye ayrılmıştır: “Türkçe Kökenli ve “Yabancı Kökenli Edatlar”. Türkçe kökenli edatlar da kendi içinde iki başlıkta ele alınmıştır: “Ad Kökenli” ve “Fiil Kökenli Edatlar”. Kullanılış biçimleri bakımından edatlar dört başlıkta ele alınmıştır: “Yalın Durum İsteyen Edatlar”, “İlgi Durumu İsteyen Edatlar”, “Yönelme Durumu İsteyen Edatlar” ve “Çıkma Durumu İsteyen Edatlar”. Görevleri bakımından edatlar, kurdukları ilişkiler bakımından on bir başlık hâlinde sıralanmıştır: “Aitlik ve İlgi Olma İlişkisi Kuranlar”, “Benzerlik-Tıpkılık-Denklik İlişkisi Kuranlar”, “Belirtme Yoluyla Başkalık İlişkisi Kuranlar”, “Beraberlik veya Vasıta İlişkisini Kuranlar”, “Miktar ve Derece İlişkisini Kuranlar”, “Uygunluk-Denklik ve Nisbet İlişkisi Kuranlar”, “Sebep-Maksat-Gaye-Hedef İlişkisi Kuranlar”, “Karşıtlık-

³³¹ Ergin; **Türk DilBilgisi**, s. 349-373

³³² Banguoğlu; **a.g.e.**, s. 385-388

³³³ Hacıeminoğlu; **a.g.e.**, s. 1-315

Karşılaştırma-Zıtlık İlişkisi Kuranlar”, “Yön Gösterme İlişkisi Kuranlar”, “Öncelik-Sonralık ve Zaman İlişkisi Kuranlar”, “Şüphe-Tatmin-Aşırılık-Pekiştirme Bildiren ki Edatı”. Bunların haricinde edat gibi kullanılan adlar konusuna da yer verilmiştir. Bu da edat gruplarının ad gibi kullanılması ve edatların cümle içinde kullanılması başlıklarına ayrılmıştır³³⁴.

Süer Eker, **Çağdaş Türk Dili** adlı eserinde edatları dört grupta ele almıştır: adlarla eksiz olarak birleşenler, ad ve zamirlerin ilgi durumuyla birleşenler, ad ve zamirlerin yaklaşıma durumuyla birleşenler ve ad ve zamirlerin çıkma durumuyla birleşenler. Eker ünlem edatlarını ayrı bir başlıkta ele almıştır. Bunları da kendi içinde beş gruba ayırmıştır: ünlemler, seslenme edatları, sorma edatları, gösterme edatları, cevap edatları³³⁵.

Günay Karaağaç **Türkçenin Dil Bilgisi** adlı eserinde edatı üç başlıkta ele almıştır: “Çekim Edatları”, “Bağlama Edatları” ve “Ünlem Edatları”. Çekim edatları da kendi içinde gruplara ayrılmıştır: yer ve yön bildirenler, zaman bildirenler, benzerlik bildirenler, yaklaşıma, amaç ve neden bildirenler, uzlaşıma, ayrılık, başkalık ve sonuç bildirenler, karşılaştırma, nitelik ve nicelik bildirenler, birliktelik ve araç bildirenler ve sınırlandırma bildirenler. Bağlama edatları kendi içinde ikiye ayrılmıştır: sıralayıcı bağlama edatları ve açıklayıcı bağlama edatları. Ünlem edatları üç grupta ele alınmıştır: seslenme edatları, soru edatları ve cevap edatları³³⁶.

Saha Türkçesi için kaleme alınmış gramerlerden **Grammatika Sovremennogo Yakutskogo Literaturnogo Yazıka** isimli eserde, morfolojik ve sentaktik olarak ele alınan edatlar daha sonra işlevleri bakımından çok detaylı bir sınıflandırmaya tâbi tutulmuştur:

1. Yer ilişkilerini ifade eden edatlar
 - a. Yönelme bildiren edatlar
 - b. Bir olayın olduğu yeri ya da nesnenin içinde mi yoksa dışında mı olduğunu gösteren edatlar

³³⁴ Korkmaz; **a.g.e.**, s. 1055-1088

³³⁵ Eker; **a.g.e.**, s. 361

³³⁶ Karaağaç; **a.g.e.**, s. 434-438

- c. Hareketinin nerede olduğunu gösteren edatlar
- d. Hareketin kaynağını, nesnenin bir şeyden uzaklaşmasını ve yakınlaşmasını gösteren edatlar
- e. Bir nesnenin hareketinin ya da nesnenin kendisinin bir şeyin üstünde durduğunu gösteren edatlar
- f. Bir nesnenin, bir şeyin içinden geçtiğini gösteren edatlar
- g. Hareketin başlangıç noktasını gösteren edatlar
- 2. Zaman ilişkisi ifade eden edatlar
 - a. Eylemin gerçekleşme zamanının yaklaştığını ifade eden edatlar
 - b. Zamanı sınırlayan edatlar
 - c. Eylemin zaman olarak başlangıcını ifade eden edatlar
 - d. Bir eylemin belli bir zamana kadar bitmesini anlatan edatlar
 - e. Bir eylemin belli bir zamandan sonra bitmesini ifade eden edatlar
- 3. Karşılaştırma ifade eden edatlar
- 4. Kullanım amacı ifade eden edatlar
- 5. Hareketi belli bir yerde sınırlayan/kesen edatlar
- 6. Amaç ifade eden edatlar
- 7. Sebep ifade eden edatlar
- 8. Bu grupta ele alınan edatlar için herhangi bir açıklama bulunmamakla birlikte şu edatlar örnek verilmiştir: için, -e rağmen, -e karşın, dolayı vb.
- 9. Çıkma, ayrılma ifade eden edatlar
- 10. Düşüncenin ya da konunun ne üzerine olduğunu ifaden eden edatlar
- 11. Uyum ve uygunluk ifade eden edatlar
- 12. Nicelik ve dağılım ifade eden edatlar
- 13. Birliktelik ifade eden edatlar
- 14. Ölçünün, hesabın ya da sayının yaklaşık değerini ifade eden edatlar
- 15. Bir şeyin bir şeyden daha çok ve nitelik olarak daha üstün olduğunu ifade eden edatlar
- 16. Eylemin yöntemini ve şeklini ifade eden edatlar
- 17. Ekleme ve tamamlama ifade eden edatlar
- 18. Sınırlandırıcı edatlar³³⁷.

Bu çalışmada edatlar “Bağlama ve Kuvvetlendirme Edatları”, “Son Çekim Edatları” ve “Diğer Edatlar” olmak üzere üç ana başlıkta ele alınacaktır. İlk başlık kapsamında olan edatlar “Sona Gelen Edatlar” alt başlığında incelenecektir. “Son Çekim Edatları” ise sırasıyla şu alt başlıklar altında değerlendirilecektir: Sebep edatları, vasıta ve

³³⁷ E. İ. Korkina vd, **a.g.e.**, s. 428-430

beraberlik edatları, benzerlik edatları, zıtlık edatları, zaman edatları, yer ve yön edatları, başkalık edatları, karşılaştırma edatları, miktar edatları ve yardımcı tabirler. Yardımcı tabirler başlığı altında, Muharrem Ergin'in de Türk Dil Bilgisi adlı eserinde belirttiği³³⁸, esasında edat olmayıp, kullanılış ve fonksiyon bakımından son çekim edatlarına yakın olan sözcüklere yer verilecektir. Son ana başlıkta ise gramer ve sözlüklerden tarayarak bulunan ancak üzerinde çalışılan edebi eserlerde örnekleri olmayan edatlar anlamlarıyla birlikte sıralanacaktır.

2.4.2.1. Bağlama ve Kuvvetlendirme Edatları

"Bunlar kelimedен küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil veya mana bakımından birbirine bağlayan, onlar arasında bir irtibat kuran edatlardır"³³⁹.

2.4.2.1.1. Sona Gelen Edatlar

"Bunlar dil birliklerinin, kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonuna gelerek onları önceki veya sonraki unsurlara, kelimelere, kelime gruplarına ve cümlelere bağlayan edatlardır"³⁴⁰. Saha Türkçesinde sona gelen edatlar şunlardır:

2.4.2.1.1.1. Dağanı (Dahi, de)

Г. В. Ксенофонов үлэлэринэн кыраныысса таһыгар даҕаны интэриэһиргээбиттэрэ. (CC, s. 269)

G.V. Ksenofontov işleriyle sınır dışında dahi ilgilenmiştir.

Мин даҕаны утуйбатаһым өр буолла, утуйан көрүүм!(CNB, s.81)

Ben de uykusuz kalacağım, sen uyumaya çalış!

Ойуунускай бэйэтэ даҕаны бэркэ сөбүлээбитин туһунан оччотообу хаһыаттарга суруйбуттара. (O-SNU, s. 12)

³³⁸ Ergin; Türk Dil Bilgisi, s. 373

³³⁹ Ergin; Türk Dil Bilgisi, s. 352

³⁴⁰ Ergin; Türk Dil Bilgisi, s. 357

Ойуунскай'ın да çok hoşuna gittiği konular üzerine eski gazetelerde yazılar yazmışlardır.

Ойуунускай дабаны тыл туһунан үлэлэригэр итинтэн туораабатаҕа. (O-SNU, s. 18)

Oйуунскай da dil üzerine çalışmalarında şundan vaz geçmemiştir.

Ону дабаны ойобо обуһунан тараабыт этэ. (SO, s. 13)

Onu da karısı öküzüyle birlikte taramış idi.

2.4.2.1.1.2. Da (Da/de)

Чэ, суох, балыйыан да адьас өлөрүөм, түөкүн. (SO, s. 17)

Hayır, iftira atanı da kesinlikle öldüreceğim, eşkiya!

Ол литературнай тыл историятыгар да туһалаах буолуо этэ. (SBX, s. 9)

O edebiyat dili tarihinde de faydalı olmuş idi.

Иним аата да эриэккэс. (CNB, s. 10)

Kardeşimin adı da güzeldir.

Эдэр буряттар, Чингисхан Кутайга онгорбутун курдуу, Сибиурга да онгорбуттара. (CC, s. 23)

Genç Burtaylar, Cengiz Han'ın Çin'de kurduğu gibi, Sibiry'a'da da kurmuşlar.

Бу сакрализация саха тылыгар да көстүбүтэ. (CC, s. 44)

Bu kutsallaştırma Saha Dilinde de görülmüştür.

2.4.2.1.1.3. Aata (İse)

Манна Мария Николаевна аата кырдьык да толору сизэрдээхтик Всеволод Михайлович аатын кытта сэргэ турбут. (CC, s. 233)

Burada Mariya Nikolaevna ise doğru ve oldukça adil olan Vsevolod Mixayloviç adına bir serge yaptırmıştır.

Ол бириэмэҕэ улуу ырыаһыт аата бүтүн Россия үрдүнэн киэнник иһиллэрэ. (CC, s. 245)

O zaman büyük şarkıcı ise bütün Rusya üzerinde yaygın olarak dinleniyor.

Sona gelen edatların taranılan eserlerdeki kullanım sayıları şöyledir: Dağanı (646), da (2350), aata (389).

2.4.2.2. Son Çekim Edatları

“Bunlar işletme vasifesi gören edatlardır. İsimlerden sonra gelerek onların çeşitli zarf hallerini yaparlar. Fonkiyonları bakımından bu edatları hal eklerine benzetebiliriz. Hal ekleri ismin nominal hallerini, isim hallerini; son çekim edatları ise ismin adverbial hallerini, zarf hallerini meydana getirirler”³⁴¹. Saha Türkçesindeki son çekim edatları şunlardır:

2.4.2.2.1. Sebep edatları

2.4.2.2.1.1. İhin (İçin)

Үрүн Уолан обургуну өлөрбүтүм иһин тэгийл дойдуттан тэннээбум кэлэн, отут күн охсустум. (CNB, s. 53)

Beyaz Oğlanın büyüğünü öldürdüğüm için uzak ülkeden gelen dengim olan kişiyle otuz gün dövüştüm.

Кыраабыт даа иһин кыайтарыан суоҕа. (CNB, s. 77)

Lanetlendiğimiz için yenilmezsın.

Эн кини экспедицията алдьархайга түбэспитин бэрт саталлаахтык өрүһүбүтүг иһин, бу кини эйиэхэ махтал адрена. (SO, s. 142)

Sen onunla yaptığımız yolculuk esnasında başımız belaya girdiğinde usta bir şekilde bizi kurtardığın için, bu adresi sana teşekkür amacıyla verdi.

Бу иһин харах ыарыыта буолаллар. (SO, s. 346)

Bunun için göz ağrıdı.

2.4.2.2.1.2. Onon (Bundan dolayı)

Онон 1896 сыллаахха Сибирь тимир суола тутуллаубуттан ыла 200 тыһ. киһиэхэ тийибит, оттон 1907— 1909 сылларга 2 мөлүйүүн киһи халбаһалыы өтөн киирбит. (BS, s. 7)

³⁴¹ Ergin; *Türk Dil Bilgisi*, s. 367-368

Bundan dolayı 1896 yılında Sibiryа demir yolu kullanılmaya başladığından beri 200 bin kişiye ulaşmış, sonra 1907-1909 yıllarında 2 milyon kişinin hizmetine girmiştir.

Онон ити сахаба "луук" диэн бастаан киирбит тыл эбит. (SUSB, s.7)

Bundan dolayı Saha Dilinde "luuk" diye önceden girmiş kelime vardır.

Онон 25 000 курдук олохсуйбут нуучча баара. (BS, s. 6)

Bundan dolayı 25.000 kadar yerleşmiş Rus vardır.

Онон норуот бэйэтэ айымньы сүрүн геройунан буолар. (SO, s. 7)

Bundan dolayı halkın kendisi eseri yazan kahramanla özdeşleşir.

2.4.2.1.1.3. Antax (üzerine)

Ол антах тэйиччи Якугскай куорат дьуэлэрэ кестөллөр. (ÖA, s. 90)

Bunun üzerine daha uzak olan Yakutsk şehrindeki evlere taşınmışlar.

2.4.2.1.1.4. Bahıttan (için)

«Ньурба» совхоз Күндээдэтээби отделениетыгар үлэлиир Н. И. Ананьев 1973 сыллаахха Сүрэхтээх үрэбин бахыттан 20-лээх аарыма лөкөйө өлөрбүтэ. (CC, s. 371)

'Nurba' çiftliğinde Kündeede'deki bölümde çalışan N.İ. Anañev 1973 yılında Sürextex (Yürekli) Nehri için 20 yaşlı ağaç dalını kesmiştir.

2.4.2.1.1.5. Siltaan (yüzünden, -den dolayı)

Итинтэн сылтаан аны советскай ученайдар Т. Гамкрелидзе уонна Вяч. Иванов үөрэтэннэр манньк диэн быһаараллар: (CC, s. 37)

Bunun yüzünden şimdi Sovyet bilim adamları T. Gamkrelidze ve Vyaç. İvanov öğrettiklerini böyle açıklıyorlar:

Кини ыарыытыттан сылтаан аны көспөттөрө. (XNK, s. 75)
Onun ağrılarından dolayı şimdi göçmemişler.

Бүгүн Помдига, Север диэн тапталлаах ытыттан сылтаан, оннук буолла. (XNK, s. 147)

Bugün Pomdiga, Sever isimli sevimli köpeğinden dolayı böyle oldu.

2.4.2.1.1.6. Tuhugar (için)

Аабааччы албас өйдөөбөтүн тухугар маннай кылгас быһаарыы онгорору наадалаабынан аабабын. (SBX, s. 37)

Muhasebeci yanlış anladığı için ilk önce gerekli olan kısa faturaları hesaplıyorum.

Саха тыыннаах, культуралаах, уһун үйэлээх буоларын тухугар үлэлээбитэ-хамсаабыта. (SX, s. 95)

O, hâlâ yaşadığı, zengin kültürü ve çok eski bir geçmişe sahip olduğu için Sahalar üzerine çalışmıştır.

Кырдьыгым тухугар андабайабын, аал уоппар үстэ сүгүрүүэбин. (SO, s. 86)

Doğruluk için ant içirim, kutsal ateşlerin önünde saygıyla eğiliyorum.

2.4.2.1.1.7. Tuhun (için)

Бу ахтыы сурукка соботох бэйэм туһун сурунуохпун мин абыйабынан аахпытым. (A, s. 8)

Bu hatıra mektubunda yalnız kendim için yazdığımdan ben biraz okumuşum.

Дьокускай сирин дьонун туһун этиэм. (A, s. 35)

Cokuuskay halkı için söyleyeceğim.

2.4.2.1.1.8. Tuhuttan (için)

Мин күүстээх арыгыны испэппин, оол туһуттан кини кииһэхэ көмөтүн билбэппин. (A, s. 19)

Ben etkisi kuvvetli şarap içmediğim için onun ona etkisini bimiyorum.

Sebeup edatlarının taranılan eserlerdeki kullanım sayıları şöyledir: ihin (658), onon (562), antax (17), bahıttan (4), sıltaan (5), tuhugar (90), tuhun (7), tuhuttan (23).

2.4.2.2.2. Vasıta ve Beraberlik Edatları

2.4.2.2.2.1. Kıtta (ile, ile birlikte)

Эбэтин кытта бөһүөлэккэ олороро. (BT, s. 3)

Annesiyle birlikte köyde yaşıyor.

Мухтаарбын кытта утууйуом суоҕа! (BT, s.5)

Muxtarla yatmayacağım!

1210 сыллааахха Чингисхан чжурчжэннэри кытта сэриини сабалаабыта. (CC, s. 10)

1210 yılında Cengiz Han Çjurçjenler ile savaşa başlamış.

Дьураалы кытта кэпсэтиэххин бабарабын дуо? (ÖA, s. 22)

Curaal ile konuşmak istiyor musun?

Эйигин кытта кэпсэтэбин. (ÖA, s. 128)

Seninle konuşuyorum.

2.4.2.2.2.2. Bihitinan (ile)

Кини бэйэтэ личность быһытынан үгүс өрүттээх кини этэ. (SBX, s. 37)

Kendisi kişiliği ile çok yönlü biridir.

Кини фантаст-суруйааччы быһытынан биллэр. (CC, s. 136)

O kurgu yazarlığı ile bilinir.

2.4.2.2.2.3. Bihinan (ile)

Онтон, тииһин быһынан сыыйан: (UTU, s. 153)

Fakat dişi ile çıkarıp:

2.4.2.2.2.4. Kitarı (ile)

Ураанхай саханы кытары уруулаһа киирбитим. (CNB, s. 64-65)

Uraanxay Sahalarla akrabalık kurmuştur.

Тонины кытары эн хаалабын. (SO, s. 421)

Toni'yle sen kalıyorsun.

2.4.2.2.2.5. Nöñüö (ile)

Кини киһиэхэ биополе нөңүө иҥэн организмын структуратын чочуйар, уларытар. (BS, s. 58)

O, kişiye enerji alanıyla sirayet ederek organizmasını, vücudunu kemirip değiştirir.

2.4.2.2.2.6. Sağa (ile)

Бэрт сотору, истээх түнэ үтүлүк саба абыс алыһары халтарбыппыт. (CC, s. 12)

Oldukça çabuk bir şekilde, geniş güderi kolçakla sekiz levreği tuttuk.

2.4.2.2.7. Serge (ile)

Кинилэри сэргэ кэс эбээннэр бааллара. (XNK, s. 11)
Onlarla birlikte göçen Evenler vardır.

2.4.2.2.8. Teñinen (ile birlikte)

Икки баппабайынан тэңинэн сымсатык охсуох. (XNK, s. 63)
İki pençesiyle birlikte çevik bir şekilde vuracak.

Vasıta ve beraberlik edatlarının taranılan eserlerdeki kullanım sayıları şöyledir: Kıtta (890), bıhıtınan (173), bıhınan (26), kıtarı (150), нөһүө (23), serge (50), teñinen (3).

2.4.2.2.3. Benzerlik Edatları

2.4.2.2.3.1. Kurduk (Benzeri, gibi)

Ол ғынан баран, Абакаяда курдук кэрэ легендалар олоххо бэрт сэдэх буоллахтара буолуо. (BS, s. 38)
Fakat Abakaya'daki gibi güzel efsaneler hayatta çok nadir gerçekleşir.

Ити кэмнэ саха тыла Россияба франдуз тылын курдук аристократическай тылынан аабыллара. (CC, s. 26)
Bundan sonra Saha Dili Rusya'da Fransızca gibi asilzadelerin kullandığı dil olmuştur.

Суох, мин эн курдук балыйбаппын. (SO, s. 18)
Hayır, ben senin gibi iftira etmem.

2.4.2.2.3.1. Dılı (Gibi)

Арай буряттар сорох группаларыгар 19% дылы кэстөр. (CC, s. 30)
Fakat Buryatlar'ın bazı gruplarında %19 gibi bir oranla görülür.

Бу ыспырапка 19 үйэ ортотугар дылы мунньуллубут матырыйаалларынан суруллубута. (CC, s. 54)
Bu belge 19. yüzyıl ortası gibi topladığımız materyallerle yazılmıştır.

Онуоха тыа ынчыктыырга дылы буолар. (BT, s. 13)
Orada orman inliyormuş gibi hissedilir.

Онно биир боччумнаах санааны эппитин күн бүгүnnэ дылы өйдүүбүн. (SBX, s. 53)

Orada ciddi bir fikrin konuşulduğu günü bugün gibi hatırlıyorum.

бу 1967 сылтан ыла билиннэ дылы кинилэри кытта суругунан сибээстэхэбим. (SBX, s. 27)

Onlarla bu 1967 yılından beri, şimdiki gibi, mektupla iletişim kuruyoruz.

2.4.2.2.3.1. Keriete (gibi)

Саха сиригэр олорор олохтоох омуктартан юкагирдар уонна сахалар эрэ манна төрүт буордарыгар бука бары кэриэтэ олороллор. (BS, s. 83)

Saha Yerinde yaşayan yerli halklardan Yukagirler ve Sahalar sadece burada, doğdukları topraklarda tek vücut gibi yaşarlar.

Сытыы сындыыс кэриэтэ буолла (CNB, s. 18)

Çok yüksek uçurum gibi oldu.

Саха сиригэр XIX үйэ иккис аҥаарыгар диэри биир да оскуола диэн суобун кэриэтэ этэ. (UK, s. 9)

Saha Yerinde XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar tek bir okul bile yok gibiydi.

2.4.2.2.3.1. Sağa (kadar)

СНГ саамай бөдөн алмаһа (342,5 карат) лимон курдук арабас дьүһүннээх куурусса сымыытын саба улахан күндү таас Саха сириттэн 1980 с. Көстүбүтэ уонна «ССКП XXVI съезһэ» диэн ааттаммыта. (CC, s. 155)

Limon gibi sarı, tavuk yumurtası kadar büyük SNG'nin en büyük elması (342,5 kırat), 1980 yılında Saha yerinde görülmüş ve 'SSKP XXVI. kongresi' diye adlandırılmış.

2.4.2.2.3.1. Теҥе (gibi, sanki)

Ол туһунан Күн-Тэҥил тэнэ тааһа уонна рунической суруктар туоһулууллар. (CC, s. 24)

Bundan dolayı Kün-Tegin gibi taş ve runik yazıtlara tanıklık ederler.

Буору, тааһы хаһар тэнэ быһыылаах. (SO, s. 9)

Toprağı, taşı kırar gibi kaz.

Benzerlik edatlarının taranılan eserlerdeki kullanım sayıları şöyledir: Kurduk (2560), dılı (200), keriete (120), saġa (75), teġe (20).

2.4.2.2.4. Zıtlık Edatları

2.4.2.2.4.1. Ürdünen (Raġmen)

Кини үрдүнэн үрүҥ чыычаах көтүө суоҕа. (SO, s. 103)

Ona raġmen beyaz kuş uçmayacak.

Ыларыыта суобун үрдүнэн хайдах манна киллэрбиттэрэй?

Ağrısı olmamasına raġmen nasıl buraya yatırmışlar?

2.4.2.2.4.2. Ol Ürdüger (Buna raġmen)

Оол үрдүгэр өтөр ураты улахан тойон кэнсэлэрийэтии туттарбыттара. (A, s.15)

Buna raġmen yakın bir zamanda tek tek büyük zengin cimrileri yakalamışlar.

Били абааһыларга аһылык өлбүт сүөһүлэр эттэрин атын киһи ким да амсайбакка, удабан бэйэтэ тиэйтэрэн, ол үрдүгэр Додор Кулубаттан төһө эмэ манньаны ылан барбыт. (CC, s.224)

O kötü ruhlara yemek olarak verilen ölmüş hayvan etlerini başka kimse tatmaz, onu şamanın kendisi ulaştırır, buna raġmen Dodor Kulubat'tan birkaç yerli alıp gitmiş.

Ол үрдүгэр кыра ампаары тулпуттар, оон сахаба бастакы нууччалартан "тэриэлкэ", "ампаар" диэн санга тыллар киирбиттэр. (SUSB, s.7)

Buna raġmen küçük ambarı kurmuşlar, bundan dolayı da Saha Yeri'ne gelen ilk Ruslardan “tabak”, “ambar” gibi yeni kelimeler girmiş.

Zıtlık edatlarının taranılan eserlerdeki kullanım sayıları şöyledir: ürdünen (150), ol ürdüger (5).

2.4.2.2.5. Zaman Edatları

2.4.2.2.5.1. Ila (Beri)

1896 сыл муус устар 27 күнүттэн ыла Саха сиригэр көһөн кэлээччилэргэ 100— 150 солкуобайдаах көмө оҥоруллар буолбута. (BS, s. 6)

1896 yılı Nisan ayının 27. gününden beri Saha Yerine gelenlere 100-150 ruble yardım yapılmıştır.

Кинилэр тыллара кыпчактар тылларыгар чугас диэн аабаллар, кинилэри кытта IX үйэттэн ыла сибээстэспиттэр. (CC, s. 45)

Onların dilleri Kıpçakların dillerine yakın diye bilinir, onlarla 9. yüzyıldan beri ilişki içerisinde dirler.

Эн бу күнтэн ыла ыарыһах буолбатаххын, колония үлэһитэбин, диэбитэ Бутаков. (UTU, s. 82)

Sen o günden beri hasta olmadın, kolonide çalışıyorsun, demiş Butakov.

Онтон ыла Кэрэ Кэтириинэ харабын сиппэтэбэ. (UTU, s. 106)
Ondan beri Kere Ketiriine gözünü yummadı.

2.4.2.2.5.2. Kennitten (Sonra)

Сэрии кэнниттэн Зоргель коллекцията Швейцарияттан көстүбүтэ, оттон ученай бэйэтэ сэриигэ өлбүтэ. (CC, s. 148)

Savaştan sonra Zorel' toplanma kampı Şveytsariya'dan taşınmış, fakat bilim adamının kendisi savaşta ölmüş.

Орто Халыма кэнниттэн Үөһээ Халымаҕа хортуоппуйу аан бастаан 1875 с. олордубуттар. (CC, s. 198)

Patatesi Orta Halıma'dan sonra Üöhee Halıma'da ilk olarak 1875 yılında yetiştirmişler.

Ол эрэри Октябрьскай революция кэнниттэн саҥа ис хоһоонноох саҥа литература үөскээбитин ким да мэлдьэһэр кыаҕа суох. (O-SNU, s.5-6)

Fakat Ekim Devriminden sonra kimsenin yeni şiir ve edebiyat akımlarına karşı koymaya gücü yetmedi.

Татаардары кытта уһун суруйсуу кэнниттэн аспирантураҕа мизтэ баар диэбиттэригэр, Николай Климович миигин ыппыта. (SBX, s. 76)

Tatarlarla yapılan uzun yazışmalardan sonra doktora için yer olduğu öğrenilince, Nikolay Klimoviç beni gönderdi.

Олунньутааҕы революция кэнниттэн Үөһээ Бүлүү улууһугар төннүбүтэ. (UK, s. 31-32)

Şubat devriminden sonra Üöhee Bölüü bölgesine dönmüş.

2.4.2.2.5.3. Aanittan (Bundan sonra)

Төрүт, аанымтан миэхэ киэбиримэ, кичиргээмэ! (SO, s.393)

Asıl bundan sonra bana mağrurluk yarma, övünme!

Аанымтан, үгүстэн үгүс ордуо, абыяхтан абыях ордуо! (SO, s.163)

Bundan sonra çoktan çok, azdan az olacak!

Аанымтан илиигин-атаххын хамнатыма. (SO, s. 168)

Bundan sonra elini ayağını hareket ettirme.

Аанымтан илиигин-атаххын хамсатыма. (SO, s. 169)

Bundan sonra elini ayağını kimildatma.

Аанымтан кэпсэтимэ дабаны. (SO, s. 232)

Bundan sonra konuşma da.

Харабын балабан аанымтан араарбатаба. (UTU, s.240)

Gözünü kulübeden bundan sonra ayırma.

2.4.2.2.5.4. Ergin (yakın)

Ол кэмнэ от ыйын ортотун эргин, мыраан үрдүгэр дьэдьэн буспута. (UTU, s. 278)

Ondan sonra ot ayın (temmuz) ortasına yakın, dağdaki çilekler olgunlaşır.

2.4.2.2.5.5. İnnine (önce)

Революция иннинэ Тува Уранхайскай кыраай, оттон тувинецтар — уранхаецтар диэн ааттаналлара диу. (CC, s. 20)

Devrimden önce Tuva Uranhay diye adlandırılan bölge, sonrasında Tuvalılar-Uranhaylar diye adlandırılmış şüphesiz.

2.4.2.2.5.6. İnnitten (-den beri)

Археологическай раскопкалар көрдөрөллөрүнэн, Лена, Алдан уонна Өлүөхүмэ хочолоро бу быдан инниттэн эбэнки норуотун төрүт-уус дойдута буолбуттар. (CC, s. 117)

Arkeolojik kazılar gösterdiğine göre, Lena, Aldan ve Ölüöxüme nehirleri çok eski zamandan beri Evenkilerin atalarının doğduğu topraklardır.

Октябрь инниттэн революционнай охсуһууну ааспыт. (O-SNU, s. 9)

Ekimden beri devrim mücadelesi başlamış.

2.4.2.2.5.7. Kelin (sonra)

Кэлин элбэх үптэнэн-харчыланан, манна хонтуора аспыт. (UK, s. 21)

Sonra çok zengin biri, kileri buraya açmış.

Кэлин билбитэ, ол тойои били кырдыаҕас долгап кинээһин уола эбит (SUSB, s. 20)

Sonra öğrenmiş, o kişi yaşlı Dolgan Beyinin oğluymuş.

Кэлин, 1943 сыллааҕы сайын, Николай Алексеевич Габышевы кытта ол булгунньахха барап көрө сылдыбыппыт. (SUSB, s. 46)

Sonra, 1943 yılının yazında, Nikolay Alekseeviç Gabışev ile birlikte o kurgana gidip gelmişler.

2.4.2.2.5.8. Kenne (sonra)

Всеволод Михайлович өлбүтүн кэннэ Мария Николаевна икки кыыһынаан Петроградка көспүтэ уонна Пекарскай көмөтүнэн ССРС НА үлэҕэ киирбитэ. (CC, s. 238)

Vsevolod Mixayloviç öldükten sonra Mariya Nikolaevna iki kızıyla Pertograd'da taşınmış ve Pekarskay'ın yardımıyla SSRS NA'da işe girmiştir.

Онно үс сыл сыппытын кэннэ А. А. Семенов атыылаһан ылбыта. (CC, s. 253)

Orada üç yıl yattıktan sonra A.A. Semenov satın almıştır.

2.4.2.2.5.9. Kıtarı (-den beri)

Үрүн аһы кытары тыа сириң олохтоохторо ынах уонна сылгы этин, хоту дойду олохтоохторо таба этин сииллэр. (CC, s. 338)

Mandıralar kurulduğundan beri orman bölgelerinde yaşayanlar inek ve at eti, kuzeyde yaşayanlar da geyik eti yerler.

2.4.2.2.5.10. Sağattan (-den beri)

Ол курдук Сибииргэ таас үйэ саҕаттан айыллыбыт таас хайа гравировкаларыгар уонна кыраасканан уруһуйдарыгар (росписарга) сүрүн сюжетынан тайах буолбут эбит. (CC, s. 105)

Böylece Sibirya'da taş devrinden beri meydana gelmiş kaya oymalarında ve boyalı desenlerinde (resimlerinde) anlatılan konularla asâ meydana gelmiştir.

2.4.2.2.5.11. Xoyut (üzerine, ertesine, sonra, sonrasında)

Ону ааһан, өссө итиннээбэр хойут эстибит буолуохтарын сөп диэн суруйар. (CC, s. 14)

O giden, şundan daha sonra yıkılmış olması muhtemel diye yazıyor.

Киэхэ хойут, харангаран эрдэбинэ, сатыы тийиэн кэллилэр. (XNK, s. 122)

Akşamdan sonra, hava karardığından, yayan gidip gelirler.

Zaman edatlarının taranılan eserlerdeki kullanım sayıları şöyledir: İla (247), kennitten (210), aanıttan (12), ergin (14), innine (175), innitten (11), kelin (225), kenne (245), kıtarı (35), sağattan (2), xoyut (125).

2.4.2.2.6. Yer ve Yön Edatları

2.4.2.2.6.1. Antax (-e karşı)

Бу баһа суох дьон антах сыбарыйыт. (SO, s. 156-157)

Bu lidersiz halka karşı harekete geçin.

2.4.2.2.6.2. Biatıgar (-e karşı)

Ол иһин айыы аймаҕа алдьанар быатыгар айыллыбыт буоллахпыт. (CNB, s. 50)

Bu yüzden bütün halk zor durumlara karşı tedbirli olmalıyız.

2.4.2.2.6.3. Bıhınan (-e kadar)

Сүөһү ампаар быыһынан көрүөлүүр да, тугу да көрбөт. (SO, s. 168)

Hayvan ahırına kadar görünür de, başka bir şey görünmez.

Суордуу хаһыытаһа-хаһыытаһа, маһы быыһынан дьон үөмсэллэр. (CC, s. 189)

Kuzgun gibi bağıra bağıra, insanlar ağaca kadar yürüdüler.

2.4.2.2.6.4. Çaaḡıgar (-e karşı) (12)

Үлэ көстөрүн чааһыгар саарабыл суох...(UTU, s. 29)

İş göçlerine karşı engel yok...

2.4.2.2.6.5. Dieki (-e doğru)

Атомнаах быыл хоту диэки көппүт. (BS, s. 59)

Atomlu toz kuzeye doğru uçmuştur.

Кыыс Хаҥаба киирбитэ, өлүү болдьохтоох, биир мунгур тиит саба киһи, хоппо курдук тымтайын сүгэл бараи, дьуэтин диэки барап иһэр эбит. (SUSB, s. 27)

Kııs Haṅa'ya girmiş, tam bu talihsiz anda, kör bir melez Saha, büyük sandık gibi sepeti ve baltasıyla, evine doğru gitmekteymiş.

Өссө илин диэки бардахха Приамурья, Приморья, Манчжурия уонна Хотугу Кутай оройуоннарыгар тонустар чжурдженнэр (Кыһыл көмүс империя) диэн госуударстволара саҥа үөскээбитэ. (CC, s. 64)

Daha doğruya doğru gittiğimizde Priamur'ya, Primor'ya, Mançjurya ve Kuzey Kitay blgelerinde Evenkler Çjurdjenler (Altın İmparatorluğu) devletleri yeni kurulmuştur.

Доборун диэки көрөр, күлэр. (SO, s. 149)

Arkadaşına doğru bakar, güler.

Тыа диэки сүүрэр (SO, s. 473)

Ormana doğru koşuyor.

2.4.2.2.6.6. Dieri (-e kadar)

Хомойуох иһин, Саха сирин историктара сибилингнэ диэри Г. В. Ксенофонов туһунан бйир даҕаны киһини интэриэһирээтэр үлэни суруйа иликтэр. (CC, s. 270)

Maalesef, Saha Yerinde tarihçilerin hiçbiri şimdiye kadar G.V. Ksenofontov üzerine merak uyandıracak bir çalışma kaleme almadı.

Махтанабын,— Сээн киһитин аанҥа диэри атааран кэбистэ. (ÖA, s. 73)

Teşekkür ederim, Seen onu kapıya kadar uğurla.

Аны Дьокуускайга диэри ханна да тохтообокко устуохпут. (UTU, s. 23)

Şimdi Cokuuskay'a kadar hiçbir yerde dinlenmeyeceğiz.

Маны эһиги үөрэтэ олорун, онуоха диэри мин дьуэбэ киирэн, сээкэйбин бэлэмниим (SO, s. 71)

Bunu siz öğretmeye başlayın, ben oraya kadar hemen eve gidip eşyalarımı hazırlayayım.

2.4.2.2.6.7. Körsö (-e doğru)

Чэ, бэйэ, мин председательбин көрсө барыым. (SO, s. 273)

Evet, kendim, başkanıma doğru gideceğim.

Октя, дорогая, мин эйигин көрсө кэллим... (SO, s. 274)
Oktya, sevgilim, ben sana (doğru) geldim.

Онуоха дизри мин Уйбааны көрсө бара сылдыяхпын сөп.
(UTU, s. 141)
Oraya kadar ben Uybaan'a doğru gidip geleyim.

2.4.2.2.6.8. Tiiye (-e kadar)

Ол түмүгэр манна 5000 микроренгент-чааска түүйэ
радиацияны таһаараллар. (BS, s. 59)
Bundan dolayı burada saatte 5000 mikroröntgene kadar radyasyon
çıkarıyorlar.

Эккирэтии долгуна Саха сиригэр түүйэ кэлбитэ. (CC, s. 17)
Kovalamaca silsilesi Saha Yerine kadar gelmiştir.

Кинилэр дьиннээхтик Америкаба түүйэ сылдыбыттар.
(ÖA, s. 124)
Onlar gerektiği şekilde Amerika'ya kadar gitmişler.

2.4.2.2.6.9. Utarı (karşı)

1230— 1232 сылларга Субудай баһылыктаах монголлар
чжурчжэннэри утары улахан походу онгорбуттара. (CC, s.
10)
1230-1232 yıllarında Moğollar başlarında bulunan Subuday ile
Çjurçjenlere karşı büyük sefer yapmıştır.

Кинилэр кэпсэтиилэрин Мария Федоровна Андреева истэн,
утары тахсыбыта. (CC, s. 246)
Onların konuştuklarını duyan Mariya Fedorovna Adreeva, onlara
karşı çıkmıştır.

Кини онно тойоттору утары баламаттык этиппитэ: (CC,
s. 272)
O orada bulunan beyefendilere karşı küstahça konuşmuştur:

Yer ve yön edatlarının taranılan eserlerdeki kullanım sayıları şöyledir:
antax (10), biatıgar (6), bıhınan (15), çaahıgar (12), dieki (475), dieri (550),
körsö (20), tiiye (110), utarı (150).

2.4.2.2.7. Başkalık Edatları

2.4.2.2.7.1. Atın (-den başka)

Сүүс метр кэтиттээх сүүрээнинэн Ачаныр-Күөл атын, кыра собус күөлү кытта сибээстээр. (CC, s. 165)

104 metre genişliğindeki Açıtır Gölünden başka, çok küçük bir gölle daha bağlantısı vardır.

Биһигиттэн атын сиргээ бараары ынабын дуо? (UTU, s. 54)

Bizden başka yerde zifiri karanlık oldu mu?

Итинтэн атын аата суох. (CC, s. 12)

Şundan başka atı yoktur.

Ксенофоновтан атын кими да билбэппин. (CC, s. 229)

Ksenofontov'dan başka kimseyi tanımam.

2.4.2.2.7.2. Uratı (-den başka)

Итинник ааттанарыттан ураты, туох да өйдөбүлэ суох. (CC, s. 13)

Bu isimden başka hiçbir fikir yoktur.

Бу обонньордоох эмээхсинтэн ураты атын биис уустара эмиэ баалара үһү. (CNB, s. 3)

Bu çocuklu yaşlı kadından başka akrabaları da vardır.

Ол курдук Харбалаахха Макарий Бубякин учууталтан ураты үс киһини кыыллыы дьакыйбытара биллибитэ. (UK, s. 37)

Bu suretle Harbalaax'da Makariy Bubyakin'in öğretmenden başka üç kişiyi daha hunharca öldürdüğü bilinir.

Başkalık edatlarının taranılan eserlerdeki kullanım sayıları şöyledir: Atın (350), uratı (140).

2.4.2.2.8. Karşılaştırma Edatları

2.4.2.2.8.1. Bihitinan (göre)

Саха норуот быһытынан манна үөскээбитэ, хантан эрэ бэлэм норуот кэлбэтэх. (SUSB, s. 23)

Sahalara göre burada doğmuş, herhangi bir yerden sonradan halk gelmemiş.

Bihitinan taranılan eserlerde 159 defa kullanılmıştır.

2.4.2.2.9. Miktar Edatları

2.4.2.2.9.1. İhinen (kadar)

Сыл аайы быһыллыбыт эрэ ахсаан иһинэн сана гражданнар эбиллэллэр. (BS, s. 76)

Her yıl ekinimiz kadar yeni yurttaşlarımızın sayısı da artar.

2.4.2.2.9.2. Keriҥe (kadar)

Кини 1000 кэрингэ командирдары бэлэмнээбитэ. (BS, s. 46-47)

O 1000 kadar komutanı yetiştirmiştir.

35 тыһыынча сыл кэрингэ анараа өртүгэр Саха сирин таас үйэтин сана периода — үөһээҥи (кэнники) палеолит сабаланаар. (CC, s. 3)

35 bin yıl kadar eski zamanlarda Saha Yerinde taş devrinin yeni periodu, üst paleolit dönem başlar.

2.4.2.2.9.3. Saҕa (kadar)

СНГ саамай бөдөн алмаһа (342,5 карат) лимон курдук араҕас дьүһүннээх куурусса сымыйтын саҕа улахан күндү таас Саха сириттэн 1980 с. Көстүбүтэ уонна «ССКП XXVI съезд» диэн ааттаммыта. (CC, s. 155)

SNG'nin en büyük elması (342,5 kırat) limon gibi sarı çehreli, tavuk yumurtası kadar büyük, 1980 yılında Saha yerinde görülmüş ve 'SSKP XXVI. kongresi' diye adlandırılmış.

Miktar edatlarının taranılan eserlerdeki kullanım sayıları şöyledir: ihinen (45), keriҥe (60), saҕa (30).

2.4.2.2.10. Yardımcı Tabirler

2.4.2.2.10.1. Ol ihin (Bu yüzden)

Ол иһин мин билэр этим... (ÖA, s. 43)

Bu yüzden ben biliyordum...

Ол иһин ыраахтааҕы абааһы көрөн кинилэри манна Саха сиригэр көскө ыымалаабыт. (ÖA, s. 82)

Bu yüzden uzaktaki şeytanı görenleri buraya, Saha Yerine sürgüne yollamıştır.

Аана ол иһин соруйан тугуттарын ыппат. (XNK, s. 72)

Bu yüzden Aana bile bile denetmeye göndermez.

Ол иһин эһэм ити миигиттэн хоргутан-хомойон барда.
(XNK, s. 117)

Bu yüzden dedem bize gücenip üzölmeye başladı.

Ол иһин дьон киниттэн куттанар. (UTU, s. 59)

Bu yüzden insanlar ondan korkuyorlar.

2.4.2.2.10.2. Биһитинан (hakkında)

Г. В. Ксенофоновы личность быһыытынан арай А. П. Окладников ырыппыта. (CC, s. 270)

G.V. Ksenofontov'un kişigi hakkında yaşlı A.P. Okladnikov çalışmış.

2.4.2.2.10.3. Чааһа (hakkında)

'Саха сангата' сурунаал иккис нүөмэригэр 1913 сыллаахха «Саха сириин олобун чааһа» ыстатыйа суруллубута. (BS, s. 4)

'Saha Saṅgata' dergisinin 1913 yılındaki ikinci sayısında 'Saha Yerinin Yerleşim Tarihi Hakkında' isimli makale bulunmaktadır.

Ол бириэмэбэ кини докторскай диссертациятын иккис чааһа «Материалы по исторической лексике якутского языка» диэн кинигэ буолан тахсыбыта. (SBX, s.65)

O zamanlarda doktora tezinin ikinci bölümü hakkında ' Materialı po istoričeskoy leksike Yakutskogo yazıka' diye kitap çıkarmıştır.

2.4.2.2.10.4. Ҷаһинан (hakkında)

Сир түнэтигин чааһынан манна кэпсэтии суох буолуох тустаах. (SO, s. 159)

Yer dağılımları hakkında burada konuşmamak zorunda.

2.4.2.2.10.5. Diekinen (tarafından)

VII—VIII үйэлэргэ — билинги Монголия, Кутай, Ангара, Байкал диэкинэн уонна Енисей баһынан былыргы түрдүр каганат диэн ааттаах империялара силигилээн сайдыбыта. (CC, s. 24)

VII-VIII. yüzyıllarda şimdiki Mongoliya, Kitay, Angara, Baykal tarafından ve Yenisey'e kadar Tyurlar Kaganat isimli imparatorluklarında seviyeli bir gelişim göstermişlerdir.

Бука, бу диэкинэн буолуо. (SO, s. 416)

Buka, bunun tarafından olacak.

2.4.2.2.10.6. Diekitten (tarafından)

Тыал ол диэкиттэн кэлэр. (BT, s. 16)
Rüzgâr onun tarafından geliyor.

Арбаа улуус диэкиттэн сылдабыт (SO, s.)
Batı bölgesi tarafından gidiyoruz.

2.4.2.2.10.7. Örö (üstüne, üstünden)

Онуоха, тыал балаһата кэлэн былаат өрө тэлээрдэ. (BT, s. 20)
Dışarıda, fırtına çıkarak bulutların üstünden süzülerek gitti.

Мухтаар эмиэ эккэлии-эккэлии сыыры өрө сүүрдэ. (BT, s. 21)
Muxtaar da takla ata ata tepenin üstüne gitti.

Муус Кудулу байбалы өрө көтөн ааста. (CNB, s. 37)
Buz Kundulu denizi üstünden uçarak gitti.

2.4.2.2.10.8. Tuhunan (hakkında, üzerine)

Хомойуох иһин, Саха сирин историктара сибиллингэ диэри Г. В. Ксенофонов туһунан бйир даҕаны кинини интэриэһиргэтэр үлэни суруйа иликтэр. (CC, s. 270)
Maalesef, Saha Yerinde tarihçilerin hiçbirisi şimdiye kadar G.V. Ksenofontov üzerine merak uyandıracak bir çalışma kaleme almadı.

Саха сирин историятыгар саха норуота үөскээбитин туһунан боппуруос кыратык быһаарыллыбыта. (CC, s. 57)
Saha Yeri tarihi içinde Saha halkının oluşumu konusu üzerine az çalışılmıştır.

Ол гынан баран кини сэрии туһунан абыйахтык кэпсиирэ уонна наар сэрии диэн улахан алдьархай диир этэ. (SBX, s. 102)
Fakat o savaş üzerine az konuştu ve sürekli savaş için büyük bela dedi.

Yardımcı tabirlerin taranılan eserlerdeki kullanım sayıları şöyledir: ol iһin (250): biһitinan (45), ҕааһа (7), ҕаһinan (14), diekinen (8), diekitten (36), örö (200), tuhunan (650).

2.4.2.3. Diğer Edatlar

Saha Türkçesi için hazırlanmış gramer ve sözlüklerden tarayarak bulduğumuz ancak taradığımız eserler arasında örneğine rastlayamadığımız edatlar da bulunmaktadır. Bu edatları şöyle sıralaya biliriz: kinine (dek), büteri (sonuna kadar), bastı (olmak üzere), bııınan (-den beri; ile), çaahın (hakkında, için, üzerine, üstüne), erdexten (ile), ireete (hakkında), ireetitten (ile; yüzünden), keriñin (yakın, kadar), kurdarı (ile; için, dolayı), öttütten (ile; yüzünden; tarafından), sığarım (üzerine, ertesinde), sibeesteen (dolayısıyla; üzerine), tımta (olmak üzere; -e kadar), utaatıgar (üzerine, ertesine, sonra).

SONUÇ

SONUÇ

Ele alınan kelime türlerinin tanım, adlandırma ve tasniflerinde küçük farklılıklar göze çarpmakla birlikte temelde anlatılmak istenen hemen hemen aynıdır. İncelenen kelime türleri, dünya dillerinden verilen tanımlardan ve örneklerden de anlaşıldığı gibi gerek görevleri bakımından gerekse anlamları bakımından birbirine çok yakındır. Bu durumun Türk dilinin tarihi dönemlerinde hazırlanmış olan gramerlerin incelenmesiyle de aynı olduğu görülür. Türkiye Türkçesi için hazırlanmış gramer kitaplarında, sözlüklerde, makalelerde ve tezlerde anlamı araştırılan kelime türleri için yapılan tanımlar birbirine çok yakındır. Aradaki farklar sadece ince ayrımlardır. Araştırmacıların tanımlarında yer almayan özelliklere verilen örneklerde değinildiği için, örneklerle bakıldığında tanımlarda ortaya çıkan küçük farklar neredeyse ortadan kaybolmaktadır.

Saha Türkçesinde örnekleri belirtilen sıfatlar kullanılış bakımından Genel Türkçeye hemen hemen aynıdır. Saha Türkçesiyle Genel Türkçe arasındaki benzerlikler ve farklılıklar şunlardır:

1. Saha Türkçesinde sıfatlarının pekiştirilmesi;
 - a) bulunma hâlinin araya girip sıfatın tekrarlanmasıyla
 - b) soğus edatıyla
 - c) +kAAAn ve +kly ekleriyle
 - d) sıfatın bir hecesinin uzayıp tekrarlanmasıyla
 - e) çıkma hâli ekli sıfatların tekrarlanmasıyla yapılır.
2. Saha Türkçesindeki işaret sıfatları şunlardır: bu, ol, iti (öteki), siti (şu), sol (gerçekte o). Bunlardan bu ve ol sıfatları diğer Türk lehçeleriyle paralellik gösterir.

3. Saha Türkçesinin eski şekillerinde, ondan sonraki sayıları belirtmek için Eski Türkçede artukı olarak geçen orduga kelimesi kullanılmaktadır: Otut orduga biir “otuz bir”, toğus uon orduga ağıs “doksan sekiz”, bies uon orduga sette “elli yedi”. Bu kelime bugün Saha Türkçesinde kullanılmadığı için taranılan eserlerde örneğine rastlanmamıştır.
4. Kesir sayı sıfatlarını oluşturmak için bulunma hâli ekinin kullanılmasının yanı sıra “gımmıt” kelimesiyle de yapılır.
5. Saha Türkçesinde üleştirme sıfatları, asıl sayı sıfatlarına -lıı, -lii eki ve bu ekin varyantlarıyla yapılır: biirdii (birer), ikkilii (ikişer), üstü (üçer), düürbelii (yirmişer), otuttuu (otuzar), süüstüü (yüzer).
6. Saha Türkçesinde topluluk sıfatları -ıa, -ie, -uo, -üö ekleriyle teşkil edilir: ikkie (ikisi beraber), biehie (beşi birlikte), ühüö (üçü birden).

Saha Türkçesinde örnekleri belirtilen zamirler kullanılış bakımından Genel Türkçeye aynıdır. Saha Türkçesiyle Genel Türkçe arasındaki benzerlikler ve farklılıklar şunlardır:

1. Saha Türkçesindeki kişi zamirleri şunlardır: min (ben), en (sen) kini (o); bihigi (biz), ehigi (siz), kiniler (onlar). Bunlardan kini, bihigi, ehigi ve kiniler diğer Türk lehçelerinden farklılıkları nedeniyle göze çarpmaktadır.
2. Çoğu Türk lehçesinde öz/üz/özi vb. olarak karşımıza çıkan kendi zamininin Saha Türkçesindeki karşılığı beye “kendi”dir.
3. Türkiye Türkçesindeki işaret zamirleri Saha Türkçesinde şu şekilde karşımıza çıkar: Saha T. :bu = Türkiye T.: bu; Saha T.: iti = Türkiye T.: şu; Saha T.: ol = Türkiye T.: o.

4. Subu, siti ve sol işaret zamirleri ifade ettikleri işte bu, işte şu ve işte o anlamlarıyla göze çarpmaktadır. Bu itibarla, eski metinlerde görülen şu ol ve şu bu ile benzerlik göstermektedir.
5. Saha Türkçesindeki işaret zamirlerinden “bu”, çekime girdiğinde kelime başındaki b- sesi m- sesine gelişir: manı (bunu), manıaxa (buna), mantan (bundan), manna (bunda) gibi.
6. Diğer lehçelerde bulunma hâli olan +da eki, Saha Türkçesinde partitif (parçacık) hâlini gösterir. Fakat işaret zamirlerinin çekiminde karşımıza çıkan +da bulunma hâli eki, esas görevini üstlenmiştir: manna < manda (bunda), itine < itinde (şunda), onno < onda (onda).
7. Bu işaret zamirinin çokluk ekli almış şekillerinin hâl ekleriyle çekiminde ise kelime başındaki ses değişmez; ancak kelimenin ilk vokali a sesine gelişir: baları (bunları), balarga (bunlara), balartan (bunlardan) gibi.
8. Soru zamirleri Saha Türkçesinde tuox (ne) ve kim’dir. Bunlardan kim Genel Türkçeye aynı olmakla birlikte tuox farklılığıyla göze çarpar.
9. Saha Türkçesindeki belirsizlik zamirlerinde de leksik olarak Genel Türkçeden ayrılır: Xas eme (bir kaçı, bazıları), biir dağanı (hiç biri), kim dağanı (kimse, hiç kimse), xannık ere (birisi, herhangi biri), kim ere (birisi), kim da (hiç biri), aayı (her biri), barı (tümü), sorox (bazı, birkaç), atın (başka, diğer).

Saha Türkçesinde örneklerle ele alınan zarflar, kullanılış ve görevleri bakımından Genel Türkçeye aynıdır. Sadece bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar da leksik farklılıklardır. Tezimizde ele aldığımız zarflar şunlardır:

1. Saha Türkçesinde sıkça kullanılan yer zarfları şunlardır: Tula (çevresinde, etrafında), ürdüger (üzerine, üstüne), kenniger (arkasında), attıgar (yanında), onno (orada, oraya), manna (burada, buraya), üöhe (yukarıda, üstte), ihirce (içeride, içerde), kelin (geri), arın (aşağı), ilin (ileri), is (içeri), ürüt (yukarı, üst), alın (alt).
2. Saha Türkçesinde sıkça kullanılan zaman zarfları şunlardır: Künüs (gündüz), kiehe (gece), kün ortoto (öğlen), tüün künüs (gece gündüz), erde (erken), erdetine (önceden, erkence), bugün (bugün), begehe (dün), sarsın (yarın), öyüün (ertesi gün), carsıarda (sabayleyin), kışın (kışın), sayın (yazın), inñine (önce), ilik (henüz, daha), anı (şimdi), melci (her zaman), sorox ardıgar (bazen, arasıra), iti genñe (bundan sonra, daha), ol ikki ardıgar (o esnada), bu ikki ardıgar (bu sırada), xahan eme (bazen, bir zaman), sotoru (yakında, birazdan), urut (önce), sibiligin (demin), ağay (demin), bıyıl (bu yıl).
3. Saha Türkçesinde sıkça kullanılan tarz zarfları şunlardır: Türgennik (çabukça, hızlıca), orguy (yavaşça), kıratık (yavaşça), ulaxannık (büyük, geniş), üçügeydik (iyice), bıtaannık (yavaşça), suhallık (çabukça), bukatın (tamamen, bütünüyle), inne (böyle, böylece), emikse (aniden, çabucak, birden), baçça (şöyle, böyle, bunun gibi), mannık (böyle, bu şekilde), bu kurduk (böyle, böylece), ütöötük (iyice)
4. Saha Türkçesinde sıkça kullanılan miktar zarfları şunlardır: Olus (pek çok), elbektik (çok), kıratık (az), ağay (oldukça, pek), naaha (pek çok), naa (pek çok), ağaydık (oldukça, pek), ağay ere (ne az ne çok), alıs

(ölçüsüz, fevkalâde), dele (fevkalâde), bert (pek, çok), bert elbex (pek çok, sonsuz), bert ağıyax (son derece az), össö (daha), ağıyaxtık (az).

5. İncelenen zarflardan innine “önce”, kelin (zarf olarak) “geri”, (edat olarak) “sonra” aynı zamanda edat görevinde de kullanılabilmektedir.

Saha Türkçesinde örneklerle ele alınan edatlar, kullanılış ve görevleri bakımından Genel Türkçeye aynıdır. Fakat leksik olarak farklılıklar bulunmaktadır. Tezde ele alınan edatlar hakkında şunlar söylenebilir:

1. Bağlama ve kuvvetlendirme edatları başlığı altında ele alınan sona gelen edatlar şunlardır: dağanı (dahi, de), da (da, de), aata (ise).
2. Son çekim edatları yardımcı tabirlerle birlikte on başlıkta ele alındı. Bu kısımda tasnife dâhil edilen edatlar şunlardır:
 - a. Sebep edatları: ihin (için), onon (bundan dolayı), antax (onun üzerine), bahıttan (için), sıltan (dolayı), tuhugar (için), tuhun (için), tuhuttan (için).
 - b. Vasıta ve beraberlik edatları: kıtta (ile, birlikte), bıhıtınan (ile), bıhınan (ile), kıtarı (ile), nöñüö (ile), serge (ile birlikte), tenjinen (ile).
 - c. Benzerlik edatları: kurduk (gibi), dılı (gibi), keriete (gibi), sağa (gibi), sağa (gibi), tenje (gibi).
 - d. Zıtlık edatı: ürdünen (rağmen), ol ürdünen (buna rağmen).
 - e. Zaman edatı: ıla (beri), kennitten (sonra), aanıttan (bundan sonra), ergin (yakın), innine (önce), innitten (-den beri), kelin (sonra), kenne (sonra), kıtarı (-den beri), sağattan (-den beri), xoyut (sonra).
 - f. Yer ve yön edatları: antax (-e karşı), bıatıgar (-e karşı), bıhınan (kadar), çaahıgar (-e karşı), dieki (-e doğru), dieri (-e kadar), körsö (-e doğru), tiiye (-e kadar), utarı (-e karşı).
 - g. Başkalık edatları: atın (-den başka), uratı (-den başka).
 - h. Karşılaştırma edatı: bıhıtınan (göre).

- i. Miktar edatları: ihinen (kadar), keriŋe (kadar), saĝa (kadar).
 - j. Yardımcı tabirler: ol ihin (bu yüzden): bıhıtınan (üzerine, hakkında), çaaha (hakkında), çahınan (hakkında), diekinen (tarafından), diekitten (tarafından), örö (üstünden), tuhunan (üzerine).
3. Diğer edatlar başlığı altında Saha Türkçesinin gramer ve sözlüklerinde edat olarak geçen ancak taradığımız eserlerde örneklerini bulamadığımız edatlar yer almaktadır. Bu edatlar şunlardır: kinine (dek), büteri (sonuna kadar), bastı (olmak üzere), bıhınan (-den beri; ile), çaahın (hakkında, için, üzerine, üstüne), erdexten (ile), ireete (hakkında), ireetitten (ile; yüzünden), keriŋin (yakın, kadar), kurdarı (ile; için, dolayı), öttütten (ile; yüzünden; tarafından), sıĝarım (üzerine, ertesinde), sibeesteen (dolayısıyla; üzerine), tımta (olmak üzere; -e kadar), utaatıgar (üzerine, ertesine, sonra).
4. İncelediğimiz edatlardan beş tanesi birden fazla fonsiyona sahip olduğundan birkaç gruba dâhil olmuştur. Bunlar kadar (miktar edatı) ve gibi (benzerlik edatı) fonksiyonlarıyla saĝa, üzerine (sebep edatı) ve karşı (yer ve yön edatı) fonksiyonlarıyla antax, ile (vasıta ve beraberlik edatı) ve beri (zaman edatı) fonksiyonlarıyla kıtarı, göre (karşılaştırma edatı), ile (vasıta ve beraberlik edatı) ve hakkında (yardımcı tabir) fonksiyonlarıyla bıhıtınan ve kadar (yer ve yön edatı) ve ile (vasıta ve beraberlik edatı) fonksiyonlarıyla bıhınan edatıdır.
5. Yukarıda da belirtilen innine ve kelin zarflarının edat fonksiyonunda kullanılmasının yanı sıra kennitten “sonra”, kenne “sonra” ve xoyut “ertesinde, sonrasında, sonra” edatları da zarf göreviyle Saha Türkçesinde kullanılmaktadır.

KAYNAKLAR

Abû Hayyân; **Kitâb al-İdrâk li-Lisân al-Atrâk**, yay.haz: Ahmet Caferoğlu, İstanbul, Evkaf Mat., 1931

AFANASYEV. P. S., CYAÇKOVSKAY. N. D., SOSİN. G. D.; **Saxa Tila-Morfologiya**, Yakutsk, 1972

AKAR. Gazi; **Zarfların Fonksiyonları ve Yapıları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, 1991

ALKAYA. Ercan; **Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar**, Elazığ, Manas Yayınları, 2007

ATABAY. Neşe, KUTLUK. İbrahim, ÖZEL. Sevgi; **Sözcük Türleri**, yay.haz: Doğan Aksan, Ankara, TDK Yayınları, 1983

ATASOY. Emin, SOYKAN. Abdullah; “Saha (Yakut) Cumhuriyeti: Coğrafi Kimlik Analizi Denemesi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, Güz, 2008, Sayı 21, s. 35

BANGUOĞLU. Tahsin; **Türkçenin Grameri**, Ankara, TDK Yayınları, 2007

BERKİL. Özgür Semih; **Türkmen Türkçesindeki Edatlarla Türkiye Türkçesindeki Edatların Karşılaştırmalı Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, Pamukkale Üniversitesi, 2003

BİLGEGİL. Kaya; **Türkçe Dilbilgisi**, İstanbul, Dergah Yayınları, 1984

BURDURLU. İbrahim Zeki; “Dede Korkut Hikâyelerinde Sıfat ve Sıfat Takımları”, **Dilbilgisi Sorunları-II**, Ankara, TDK Yayınları, 1972, s. 232-239

CEVDET PAŞA. Ahmet, PAŞA. Fuat; **Kavâ'id-i Osmaniyye**, yay.haz: Nevzat Özkan, Ankara, TDK Yayınları, 2000

CRYSTAL. David; **The Cambridge Encyclopedia of The English Language**, New York, Cambridge University Press, 2003

DAVİDSON. Thomas; **The Grammar Of Dionysios Thrax**, St. Louis, Studley 1874

DEMİR. Tufan; **Türkçe Dilbilgisi**, Kurmay Yayınları, 2005

DEMİRAY. Kemal; “Edatlar Üzerine”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, Cilt: XVIII, Sayı: 199, Nisan, 1968, s. 13-15

DEMİRCİ. Kerim; **Teorik Bir Yaklaşımla Zamirler: Ural ve Altay Dillerindeki Zamirlerin Toplu Listesi**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2010

DENY. John; **Türkçe Dil Bilgisi**, çev. Ali Ulvi Elöve, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2012

DEVELİ. Hayati; **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu**, 2.cilt, İstanbul, Kesit Yayınları, 2010

THRAKS. Dionysios; **Texnh Γραμματικη (Gramer Sanatı)**, çev. Eyüp Çoraklı, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2006

DODD. Bill vd; **Modern German Grammar**, London, Routledge, 2004

DOKUYUCU. Sibel; **İşlevleri Bakımından Arapçada ve Türkçede Zarflar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, Sütçü İmam Üniversitesi, 2012

DOYURAN. Levent, BİRAY. Nergis. “Türkiye Türkçesi ile Kırgız Türkçesi’nde Zarf ve Zarf Tümlenci”, **Manas Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 14, 2005

Ediksun. Haydar; **Türk Dilbilgisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999

EKER. Süer; **Çağdaş Türk Dili**, Ankara, Grafiker Yayınları 2010

El-Kavânînü’l-Küllîyye Li-Zabtî’l-Lügati’t-Türkiyye, yay.haz: Recep TOPARLI, M., Çögenli, Sadi, Yanık, Nevzat N., Ankara ,Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999

EMİR. İsmail; **Fransızca Dilbilgisi**, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 2006

EMRE. Ahmet Cevat; **Türkçe Sarf ve Nahiv: Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv**, yay.haz: Gülten Sağol, Erdal Şahin ve Nurgül Yıldız, Ankara, TDK Yayınları, 2004

ERDEM. Mevlüt, SARI. Mustafa; "Sözcük Türlerinin Sözcük Öbekleriyle İlişkisi", **Turkish Studies**, Volume 5, Issue 4, 2010, s. 321-335

ERENEL. Ender, ULUSOY. Zafer; **Deutsche Grammatik -Almanca Dilbilgisi-**, İstanbul, Fono Yayınları, 2003

ERGİN. Muharrem; **Osmanlıca Dersleri**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2010

_____; **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2011

Ettuhfe-üz Zekiye Fi-Lûgat-it Türkiyye, çev: Besim Atalay , İstanbul, TDK Yayınları, 1945

GAÏFFE. Félix vd; **Fransız Dili Grameri**, çev. İsmail Yerguz, İstanbul, Multilingual Yayınları, 1997

GENCAN. Tahir Nejat; **Dilbilgisi**, Ankara, TDK Yayınları 1979

GÖKSEL. Aslı, KERSLAKE Celia; **Turkish: A Comprehensive Grammar**, New York, Routledge, 2005

GÖMEÇ. Sadettin; **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003

GRAMLEY. Stephan, PÄTZOLD. Kurt-Michael; **A Survey Of Modern English**, London, Routledge, 2004

GÜL. Meliha; Türkiye Türkçesinde Sözcük Türlerinin Sınıflandırılması, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin, Mersin Üniversitesi, 2008

GÜLSEVİN. Selma; “‘beş kilo elma, üçer dilim ekmek’ Tamlamaları Üzerine”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies**, Cilt: V, Sayı 2, 2005, s. 215-217

GÜLTEKİN. Tekin; **Akademik Almanca Öğrenimi & Grameri**, İstanbul, Veziroğlu Kitap, 2005

_____; **Alman düşünce sistemiyle Almanca Öğretimi**, İstanbul, Alfa Yayınları., 2004

GÜNDAL. Hüseyin; ŞAHİN. Şener; **Arapça Dilbilgisi: Sarf Bilgisi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2005

GÜZ. Nüket vd; **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, yay.haz: Berke Vardar, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2002

HACIEMİNOĞLU. Necmettin; **Türk Dilinde Edatlar**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1984

HAYİT. Baymirza; **Türklüğün ve İslam'ın Bazı Meseleleri**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1987

Hüseyin Cahit; **Türkçe Sarf ve Nahiv**, yay.haz: Leylâ Karahan ve Dilek Ergönenç, Ankara, TDK Yayınları, 2000

İPEK. Birol; **Türkçede Pekiştirme Edatları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, Fırat Üniversitesi, 2009

JOHANSON. Lars; “Güney Sibiry Türkçesinde Adlar ve Sıfatlar”, çev: Sema Aslan, **bilig**, Bahar , 2004, Sayı 29, s. 1-27

KADRI. Bergamalı; **Müyessiretü'l Ulûm**, yay.haz: Esra Karabacak, Ankara, TDK Yayınları, 2002

KARAAĞAÇ, Günay, Edat Üzerine Düşünceler, **Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 5, Güz, 2009, s. 157-169

_____; **Türkçenin Dil Bilgisi** Ankara, Akçağ Yayınları 2012

KEN'ÂN. Tâhir; **Kavâid-i Lisân-ı Türkî**, yay.haz: Leylâ Karahan ve Ülkü Gürsoy, Ankara, TDK Yayınları, 2004

KIRAN. Zeynel; **Fransızca Dilbilgisi ve Çeviri Kılavuzu**, Ankara, 1994

KİRİŞÇİOĞLU. M. Fatih; "Sahalar (Yakutlar) ve Saha Türkçesi", **Türkler**, XX. Cilt, Ed. Hasan Celal Güzel vd., Ankara, 2002, s. 230

_____; "Saha Türkçesi", **Türk Lehçeleri Grameri** (Ed.: Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yay., Ankara, 2007

_____; **Saha (Yakut) Türkçesi Grameri**, TDK Yay., Ankara, 1999

KOÇ. Nurettin; **Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 1992

Komisyon; **Türkçe Sözlük**, Ankara, TDK Yayınları, 2011

KORKİNA. E. İ. Vd; **Grammatika Sovremennogo Yakutskogo Literaturnoho Yazıka**, Moskva, 1982

KORKMAZ. Zeynep Enhar; **Necati Cumalı'nın "Ay Büyürken Uyuyamam" Adlı Öykü Kitabındaki Sıfat Tamlamalarının İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, Çukurova Üniversitesi, 2007

KORKMAZ. Zeynep vd; **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara, YÖK Matbaası, 1995

_____; **Gramer Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara, 2010

_____; **Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi**, Ankara, TDK Yayınları, 2007

KÖPRÜLÜZÂDE Mehmet Fuad, Süleyman Saip; **Türk Dilinin Sarf ve Nahvi**, yay.haz: Metin Karaörs, Ankara, TDK Yayınları, 2006

LANG. Margaret, PEREZ. Isabelle; **Modersn French Grammar-A Pratical Guide**, London, Routledge, 2004

MAKSUDOĞLU. Mehmet; **Arapça Dilbilgisi**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2010

Mufasssal Yeni Sarf-ı Osmânî: İkinci Seneye Mahsus, yay.haz: Recep Toparlı, Ankara, TDK, Yayınları., 2003

OFFORD. Malcolm; **Student Gramer Of French**, New York, Cambridge University Press, 2002

ORUÇ. Birscl; **Oğuz Grubunda Edatlar**, Yayım lanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 1994

ÖZKAN. Nevzat; **Türk Dilinin Yurtları**, Akçağ Yay., Ankara, 2007

ÖNER. Mustafa; Türkçede Özel Zamirler, **Türk Dili**, Sayı: 542, Şubat, 1997, s. 152-156

ÖNER. Özgür; **Türkiye Türkçesi Yazın Dilinde İşaret Zamirlerinin Kullanım Özellikleri**, Yayım lanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, Çukurova Üniversitesi, 2007

ÖZEL. Sevgi; Türkçede Önadların (Sıfatların) Tamlama İçindeki Sıraları, **Türk Dili**, Sayı: 321, 1978, s. 498-500

ÖZTÜRK. Mürscl; **Farsça Dilbilgisi**, Ankara, Murat Kitabevi Yayınları, 2001

RADLOFF , Wilhelm, **Die Jakutische Sprache**, St. Petersburg, 1908

RAMİZ PAŞA. Abdullah; **Emsile-i Türkiyye**, yay.haz: Emir İçhem İdben, Ankara, TDK Yayınları, 1999

RYDİNG. Karin C.; **A Reference Grammar Of Modern Standard Arabic**, United Kingdom, Cambrigde University Press, 2009

SADIK. Mehmet; **Üss-i Lisân-ı Türkî**, yay.haz: Recep Toparlı ve Ali Ilgın, Ankara, TDK Yayınları, 2006

SADULLAH. Midhat; **Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri**, yay.haz: Tuncer Gülensoy, Mustafa Fidan, Ankara, TDK Yayınları, 2004

SAĞLAM SOLAK. Mehtap; **Yakut (Saha) Masalları Üzerine Bir Dil İncelemesi (Giriş, İnceleme, Metinler, Dizin)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, Ege Üniversitesi, 2012

SARMIŞ. İbrahim; **Metin ve Alıştırmalarla Uygulamalı Arapça Dil Bilgisi**, Konya, Esra Yayınları, 2008

SWICK. Ed; **German Grammar Drills**, USA, Mc Graw Hill, 2007

TİMURTAŞ. Faruk Kadri; **Osmanlı Türkçesi Grameri**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1995

TURAN. Fikret; "Türkçede Zarflar Üzerine", **Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı**, Ankara, 1998, s. 301-306

Türk Dünyası Gramer Terimleri Sözlüğü, yay.haz: Emine Gürsoy-Naskali, Ankara, TDK Yayınları, 1997

USTA. Recep; **Türkiye Türkçesinde Zarflar (Tanım, Mukayese, Tasnif, Teklifler)**, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, 2010

UŞAKLIGİL. Halit Ziya; **Kavâid-i Lisân-ı Türkî**, yay.haz: Kaya Tülkay, Ankara, TDK Yayınları, 1999

VARDAR. Berke; **Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ankara TDK Yayınları, 1980

YENER. Mustafa Levent; "Türk Dilinde Sözcük Türleri Tasnifi Sorunu Üzerine", **Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları**, Volume 2/3, Summer 2007, s. 606-623

YILDIRIM. Nimet; **Farsça Dilbilgisi**, Ankara, Fenomen Yayınları, 2006

YILMAZ. Engin; “Dilbilgisi ile İlgili Bazı Terim ve Kavramaların Tanımlarına Yeni Bir Bakış”, **Leylâ Karahan Armağanı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2013, s. 933-940

_____; **Türkiye Türkçesinde Niteleme Sıfatları**, İstanbul, Değişim Yayınları, 2004

YILMAZ. Murat Reis; **Türkiye Türkçesinde Sıfatlar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, 2010